

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

HİNDİSTAN ÇİN İLİŞKİLERİNDE TİBET SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
İRŞAT SARIALIOĞLU**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. REFET YİNAŇ**

ANKARA - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İrşat SARIALIOĞLU'na ait Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu
adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

“Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu” adlı bu çalışmada Tibet’in tarihçesi Hindistan ve Çin ile olan ilişkiler bağlamında incelenmiştir. Daha sonra II. Dünya savaşı sonrasında yeni birer devlet olarak tarih sahnesine çıkan Hindistan ve Çin’in aralarındaki ilişkinin tarihi gelişim sürecine değinilerek bu gelişim süreci içinde Tibet sorunun evrimi anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak da Hindistan ile Çin arasındaki diğer sorun alanlarını dair bilgi verilerek Tibet sorunun ikili ilişkilerdeki mevcut ve muhtemel yeri konusunda değerlendirilme yapılmıştır.

“Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu” adlı bu çalışmada öncelikle tez danışmanlığımı üstlenerek tezimin her aşamasında bana bilgi ve deneyimleriyle yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Refet YİNANÇ’a teşekkür ederim.

İrşat SARIALIOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TİBET'İN TARİHÇESİ

1.1. TİBET'İN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI ve TİBET İMPARATORLUĞU	5
1.2. TİBET'İN MOĞOL EGEMENLİĞİ ALTINA GİRMESİ.....	8
1.3. TİBET'İN TEKRARDAN BİRLEŞMESİ VE BAĞIMSIZLIĞI.....	10
1.4. DALAI LAMA YÖNETİMİNİN KURULMASI	12
1.5. TİBET ÜZERİNDEKİ MOĞOL KABİLELERİ REKABETİ VE ÇİN HAKİMEYETİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	16
1.6. ÇİN HÂKİMİYETİ ALTINDA TİBET.....	18
1.7. İNGİLİZLER'İN HİNDİSTAN'A YERLEŞMESİ	22
1.8. GURKHA SAVAŞI ve 1793 DÜZENLEMELERİ	23
1.9. ÇİN'İN TİBET ÜZERİNDEKİ HÂKİMİYETİ'NİN ZAYIFLAMASI.....	25
1.9.1. Afyon Savaşı.....	26
1.9.2. Taiping Ayaklanması	27
1.9.3. Çin'in Yaşadığı Sorunların Tibet'e Yansımaları	27
1.10. TİBET'İN ÇİN, İNGİLİZ ve RUS MÜCADELESİNDEKİ YERİ	28
1.10.1. İngilizlerin Tibet'e Müdahalesi.....	32
1.10.2. 1906 Ve 1907 Antlaşmaları.....	36
1.10.3. Çin'in Tibet'i İşgaline Giden Yol	38
1.10.4. İşgal Sonrası Tibet'te Durum	41
1.11. TİBET'İN BAĞIMSIZLIĞI (SORUNU)	44
1.12. 1914 SİMLA ANTLAMASI	48
1.13. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA TİBET	51

İKİNCİ BÖLÜM

HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDE TİBET SORUNU

2.1. HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	58
---	----

2.1.1. Hindistan Çin Arasında Karşılıklı Dostluk Ve İşbirliğine Dayalı İlişkilerin Kurulması	58
2.1.2. İlişkilerin Bozulması ve Karşılıklı Rekabet ve Güvensizliğin Ortaya Çıkışı	62
2.1.3. Hindistan-Çin İlişkilerinde Normalleşme Süreci	64
2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan-Çin İlişkileri	66
2.2. HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDE TİBET SORUNUNUN YERİ	73
2.2.1. 1947 İle 1949 Arası Tibet'e Dair İki Ülke Arasında Yaşanan Gelişmeler	73
2.2.2. Çin'in Tibet'i İşgali	79
2.2.3. 1951 Antlaşması	82
2.2.4. Panchsheel Antlaşması	84
2.2.5. Panchsheel Sonrası Gelişmeler Ve Dalai Lama'nın Hindistan'a Sığınması	87
2.2.6. Tibet Sorununda RAW – CIA İşbirliği	89
2.2.7. Hindistan'ın Tibet Politikasındaki Yumuşamalar	90
2.2.8. Hindistan Çin İlişkilerinde Yakınlaşma Ve Bu Yakınlaşmanın Tibet Sorununa Yansıması	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDEKİ DİĞER SORUN ALANLARI

3.1. HİNDİSTAN - ÇİN SINIR UYUŞMAZLIĞI VE 1962 SAVAŞI	95
3.1.1. Tarafların Sınıra Dair Çatışan Görüşleri	95
3.1.2. 1962 Savaşı	98
3.1.3. Sınır Sorunun Çözümüne Dair Çabalar	100
3.2. HİNDİSTAN ÇİN İLİŞKİLERİNDE PAKİSTAN FAKTÖRÜ	102
3.2.1. Keşmir Sorunu	103
3.2.1.1. Keşmir'in Tarihçesi	103
3.2.1.2. Keşmir Sorununun Tarihi Gelişimi	105
3.2.2. Çin'in Keşmir Ve Pakistan Politikası	115
3.3. HİMALAYALARDA VE HİNT OKUSYANUSU'NDA REKABET	121
3.3.1. Nepal	122
3.3.1.1. Nepal'in Hindistan ve Çin açısından stratejik değeri	122
3.3.1.2. Hindistan-Nepal-Çin ilişkileri	124
3.3.2. Burma (Myanmar)	127
3.3.3. Bhutan	129
3.3.4. Bangladeş	131
3.3.5. Hint Okyanusu	132
3.3.5.1. Hint Okyanusu'nun Stratejik önemi	132

SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	139
ÖZET	150
ABSTRACT	151

KISALTMALAR CETVELİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

ÇHKO: Çin Halk Kurtuluş Ordusu

CIA: Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı)

LOC: Line of Control (Kontrol Hattı)

RAW: Research and Analysis Wing (Araştırma ve Analiz kanadı / Hindistan İstihbarat Teşkilatı)

UNCIP: United Nations Commission for India and Pakistan (Hindistan ve Pakistan için Birleşmiş Milletler Komisyonu)

SAARC: South Asian Association For Regional Cooperation (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı)

SEATO: The Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)

GİRİŞ

Hindistan ve Çin beş bin yıl geriye giden tarihleriyle dünyanın en eski medeniyetleri arasındadır ve aralarındaki ikili ilişki de oldukça eskiye dayanmaktadır.¹ Hindistan ve Çin arasında İ.Ö.221 tarihinde başlayarak 10. yüzyılın ortalarına kadar devam eden coğrafi engellere rağmen önemli boyutlara ulaşmış ticari, dini ve kültürel alışveriş mevcuttur.²

Hindistan'da doğan Budizm'in buradan Çin'e yayılması iki komşu arasında oluşturduğu kültürel ve dini bağ açısından oldukça önemlidir. İ.S. 1. yüzyıldan itibaren bilginlerin ve din adamlarının karşılıklı değişimi ve Sanskritçe metinlerin çevrilmesi gibi uygulamalar başlamış, bu uygulamalar neredeyse 11.yüzyıla kadar sürmüştür. Böylelikle Budizm Çin'de güçlü bir konum elde etmiş ve yerini Konfüçyüs'çülük ve Taoizm'e bırakana kadar, yaklaşık olarak bin yıl, söz konusu konumunu muhafaza etmiştir.³

Birinci bin yıl boyunca Hindistan sadece Çin üzerinde değil hemen hemen tüm Güneydoğu Asya üzerinde ciddi boyutlarda dini ve kültürel etkiye sahip olmuştur. Hindistan bu etkiyi, kendi kültürüne ait fikirlerin ve bu kültürünün savunucusu konumundaki filozofların (özellikle ruhani önderlerin) bu bölgelerde dolaşımını sağlayarak elde etmiştir.⁴ Hindistan'ın fikirlerin ihracı yoluyla Güneydoğu Asya'da elde ettiği gücü hiç de azımsamamak gerekir. Walles 1967 tarihinde yayınlanan kitabında söz konusu etkiye "Hintleştirme" adını vermektedir ve böylelikle Hindistan'ın kültürel kolonilerini oluşturduğunu öne sürmektedir.⁵

¹ Dilip K. Das, "China and India: An Era of Escalating Economic Interaction", **China & World Economy**, Vol.14, no.4, 2004, s.105.

² Gyaneshwar Chaturvedi, **India-China Relations:1947 to Present Day**, India, MG,1991,1.

³ Das, a.g.m., s.105-106.

⁴ Das, a.g.m., s.105-106.

⁵ Wales, H. G. Quaritch, **The Indianization of China and of Southeast Asia**, London, Bernard Quartich, 1967, 1., **naklen**, Das, a.g.m.,s.106.

Daha sonraki bölümlerde de bahsedileceği üzere Budizm'in Çin'e olan yolculuğunda Tibet'in de bu güzergâh üzerinde bulunması ve Hint kültürü ve dini ile olan etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda Tibet sorununda Hindistan'ın konumunu daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu etkiyi sadece Tibet özelinde değil de tüm Güneydoğu Asya genelinde düşündüğümüzde son zamanlarda üzerinde çok konuşulan bir konu olan Hindistan-Çin rekabeti ve Hindistan'ın Çin ile Asya'da etkinlik yarışına gücünün yetip yetmeyeceği gibi konulara daha etraflıca ve derinlikli bir bakış açısı ile yaklaşmak mümkün olmaktadır.

Hindistan ile Çin arasındaki kültürel etkileşimin sadece tek yönlü bir akış izlediğini iddia etmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Çin kültür ve medeniyeti de Hindistan üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Başta ipek olmak üzere birçok ticari mal Hindistan'a Çin üzerinden gelmiş ve aralarından bazıları Hindistan'da Çince isimleri ile kullanılmışlardır. Ayrıca teknoloji ve endüstri temelinde de Hindistan Çin'den ciddi anlamda etkilenmiştir.⁶ Denilebilir ki Hindistan ile Çin arasında tarihin çok eski zamanlarında başlayan ticaret, teknoloji ve geniş anlamıyla fikir alışverişinin ticaret ve teknoloji ayağında Çin etkisi ağır basarken fikir ayağında ise Hindistan hâkimiyeti açıkça görülmektedir. Bu iki medeniyetin arasında ve etrafında kalan diğer medeniyetler ise iki büyük etki arasında sıkışıp kalmışlardır. Bu sıkışmışlığı net bir biçimde görebildiğimiz en belirgin örnek de Tibet'tir. Tibet tarihinde birçok kez Çin baskı ve müdahalesine bazen gönüllü bazen de zorla maruz kalmış ve yönetim düzenlemeleri üzerinde büyük ölçüde Çin egemenliği söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda da Tibet tarih boyunca Çin kültür ve medeniyetiyle etkileşim halinde olmuştur. Diğer taraftan Tibet fikri anlamda⁷ Hint medeniyetinin etkisi altında kalmıştır.

⁶ Chaturvedi, a.g.e., s. 5.

⁷ Burada bahsedilen fikir bağlamı dine, dünyaya ve siyasete dair bakış açısını kapsamaktadır

Tekrardan Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilerin tarihi gidişatına dönecek olursak 18. ve 19. yüzyıl boyunca İngiliz emperyalizminin iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyiciliği üstlendiğini görmekteyiz. Hindistan ve Çin arasında kurulan binlerce yıllık iyi ilişkiler Hindistan üzerindeki İngiliz hâkimiyeti ve Çin üzerinde Batı'nın başarısız egemenlik kurma çabaları sırasında sekteye uğramıştır.⁸ Özellikle İngilizlerin Hindistan'a gelişinden itibaren Hindistan ile Çin arasındaki ilişkiler tarihlerinde hiç olmadığı kadar rekabet ve düşmanlık olguları etrafında şekillenmiştir. Çin aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde bahsedileceği üzere İngilizlerin Hindistan'da yönetimi ellerine geçirmesinden itibaren Hindistan'dan tehdit algılamaya başlamış ve dönemin mevcut politikalarını bu tehdit üzerinden şekillendirmiştir. Çin'e göre İngiliz yönetimi Hindistan kanalıyla tüm Asya'da hegemonya kurma peşindeydi bu hem Çin'in kendi ülkesi hem de etki sahibi olmak istediği bölgeler (özellikle Güneydoğu Asya) için çok büyük bir tehdit demektir. Bu noktada da Tibet İngiliz Hindistan'ından ve Çin'den yükselen Asya'da etkinlik kurma rekabetinin ve bu rekabet etrafında şekillenen politikaların gözler önüne serildiği bir örnek olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin yeni ve bağımsız birer devlet olarak ortaya çıktıkları 1947 ve 1949 yıllarını takip eden dönemde de Tibet sorunu ikili ilişkilerin dönemsel gelişimin üzerinden rahatlıkla izlenebileceği bir örnek olay olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilere 1947 ve 1949 yılından itibaren bir bütün olarak bakıldığında çok geniş bir zaman dilimini kapsamayan söz konusu ilişkinin neredeyse altmış yıllık bir süre zarfında dramatik değişimlere sahne olduğu gözlemlenmektedir.. 1950'lerde yaşanan yakınlaşma 1960 ve 1970lerde yerini derin bir düşmanlığa bırakmış ardından iki ülke 1980'lerde uzlaşma, Sovyetlerin yıkılmasını izleyen dönemde ise ilişkilerini yeniden

⁸ Pandit Sunder Lal, "India-China Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.198-199.

düzenleme çabası içine girmiştir.⁹ 1990 sonrası dönemde iki ülkenin dünya düzenine ilişkin görüşleri temelinde başlayan yakınlaşma ve işbirliği, iki ülkeyi 2005 yılında stratejik bir ortaklığa adım atmaya götürecek kadar derinleşmiştir. Bu dönemlerde de Tibet sorunu iki ülke arasındaki ilişkinin genel seyrini takip etmiştir. 1950’li yıllarda kurulan yakınlaşma ve özellikle de Panchsheel antlaşmasından sonra iki ülke arasındaki Tibet sorunu üzerinde süren rekabet durulmuş; fakat 1962 ile başlayan dönemde tekrardan canlanmışır. İki ülke arasında temelde 1980 ile başlatılabilecek yakınlaşma dönemi ile iki ülkenin de aralarındaki Tibet sorununa dair iddialı açımardan kaçındığı gözlemlenmektedir. Fakat bir diğerden ortada bir gerçek vardır ki bu da Tibet’in iki medeniyet arasında -gerek Hindistan ile Çin Halk Cumhuriyeti gerek İngiliz Hindistan’ı ile Çin ve gerekse bunlardan daha da geriye götürülebilecek yönetimler arasında- hep bir mücadelenin konusunu oluşturduğudur. Son döneme bakıldığında da ilişkilerdeki tüm yakınlaşma ve derinleşmeye rağmen de Tibet hala iki ülke arasındaki sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise de Tibet’in, Hindistan ve Çin medeniyetleri arasındaki Güneydoğu Asya etkinlik mücadelesinin tarihsel ve stratejik konumu itibariyle en önemli kilometre taşıını oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada da Tibet sorununa yüklendiği bu rol çerçevesinde bakılmaya ve dönemsel olarak Hindistan Çin ilişkilerinde bu rolün evrimi anlatılmaya çalışılacaktır.

⁹ B. M. Jain, “India-China Relations: Issues and Emerging Trends”, **The Round Table**, Vol.93, No.374, April 2004, s.253.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİBET'İN TARİHÇESİ

1.1. TİBET'İN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI ve TİBET İMPARATORLUĞU

İ.Ö. 2. yüzyıl ile İ.S. 3. yüzyıl arasında Ch'iang olarak da bilinen Tibet ırkından göçebe kabilelerin Çin'in kuzey batı sınırlarını yağmaladıkları bilinmekle beraber ayrı bir halk olarak Tibetlilerin tarih sahnesinde yerlerini almaları 7. yüzyıla tekabül etmektedir.¹⁰ Bu tarihten önce Tibet'te çok sayıda küçük bağımsız kabilelerin bir arada yaşadığı da kaynaklarda ifade edilmektedir.¹¹ Tibet krallığının Asya'da etkin bir güç olarak ortaya çıkması 6. yüzyıl sonu ile 7. yüzyıl başına denk geldiği ifade edilir ise de bu krallığın oluşum süreci ile ilgili net bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Bazı kaynaklarda Çin ve Tibet tarihleri açısından Tibet tarihinin en azından 5. yüzyılın başına kadar geriye götürülebileceğine dair işaretler olduğuna değinilmiş¹² , hatta ikinci derece delillere dayanılarak Tibet'teki politik bütünlüğün daha önceki tarihlerde olduğu ileri sürülmüşse de sağlam tarihsel kanıtların bizi ancak 6. yüzyılın sonlarına kadar götürebildiği genel kabul gören bir yaklaşımdır.¹³

6. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Tibet'te yaşamlarını sürdüren kabilelerden birinin başı olan Namri-Stongsten'in (570–620), komşu kabileleri birleştirerek Tibet Krallığını oluşturma amacıyla yola çıktığı; fakat bu amacın kendisi tarafından değil Tibet'in birleştiricisi olarak bilinen oğlu Songtsen Gampo (620–649) tarafından hayata geçirildiği görülmektedir. Songtsen Gampo'nun başa geçtiği 620 yılı ile ülkenin tekrardan irili ufaklı birbirinden az ya da çok oranda bağımsız birçok devlet ortaya çıkacak

¹⁰ H. E. Richardson, **A Short History of Tibet**, New York, E.P. Dutton & Co, 1962, s.28.

¹¹ P. N. Chopra, **Social, Cultural and Political History of Tibet**, New Delhi, Criterion Publications, 1989, s.63.

¹² Richardson, a.g.e. , s.28.

¹³ A. Tom Grunfeld, **The Making of Modern Tibet**, New York, M.E. Sharpe, 1996, s.35.

biçimde parçalandığı 900'lü yılların başına kadar geçen döneme Tibet tarihinde “Tibet İmparatorluğu” ya da “Dinsel Krallar” dönemi denilmektedir. Stongtsen Gampo birbirinden bağımsız kabileleri birleştirip Tibet İmparatorluğunu kurduktan sonra komşu bölgelere de akınlar düzenlemiştir. Bu akınlardan ilki Çin’e düzenlenmiş ve ardından Gampo Çin’in Tang hanedanının prensesi ile evlenmiştir. Orta Asya’nın büyük bir bölümünü ele geçirdikten sonra Himalayalar’ın güney sınırını genişletme amacıyla olan Gampo Nepal’e yönelmiş ve hem Nepal’in büyük bir bölümünü kontrol altına almış hem de Nepal prensesi ile evlenmiştir. Gampo’nun söz konusu iki evliliğinin Tibet tarihi ve kültüründe ayrı ve özel bir önemi vardır. Bu önem Budist olan bu iki prenses aracılığıyla Tibet Budizm’le tanışmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴

Gampo’nun kurduğu Tibet İmparatorluğu dönemi Tibet Budizm’inin temelleri açısından oldukça önemlidir. Hindistan, Çin ve Nepal’den Budist misyonerlerin Tibet’e gelmelerine ve burada düşüncelerini özgürce yaymalarına izin verilmiştir. Bu dönemde Tibet ile Hindistan arasında Budizm temeline dayalı oldukça güçlü bağların inşa edildiğini görmekteyiz. Bu dönemde Tibet alfabesini oluşturmak için Hindistan’a bilginler yollanmış ayrıca Hindistanlı Budist keşiş Padma Sambhava Budizm’in Mahayana formunu Tibet’e getirmiştir. Bu dönemde Tibet’in Çin ile olan ilişkilerine bakıldığında ise Hindistan ile olan ilişkiye oranla daha inişli çıkışlı bir ilişkinin kurulduğunu görmekteyiz. Söz konusu dönemde Asya’nın büyük bir gücü olan Tibet, Çin ile olan ilişkilerinde genellikle saldırgan taraf olmuş, Çin’e birçok kez akın etmiş, bazı dönemlerde Çin’den düzenli vergi geliri elde etmiştir. Tibet ve Çin ilişkilerinde bu döneme dair bir başka önemli nokta da 821 yılında iki taraf arasındaki askeri müdahalelere son vermek için Budist keşişler tarafından müzakere edilen ve biri Lhasa biri Chang’an biri de Kung

¹⁴ Richardson, a.g.e., s.28-33.

Maru olmak üzere üç ayrı bölgeye dikilen taş sütunlar üzerine iki dilde de yazılı olan ve Çin Tibet ilişkilerinde bir ilk olan antlaşmanın yapılmasıdır.¹⁵

9. yüzyıla oldukça geniş topraklara ve Asya'da büyük bir politik güce sahip olarak giren Tibet İmparatorluğu çok geçmeden dağılmıştır. Ülkenin soyluları arasındaki çıkar çatışmaları ve bu çatışmalarının dinsel rekabet bağlamında ortaya çıkması Langdarma döneminde (838–842) ülke içi karışıklığa ve iç savaşa yol açmıştır. Tibet'te Budizm ile ülkenin Budizm öncesi dini olan Bon inancı arasındaki çatışma ilk yıllarda Budizm taraftarı olan Krallar tarafından aşılmışsa da 8. Yüzyıldan itibaren soylular arasındaki çıkar çatışmasının bir veçhesini de söz konusu iki din arasındaki rekabet oluşturmuştur. 838 yılında başa geçen Langdarma'nın Budizm karşıtlarını temsil etmesi ve Budizm karşıtı politikaları ülkeyi çatışmanın içine sokmuştur. Bu çatışma neticesinde Langdarma ölmüş; fakat ülke bu sefer Langdarma'nın oğulları arasındaki çatışmaya sürüklenmiş ülke Orta Asya, Hindistan, Çin ve Nepal'deki topraklarını kaybetmiş ve nihayetinde 900'lü yılların başında dağılmıştır.¹⁶

Tibet'te 900'lü yıllar ile Moğolların egemenliği altına girdiği 1247 yılları arasında merkezi bir yönetim kurulamamıştır. Tibet'te Yarlung hanedanının Çin'de Tang hanedanının yıkılmasıyla zaman zaman Tibet'in zaman zaman Çin'in egemenliği altında kalmış birbirine komşu topraklarda yeni ve çok sayıda örgütlenme ve devletler ortaya çıkmıştır.¹⁷ Yarlung hanedanının düşüşünden sonra Purang, Guge ve Maryul'da Yarlung neslinden olanların kurduğu küçük devletler vasıtasıyla Budizm muhafaza edilmiş ve 11. yüzyılda Hindistan'dan Tibet'te Budizm eğitimliği yapması için getirtilen Atisha Dipankara (986–1054) adlı bir alim vasıtasıyla da yeniden canlanmıştır¹⁸ Dipankara'nın Tibet'e geldiği 1042 tarihinden itibaren Tibet'te

¹⁵ Grunfeld, a.g.e., s.34-38.

¹⁶ Bknz: Chopra, a.g.e., 62-66. , Warren W. Smith, **Tibetan Nation: a History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations**, Oxford, Westview, 1996, s.59-80,

¹⁷ Smith, a.g.e., s.81.

¹⁸ Smith, a.g.e., s.81.

Budizm yükselişe geçmiş; fakat bu yükseliş bütüncül ve kapsayıcı olmaktan uzak olmuştur. Çeşitli Hintli öğretmenlerin müridi olan Tibetliler vasıtasıyla Tibet Budizm'i birçok alt gruba ya da mezhebe ayrılmıştır.¹⁹ 13. yüzyılın başına gelindiğinde Budist mezhepler etrafında toplanan örgütlenmeler Tibet'te egemen politik, ekonomik ve ruhani otoriteler halini almışlar; fakat hiçbir mezhep diğeri üzerinde egemenlik sağlayacak güce sahip olmadığı için Tibet bölünmüşlüğüne korumuştur.²⁰

1.2. TİBET'İN MOĞOL EGEMENLİĞİ ALTINA GİRMESİ

1206 yılı Asya tarihinde dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Bu yıl içerisinde Cengiz Han çeşitli Moğol kabilelerini birleştirerek bir fetih seferi başlatmıştır.²¹ Moğollar ilk etapta Hindistan'a saldırmış ve özellikle Bengal'deki birçok Budist'in Tibet'e göç etmesine sebep olmuşlardır.²² Bu dönemde Hindistan'ı yöneten Delhi Sultanlığı birçok Asya ülkesini ele geçiren Moğol fırtınasına direnmiştir.²³ Moğollar Hindistan'dan sonra Çin'e de saldırılar düzenlemeye başlamışlar ve 1234 yılına gelindiğinde bütün Kuzey Çin'i fethetmişlerdir.²⁴ Hem olası bir Moğol istilasının önüne geçmek, hem de güney'den (Hindistan'dan) gelen tehdit karşısında bir ittifak kurmak amacıyla Tibetliler Cengiz Han'a bir delegasyon yollamışlardır. Bu olaydan sonra Cengizhan'ın torunu Godan'ın Moğolların liderliğini üstlendiği zamana kadar Tibetlilerin Moğollarla ilişkilerinde resmi düzeyde herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.²⁵

¹⁹ Smith, a.g.e., s.82.

²⁰ Smith, a.g.e., s.82.

²¹ Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, Çev. Müfit GÜNAY, Ankara, İmge, 2001, s.235.

²² Grunfeld, a.g.e., s.38.

²³ Kulke, Rothermund, a.g.e., s.35.

²⁴ Smith, a.g.e., s.83.

²⁵ Grunfeld, a.g.e., s.38.

Cengizhan yaşadığı müddetçe de Tibet'e herhangi bir Moğol müdahalesi söz konusu olmamıştır. Godan döneminde ise ilişkilerin yeni bir biçime büründüğünü görmekteyiz. Bu dönemde Kansu bölgesinin hükümdarı olan Godan, 1239 yılında Lhasa'ya saldırmıştır; fakat Moğolların bu saldırıdaki amacı yönetimi ele geçirmek değil yağmadır.²⁶ 1247 yılına kadar da Moğolların Tibet üzerinde herhangi bir yasal temele dayanan hakkı olmamıştır. Tibet'teki en önemli güç merkezlerinin Budist manastırları olduğunu ve söz konusu manastırlar arasında bütünlük olmadığını öğrenen Godan, Tibet üzerinde hak sahibi olmak için dönemin en güçlü manastırı olan Sakya manastırının başında bulunan Lama Sakya Pandita ile iletişime geçme yolunu tercih etmiştir. Zorlu bir müzakere sürecinden sonra Sakya Pandita önderliğindeki Tibet delegasyonu Moğolların Tibet üzerinde egemen haklara sahip olmasını ve Moğollara düzenli vergi ödemeyi kabul etmişlerdir.²⁷ Sakya Pandita da Moğol otoritesinin Tibet'teki temsilci olmuştur.²⁸ Sakya Pandita'nın 1251'deki ölümünü izleyen yıllarda onun üstlendiği görevi peşi sıra Sakya manastırının başına geçen Lamalar "tirsi" adı altında ve giderek daha geniş yetkilere sahip olarak yürütmüşlerdir.²⁹ 13. yüzyılın sonlarına doğru gelinen duruma bakıldığında da Moğolların Tibet'i Sakya Manastırından olan Lamalar aracılığıyla yönetmeye başladıkları görülmektedir; fakat birçok Budist manastırının farklı farklı öğretilerini benimsemiş olan Tibetliler arasında Sakya Manastırına verilen söz konusu üstünlüğün ve Tirsi kurumunun tam olarak kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir.³⁰

Tibetlilerin Moğol egemenliğinden kurtulmaları da farklı manastırların ve ülkenin soylu ailelerinin Tirsi kurumuna ve Sakya Manastırına verilen

²⁶ Richardson, a.g.e., s.33.

²⁷ Grunfeld, a.g.e.,s.38.

²⁸ Smith, a.g.e., s.84.

²⁹ Richardson, a.g.e., s.33.

³⁰ Chopra, a.g.e., s.68.

üstünlüğe karşı çıkarak, Kargyup mezhebine bağlı Changchup Gyaltsen'in etrafında birleşmeleri ile gerçekleşmiştir.³¹

1.3. TİBET'İN TEKRARDAN BİRLEŞMESİ VE BAĞIMSIZLIĞI

Changchup Gyaltsen 1350 yılında Tibet'i birleştirmiş ve kendisi de Tibet'in fiili yöneticisi olmuş, 1358 yılında da Sakya yönetimi ve Tirsi kurumu tarihe karışmıştır. Tirsi kurumu etrafında şekillenmiş olan Tibet-Moğol ilişkileri de böylelikle sona ermiştir.³² Daha sonra 1368 yılında ise Çin Moğol hâkimiyetinden kurtulmuş, Yuan hanedanlığı yerini Ming Hanedanlığına bırakmıştır.³³ Bu dönemde Çin Tibet bağına bakıldığında ilk göze çarpan unsur Çin'in ve Tibet'in bağımsızlıklarını kendi yollarıyla ve farklı zamanlarda elde ettikleridir.³⁴ Söz konusu dönemde Tibet ile Çin arasındaki ilişki, Çin kaynaklı görüşlerde Tibet'in Moğol yönetimi altındaki Çin'e bağlı bir bölge haline geldiği³⁵ veya Tibet'in Çin'in "giriş kapısı" haline geldiği³⁶ şeklinde yer almaktadır. Diğer bazı kaynaklarda ise söz konusu ilişkinin daha önceden Tibet üzerinde belirli bazı haklara sahip olan Moğol gücünün Çin'i işgal etmesi şeklinde ortaya çıktığı ve bunun ötesinde Çin karşısında Tibet'i ikincil bir konuma itecek bir ilişkinin gelişmediği yönündedir.³⁷ Çin'deki hâkimiyetleri henüz sona ermeden önceki Moğol uygulamalarına bakıldığında daha önce Tibet ile kurdukları ilişkiyi aşan her hangi bir gelişmenin yaşanmaması³⁸, Moğol üstünlüğünün iki taraf içinde sona ermesinden sonra Ming hanedanıyla Tibet arasında iki taraftan herhangi birini diğerinin vassalı

³¹ Chopra, a.g.e., s.68., Richardson, a.g.e., s.34-35.

³² Chopra, a.g.e., s.68.

³³ Chopra, a.g.e., s.68.

³⁴ Richardson, a.g.e., s.36.

³⁵ Dai Yannian,vb, **Tibet: Myth vs. Reality**, Beijing, Beijing Review,1988, s.20-21.

³⁶ Israel Epstein, **Tibet Transformed**, Beijing, New World Pres, 1983, s.347-348.

³⁷ Richardson, a.g.e., s.36.

³⁸ Richardson, a.g.e., s.36.

haline getirecek bir ilişkinin vuku bulmaması³⁹ Çin kaynaklı görüşleri zayıflatmaktadır.

Ming yönetiminin asıl amacı Tibet'i doğrudan kontrol etmek değil Tibet üzerinden veya Tibet Moğol işbirliği sonucu kendisine yönelebilecek tehditleri ortadan kaldırmak ve Tibetli lamaların Moğollar üzerindeki etkilerinden faydalanmaktır.⁴⁰ Ming Yönetimi Çin'de hâkimiyeti tamamen ele geçirdiğinde Yuan hanedanının Tibet politikasını takip ederek Tibet'in dini önderlerini Pekin'e davet etmişlerdir; fakat Pekin ve Lhasa arasındaki bu ilişkinin Yuan Hanedanlığı dönemindeki kadar samimi olduğunu söylemek güçtür.⁴¹ Ming hanedanlığı farklı mezheplere bağlı Tibet'in önde gelen lamaları ile ilişki içine girse de ve bu dini önderler Tibet'te kayda değer bir etkiye sahip olsa da söz konusu zaman aralığı içerisinde Tibet'in sırasıyla Pagmotru, Rimpung ve Tsang hanedanlarından olan soylularının yönetimi altında olduğu gözden kaçırılmamalıdır ve söz konusu yöneticilerin Çin imparatorlarıyla herhangi bir antlaşma yaptıklarına dair de bir kanıt mevcut değildir.⁴² Bu dönemde Pekin ve Lhasa arasında ticari nitelikli bir ilişkinin mevcut olduğu söylenebilir.⁴³ Derin bir ilişkinin var olduğunu iddia etmenin güç olduğu bu dönemde çok az da olsa Çin'in Tibet üzerinde politik kontrole sahip olduğu ileri sürülebilir.⁴⁴

Tibet'in Moğollar ile kurduğu Tirsi kurumuna bağlı ilişkinin ve bu ilişkinin yürütücüsü ve Moğolların Tibet'in içindeki temsilcileri haline gelen Sakya yönetimin sona erdiği tarih olan 1358 yılından 1642 yılına kadar süren süre zarfında Tibet, Tibet Budizm'inin çeşitli mezhepleri ile ilişkisi olan soylular tarafından yönetilmiş⁴⁵ ve tabii ki bu dönemde Tibet mezhepsel ve bölgesel

³⁹ Chopra, a.g.e., s.68.

⁴⁰ Smith, a.g.e., s.102.

⁴¹ Grunfeld, a.g.e.,s.39.

⁴² Richardson, a.g.e., s.36.

⁴³ Epstein, a.g.e., ss.438-439.

⁴⁴ Grunfeld, a.g.e., s.39.

⁴⁵ Grunfeld, a.g.e.,s.39.

rekabetin neden olduğu birçok karışıklık ve çatışma içine sürüklenmiştir.⁴⁶ Bu dönemin Tibet tarihi açısından asıl önemi ise Budizm'in ciddi bir reform süreci içine girmesi ve Budizm'in Tibet üzerindeki etkisinin artmasından gelmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler Tibet'i Dalai Lama yönetimine götürmüştür.

1.4. DALAI LAMA YÖNETİMİNİN KURULMASI

Budizm'de reform yapma amacıyla yola çıkıp bu sürecin başlamasına olanak veren önder 1357–1417 yılları arasında Kokonar yakınlarında yaşamış olan Tsong Khapa'dır.⁴⁷ Budizm'in dejenere olduğu ve Buddha'nın öğretilerinden oldukça uzaklaşmış olduğunu gören Tsong Khapa Buddha'nın temel öğretilerini kendine kaynak alarak Gelugpa (mükemmel erdemin yolunu izleyenler) olarak bilinen yeni bir mezhebin⁴⁸ kuruculuğu üstlenmiştir.⁴⁹ Tsong Khapa'nın dinsel reform hareketi Tibet'te oldukça derinlemesine ve uzun süreli bir etkiye sahip olmuştur. O kadar ki Tsong Khapa daha sonraki zamanlarda “ikinci Buddha” olarak anılmaya başlamıştır.⁵⁰ Tsong Khapa'nın ölümünden sonra yeğeni ve müridi olan Gedun Truppa amcasının açtığı yoldan devam etmiş ve Gelugpa mezhebi özellikle Lhasa'da oldukça güçlü bir konuma gelmiştir.⁵¹

Soylulara tabi olmaktan kaçınan ve ruhani önderliğin kalıtsal yolla geçmesine karşı olan Gelugpa ileri gelenlerinin söz konusu soruna getirdikleri çözüm hem oldukça ilgi çekicidir hem de Budist öğretinin Tibet'te nasıl kök saldığının anlaşılması açısından muazzam bir örnektir. Gelugpa

⁴⁶ Smith, a.g.e., s.105-107.

⁴⁷ Grunfeld, a.g.e.,s.40.

⁴⁸ Gelugpa mezhebi “sarı şapkalıların mezhebi” olarak da bilinmekte, diğer mezhepler ise “Kızımızı şapkalıların” mezhebi olarak bilinmektedir. Bu ayrım dinsel seromonilerde giyilen şapkalının renklerinde kaynaklanmaktadır. Bknz: Grunfeld, a.g.e., s.41.

⁴⁹ Grunfeld, a.g.e., s.40.

⁵⁰ Raja Hutheesing, **Tibet Fights For Freedom**, India, Longmans, 1960, s.4.

⁵¹ Chopra, a.g.e., s.70-71.

mezhebinin önderleri Budizm’de geniş ölçüde yer sahibi olan reenkarnasyon (başka bir bedende dirilme) anlayışı ve karma felsefesi konsepti ile çözüm yoluna gitmişlerdir. Böylelikle Budist öğretinin büyük bir kısmını kaplayan reenkarnasyon ilk kez politik bir işlev olarak kurumsallaştırılmıştır.⁵² Ruh göçü anlayışına dayalı sistem Gedun Truppa’nın ölümünden sonra işlemeye başlamış ve Gedun Truppa’nın yerini kendisinin reenkarnasyonu olduğuna inanılan Gedun Gyatso (1475–1542) doldurmuştur. Gedun Gyatso’nun ölümünden sonra ise boşalan yeri Gyatso’nun reenkarnasyonu olduğuna inanılan Sonam Gyatso (1543–1588) doldurmuştur.⁵³ Bu sistemin işleyişi ise şöyledir: Bir lama öldüğünde ilk etapta onun reenkarnasyonu için araştırmalar yapılmaktadır. Geleneğe göre mezhebin ileri gelenleri ilk etapta yeni reenkarnasyonun nerede ortaya çıkacağı konusunda görüş birliğine varırlar bu noktada bazı işaret ve alametler eski lamanın ruhunun göç ettiği yeni lamanın yaşadığı yeri belirlemede devreye girer. Örneğin Ülkenin kutsal kabul edilen göllerinde görülen resim, harf veya alfabetik işaret gibi emareler veya lamaların önceden nerede yeniden doğacaklarına dair verdikleri çeşitli sinyaller. Bahsi geçen kehanetlerin bilincinde olan ileri gelenler lama’nın öldüğü tarihte doğan çocukları araştırmaya koyulurlar. Uygun adaylar bulunduğunda ise ölen lamanın kişisel özelliklerine sahip olup olmadıklarına dair bir teste tabi tutulurlar. Bu testlerde adayların ölen lamanın hayatına dair bazı obje ve insanları ayırt ettiği söylenmektedir. Bazılarının ise vücudunda “*avalokitesvara*” işareti denilen belirgin işaretlere sahip oldukları belirtilmektedir. Testi geçen ise yeni reenkarnasyon ve ruhani ardıl olur ve sıkı bir eğitime tabi tutularak ruhani lider haline getirilir.⁵⁴

Gelugpa mezhebinin Büyük Lama’sı ve Buddha’nın üçüncü reenkarnasyonu (hululü) olduğuna inanılan Sonam Gayatso’nun ⁵⁵1578’de Altan Han tarafından Moğolistan’a davet edilmesi de Tibet tarihi ve Dalai Lama kurumu açısından önemli bir gelişmedir. Bu ziyaret esnasında Sonam

⁵² Grunfeld, a.g.e., s.40.

⁵³ Grunfeld, a.g.e., s.41.

⁵⁴ Chopra, a.g.e., s.74-75.

⁵⁵ Chopra, a.g.e., s.73.

Gayatso Altan Han'a Cengizhan'ın reenkarnasyonu olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Bu Cengizhan'ın soyundan gelmeyen Altan Han'ın politik kariyeri ve meşruiyeti açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur.⁵⁷ Bu tarih itibarıyla Budist olan Altan Han Şamanist inancı yasaklamış, bütün halkın Budist olmasını salık vermiş ve Moğol yasaları Budist yasalarla uyumlu hale getirilmiştir. Böylelikle Tibet Budizm'i ilk olarak Moğollar arasında yayılmıştır. Ayrıca bu ziyaret esnasında Sonam Gayatso'ya "Dalai" unvanı verilmiştir ve büyük Lama Sonam Gayatso "Dalai Lama" haline gelmiştir.⁵⁸ Bu tarihe kadar Büyük Lama denilen Tibet'in ruhani liderlerine bu tarihten itibaren Dalai Lama denilmektedir. Sonam Gyatso Tibet dilinde "okyanussal erdem" anlamına gelmektedir. Moğol dilinde okyanus anlamına gelen "Dalai" sözcüğü de Gayatso'nun çevirisi olmaktadır.⁵⁹ Lama'nın Tibet dilinde rahip, papaz anlamına geldiğini de göz önüne alarak "Dalai Lama"yı; okyanussal bir bilgeliğe ve erdeme sahip olan ruhani lider olarak Türkçeye çevirmek mümkündür. Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise Sonam Gayatso "Dalai Lama" sıfatının ilk verildiği ruhani lider olsa da kendisinin resmi olarak üçüncü Dalai Lama olduğunun kabul edildiğidir. Sonam Gayatso; Gedun Truppa ve Gedun Gayatso'dan sonra Dalai Lama'nın vücut bulduğu üçüncü kişi olarak ve dolayısıyla üçüncü Dalai Lama olarak kabul edilmektedir.⁶⁰

Sonam Gaytso'nun 1588'deki ölümünden sonra Sonam Gyatso'nun reenkarnasyonu (hululü)olarak Moğolistan'da yaşayan, Altan Han'ın torununun kabul edilmiştir. Dördüncü Dalai lama olan Yonten Gyatso (1589–1617) vasıtasıyla Tibetlilerle Moğollar arasındaki ilişkiler tekrardan yoğunlaşmıştır.⁶¹ Tarihin yankılandığı bu gelişmede de 1200'lü yaşananlara benzer bir biçimde Moğollar ülkede aynı anda bir arada var olan ve birbirlerine rakip mezheplerden birine arka çıkarak Tibet üzerinde patronaj

⁵⁶ Smith, a.g.e., s.106.

⁵⁷ Bknz: Smith, a.g.e.,s.106, dipnot 85

⁵⁸ Smith, a.g.e., s.106.

⁵⁹ Bknz: Smith, a.g.e., s.106. dipnot, 86

⁶⁰ Grunfeld, a.g.e.,s.41.

⁶¹ Grunfeld, a.g.e., s.41., Smith, a.g.e., 106.

sahibi olmuşlardır ve tabî ki bu durum Tibet'i tekrardan mezhepsel bir çatışmanın içine sürüklemiştir.

Bu dönemde Tibet'in içerisindeki genel duruma bakıldığında Gelugpalar'ın Tibet'te henüz bir dünyevi yetkilerinin bulunmadığı; fakat giderek güçlenen konumları ve rahip sınıfından olmayan destekçilerinin de etkisiyle politik mücadelenin içine girmeye başladıkları ve yönetimi elinde bulunduran Karmapa mezhebinden olan Tsang Krallarının başlıca rakibi oldukları görülmektedir.⁶²

4. Dalai Lama'nın ölümünden sonra iki taraf arasındaki rekabet çatışmaya dönüşmüştür. 5. Dalai Lama Ngwang Lozang Gyatso (1617–1682) Khoshot'un Moğol lideri Güsri Han'dan yardım talep etmiştir. 1638'de Lhasa'ya gelen Güsri Han 1642'de Tsang'ı boyunduruk altına almış ve çatışmayı sonlandırmış ve Dalai Lama'ya tüm Tibet üzerinde dünyevi otorite bahşetmiştir.⁶³ Böylelikle tamamen dünyevi niteliği bulunan, dinsel bir sığata sahip olmayan kralların Tibet'i yönettiği dönem sona ermiş ve ilk defa bir büyük lama Dalai Lama adı altında en yüksek dini ve dünyevi otoriteyi kendi kişiliğinde birleştirerek devletin başı duruma gelmiştir.⁶⁴ Dalai Lama dinin ve devletin fiili lideri duruma gelmiş⁶⁵ ve kendi kuralları ile kendi ülkesini yönetmiştir.⁶⁶ Güsri Han ise Tibet Kralı unvanını sahip olduğu halde Tibet'te kalma gereği duymamış; orduları ile birlikte Kokonar'a çekilmiş⁶⁷, sadece Tibet'in koruyuculuğunu üstlenmiş, dini olmayan konularda eğer kendisinden talep edilirse yardım etmiştir.⁶⁸ Daha sonra Çin'in de Tibet üzerinde otoritesini sağladığı bu yola literatürde “papaz(dini önder) – patron” (priest-patron) ilişkisi denilmektedir. Güsri Han'dan sonra başa gelen Moğol Lider Lhabzang Han'ın Tibet politikası ise Güsri Han'dan oldukça farklı olmuştur

⁶² Richardson, a.g.e., s.41.

⁶³ Grunfeld, a.g.e., s.41-42.

⁶⁴ Chopra, a.g.e., s.76.

⁶⁵ Chopra, a.g.e., s.77.

⁶⁶ Chopra, a.g.e., s.77.

⁶⁷ Smith, a.g.e., s107.

⁶⁸ Chopra, a.g.e., s.77.

Lhabzang Tibet üzerinde daha fazla etkili olma isteği, Moğol kabileleri arasındaki rekabet ve 5. Dalai Lama'nın 1682 yılındaki ölümünü izleyen olaylar Çin'in Tibet'e müdahale etmesini beraberinde getirmiştir.⁶⁹

1.5. TİBET ÜZERİNDEKİ MOĞOL KABİLELERİ REKABETİ VE ÇİN HAKİMEYETİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

17. yüzyılın ortalarında, Mançu Hanedanlığı'nın Çin'deki hâkimiyetinin başlarında, Tibet'in Çin'in Asya politikaları açısından önemi büyük ölçüde Dalai Lama'nın Moğollar üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktaydı. Mançu Hanedanlığı doğudaki Moğollarla barışçıl bir ilişki içinde olsa da batıda yer alan Moğol kabileleri Mançu Hanedanlığı'nın etkisinden bağımsızlardı ve Moğol step imparatorluğu'nun yeniden ortaya çıkması olasılığı Çin'in geleceğini tehdit etmekteydi. Batıdaki Moğolların kalesi ise Dzungar idi.⁷⁰ Dzungar'nın başındaki Moğol liderin amacı da Moğol kabilelerini, Çin'in Mançu hanedanlığından alınması ve Yuan Hanedanlığı'nın yeniden tesisi için etrafında toplamaktı.⁷¹ Ayrıca Dzungar'lı Moğollar Tibet üzerinde tam bir hâkimiyet kurmak isteyen Moğol lider Lhanzang için de bir tehdit unsuruydu. Çünkü Tibet ve Kokonar Çin'in kontrolü için oldukça önemli bir stratejik konuma sahipti. 6. Dalai Lama Trangyang Gyatso yönetimi (1695–1708) zamanında Tibet'in Dzungar Moğollarıyla olan ilişkisi bu sebepten dolayı Lhanzang'ı rahatsız etmekteydi.⁷² 1705 yılında Lhanzang Tibet'te egemenliğini kurmaya hazırlanırken Dzungar Moğolları Tibet'i istila etmişlerdir. Mançu Hanedanlığından gelen yardım sonucu Dzungarlılar geri püskürtülmüş Sangye Gyatso ortadan kaldırılmıştır.⁷³

⁶⁹ Richardson, a.g.e., s.46.

⁷⁰ Smith, a.g.e., s.115.

⁷¹ Smith, a.g.e., s.117.

⁷² Chopra, a.g.e., s.77-78.

⁷³ Chopra, a.g.e., s.78.

1706 yılında ise 6. Dalai Lama Moğol ordularının koruması eşliğinde Pekin'e ziyarete giderken hayatını kaybetmiştir. 6. Dalai Lamanın bu yolculuk esnasında hayatını kaybetmesi Tibet ve Çin kaynaklarında hastalığa bağlı bir ölüm olarak açıklansa da birçok tarihçi için bu neden inandırıcı gelmemektedir.⁷⁴ 6. Dalai Lama'nın ölümünden sonra Lhanzang 6. Dalai Lama Trangyang Gyatso'nun kendisinden önce gelen Dalai Lama'nın gerçek hululü olmadığını gerçek 6. Dalai Lama'nın Ngawang Yeshe Gyatso adlı bir keşiş olduğunu beyan etmiştir. Söylentilere göre Ngawang Yeshe Gyatso Lhanzang'ın oğludur.⁷⁵ Lhanzang'ın 6. Dalai Lama olarak gösterdiği Ngawang Yeshe Gyatso Tibetliler arasında kabul görmemiştir. Tibetliler 6. Dalai Lama Trangyang Gyatso'nun yeniden doğacağı yere dair işaretler verdiği bir şiirden hareketle Litang'da yaşayan Kesang Gyasto adlı çocuğu 6. Dalai Lama'nın hululü olarak kabul etmişlerdir.⁷⁶ Bu sırada Dzungarlılar gerçek Dalai Lama'yı hak ettiği yere getirme ve Lhabzang'ı yerinden etme vaadiyle Tibetlilerin büyük çoğunluğunun desteğini de kazanarak Lhasa'ya hücum etmiş, Lhabzang'ı öldürmüş ve Lhabzang'ın ilan ettiği Dalai Lama'yı yerinden etmiştir. Fakat Tibetlilerin 7. Dalai Lama olarak kabul ettiği çocuk her nasılsa Dzungarlılar'ın değil Mançu Hanedanının eline geçmiştir. Dzungarlılar'ın 7. Dalai Lama'yı Tibet'e getirememeleri ve Tibet'in kutsal mekânlarını yağmalamaya başlamaları üzerine Tibetliler yüzlerini Mançu Hanedanına çevirmiş ve yardım talebinde bulunmuşlardır. Tibetlilerin söz konusu talebine karşılık İmparator Kang Hsi Dzungarlıları 1720 yılında Tibet'ten çıkartmış ve 7. Dalai Lama'yı Lhasa'ya götürmüştür.⁷⁷ Böylelikle 1912 yılına kadar sürecektir olan Tibet üzerindeki Çin hâkimiyeti başlamıştır.

⁷⁴ Grunfeld, a.g.e., s.43.

⁷⁵ Grunfeld, a.g.e., s.43.

⁷⁶ Richardson, a.g.e.,s.48.

⁷⁷ Richardson, a.g.e.,s.48-49.

1.6. ÇİN HÂKİMİYETİ ALTINDA TİBET

1720 ile 1912 tarihleri arasında neredeyse 200 yıllık bir tarih kesitini kapsayan Tibet üzerindeki Çin hâkimiyeti bu süre içerisinde çeşitli değişikliklere uğrayarak devam etmiştir.

Çin hâkimiyetinin birinci kısmını oluşturan 1720–1723 arası dönemde bir antlaşma ya da mektup değişimi yoluyla herhangi bir hukuksal durumun ortaya çıkmadığı ilk dikkat çeken durumdur. Dzungar Moğollarının ülkede yarattığı terör ortamını takip eden dönemde Çin ordusu kontrolü ele geçirmiş, barışın tesisini sağlamış ve eskisinin yerini alacak yeni hükümetin oluşturulmasına yardım etmiştir. Yeni yönetim oluşturulurken bir takım değişikliklere gidildiği de görülmektedir. Örneğin Dalai Lama'ya tavsiyelerde bulunmakla görevli bir Bakanlar Konseyi oluşturulmuş, Tibet krallığının yetkileri ciddi boyutlarda sınırlandırılmış, kralın temsilciliğini yürüten kral naibliği müessesesi ortadan kaldırılmış ve sadece Dalai Lama'nın çocuk yaşta olduğu zamanlarda onun yerine hareket edebilecek naiblerin varlığına izin verilmiştir. Bu yeni oluşturulan Tibet yönetim yapısının üstüne de 2,000 kişilik bir oduyla Mançu Askeri Yöneticisi yerleştirilmiştir. Fakat söz konusu yönetim yapısına ve özellikle de yabancı askerlerin Tibet'te bulunmasına karşı içerde güçlü bir muhalefetin ortaya çıkması ile beraber 1722 yılında Çin'de iktidara gelen imparator Yung Ch'eng Çin ordularının Tibet'ten çıkmasına ve askeri yönetici yerine Lhasa'da sivil bir müşavirin bulunmasına karar vermiştir. Söz konusu değişikliğin 1723 yılında gerçekleşmesiyle Çin'in Tibet hâkimiyetinin birinci kısmını oluşturan tarih kesiti de sona ermiştir.⁷⁸

Çin ordusunun Tibet'ten çekilmesi ile birlikte Tibet bir kez daha ciddi boyutlarda iç karışıklık ve çatışmalara sürüklenmiştir. Söz konusu iç çatışma; bir grubun Dzungar Moğollarının hala destekçileri olup Çin'in Tibet politikalarına dahil olmasına karşı çıkması, Çin'deki Mançu hanedanlığına

⁷⁸ Richardson, a.g.e., s.50-51.

yakın duran diğer bir grubun ise Çin tarafından sağlanacak korumanın Tibet'in çıkarına olacağını düşünmesinden kaynaklanmıştır.⁷⁹ Çatışmaların ciddi boyutlara ulaşması üzerine çatışan taraflar Çin İmparatorundan yardım isteme konusunda hem fikir olmuşlardır. Fakat Çin ordusu Lhasa'ya varmadan önce çatışan gruplardan birinin, Çin'e yakın bir duruş sergileyen tarafın, lideri olan Phola Sonam Topgyal kontrolü eline geçirmiştir. Böylelikle Çin, 1728 tarihli Tibet müdahalesinde çok fazla askeri güç sergilemeden yönetimi düzenlemeye koyulmuştur. Söz konusu düzenlemelerle, hükümte yer alma yetkisi bulunmayan, görevi İmparatorla Tibet arasındaki bağı sağlamak olan ambanlar emirlerine verilen askeri bir yetkilinin liderliğindeki silahlı güçlerinin varlığının da etkisiyle Tibet politikalarında oldukça bir konuma getirilmişlerdir.⁸⁰

Tüm bu yönetim değişikliklerinin gerisindeki asıl amaç Çin'in Dalai Lama'nın etkisini azaltma ve dini bir rolü olmayan yöneticilerin otorite ve etkilerini arttırma politikasıdır.⁸¹ Geçmişte Dzungar Moğollarıyla kurdukları ilişkiden dolayı Tibet'li Lama ve din adamlarına karşı güvensizlik duyan Çin yöneticileri⁸², Çin ordularının çekilmesinden sonra meydana gelen karışıklıklardan da çok küçük yaşta olan Dalai Lama'nın babasını ve yakın çevresini sorumlu tutmaktaydı.⁸³ Bu yüzden Dalai Lama'nın Lhasa'dan çıkarılmasına karar verildi ve 1728'de Pekin'i ziyarete davet edildi. Fakat Dalai Lama'nın seyahati Pekin'e ulaşmadan Litang yakınlarında sona erdi. Yedi yıl burada tutulan Dalai Lama'nın Tibet'e dönmesine ancak politik aktiviteden uzak durması şartıyla izin verildi.⁸⁴

Dalai Lama'nın etkisini azaltma yönündeki Çin'in ikinci adımı Dalai Lama ile neredeyse aynı dini ve ruhani prestije sahip bir Tibet Laması

⁷⁹ Smith, a.g.e., s.126-128.

⁸⁰ Chopra, a.g.e., s.81.

⁸¹ Richardson, a.g.e., s.52.

⁸² Smith, a.g.e., s.128.

⁸³ Richardson, a.g.e., s.52.

⁸⁴ Richardson, a.g.e., s.52.

adayını ortaya çıkartmak olmuştur.⁸⁵ Dalai Lama'nın yokluğunda Çinli ambanlar iç savaşın olduğu yıllarda tarafsız kalmayı yeğleyen Panchen Lama'yı göstermelik bir politik figür olarak ortaya çıkarmaya karar vermişlerdir.⁸⁶ Bu amaç doğrultusunda Panchen Lama'ya Tibet'in kuzeyi, merkezi ve batısında bulunan bazı geniş alanlarda hâkimiyet teklif⁸⁷ edilmiştir. Panchen Lama söz konusu önerileri, sadece Tashilhunpo'daki manastırına yakın bölgelere ilişkin olarak kabul etmiştir. Bu teklif, bir Lama'yı diğerine karşı oynamaya dayalı Çin politikasının başlangıcını teşkil etmektedir.⁸⁸

Dalai ve Panchen Lama ile arasında toprağa ve politik yetkiye dayalı yaratılan ayrılık bu tarihten sonra Çin'in Tibet politikasının ayrılmaz bir parçası olmuştur.⁸⁹ Bu konuyla ilgili belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise söz konusu teklifin tamamen Çinlilere ait olduğu, Tibet hükümetinin bu kararda yer almadığı ve Panchen Lama'ya verilen statünün Lhasa tarafından tanınmadığıdır.⁹⁰ Tibet halkının Panchen Lama'ya ruhani rehberliğinden dolayı duyduğu saygı devam etmiş; fakat kafalarında Panchen Lama'yı dinin ve devletin başı olarak gördükleri Dalai Lama'dan daha yüksek bir yere de oturtmamışlardır.⁹¹ Fakat unutulmamalıdır ki değinilen tarih kesiti Panchen Lama'nın yeni konumunun ve iki büyük lamayı birbirine karşı oynama politikasının sonuçlarını değerlendirmek için henüz erken bir tarihtir.

Dalai Lama'nın etkisinin azaltılmasını ve Tibet'ten uzaklaştırılmasını takip eden dönemde Tibet'in kontrolü tamamen Phola'ya geçmiştir. Phola döneminde (1728–1747)Tibet görece olarak rahat bir dönem geçirmiştir. Phola bu dönemde yaşanan soylular arası rekabet ve din adamlarının ülkeye misyonerler aracılığıyla yeni gelen Hristiyanlığa karşı

⁸⁵ Chopra, a.g.e., s.81.

⁸⁶ Smith, a.g.e., s.130.

⁸⁸ Richardson, a.g.e., s.53

⁸⁹ Smith, a.g.e., s.130.

⁹⁰ Richardson, a.g.e., s.53.

⁹¹ Chopra, a.g.e., s.82.

mücadelesinden kaynaklanan sorunların üstesinden gelmeyi becerebilmiştir. Fakat büyük ölçüde Phola'nın güçlü kişiliği ve Çin İmparatoruyla olan ittifakına dayanan bu sükûnet havası Phola'nın 1747'deki ölümüyle yerini kargaşa ve iç çatışmaya bırakmıştır.⁹²

Phola'nın ölümüyle ülkede karışıklık baş gösterirken diğer taraftan da yerine gelen oğlu Gyurmey Namgyal'ın ambanların etkilerini azaltmaya karar vermesi ve bu doğrultta Dzungar Moğollarıyla iş birliği yoluna gitmesi Tibet'i tekrardan bir kaos ortamının içine sokmuştur. Namgyal'ın kendilerine dair olan planından haberdar olan ambanların ise tepkisi oldukça sert olmuştur. 1750'de Gyurmey Namgyal ambanların daveti üzerine gittiği bir konutta ambanlar tarafından öldürülmüştür.⁹³ Namgyal'ın kaçmayı başarabilen adamlarından biri kalabalık bir topluluğu organize edip protestoya başlamış ve böylelikle Tibet tekrardan karışmıştır. Dalai Lama ambanlara zarar verilmemesi yönünde emirler verse de bu karışıklık ve kaos ortamında ambanlar ve emirlerinde çalışan bir çok kişi öldürülmüştür. Dalai Lama bir taraftan durumu normalleştirmeye çalışırken diğer taraftan da Çin'den yardım talebinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Bu talep sonucu bir kez daha Mançu orduları Lhasa'ya düzeni sağlamak amacıyla gelmişlerdir. Daha önceki Çin müdahalelerinde de olduğu gibi çatışmalar dindirildikten sonra sıra yönetimi yeniden organize etmeye gelmiştir. Ambanlara hükümete nezaret ve danışmanlık etme yetkisi verilmiş, Phola'da toplanan yetkilerin büyük çoğunluğu Bakanlar Konseyi'ne verilmiş, soyluların güçleri azaltılmış ve son karışıklıkta Çin ile işbirliği içinde olma niyetinde olduğunu kanıtlayan Dalai Lama yürütmenin başı konumuna gelmiştir.⁹⁴ Özetle 1750'de yapılan yönetime dair değişiklikler ile ambanların yetkileri saklı tutulmak kaydıyla Dalai Lama yürütmenin başı konumuna gelse ve dini yöneticiler soylular karşısında üstünlük elde etse de söz konusu değişikliklerden sonra başa

⁹² Grunfeld, a.g.e., s.45-46.

⁹³ Smith, a.g.e., s.131.

⁹⁴ Chopra, a.g.e., s.82.

geçen Dalai Lama'ların kendi başlarına yetkilerini kullandıklarını iddia etmek zordur.

Daha önce de bahsedildiği üzere Tibet yönetim anlayışı içerisinde Dalai Lamaların çok küçük yaşta oldukları zaman onların yerine hareket etme hakkına sahip naiblik kurumu geliştirilmişti. Fakat uygulamada söz konusu naiblerin ülke yönetiminde sadece Dalai Lama'nın küçük yaşta olduğu dönemlerde değil her zaman Dalai Lama yerine hareket etme yetkisini de elinde bulundurur hale geldiği görülmektedir. 8. Dalai Lama'dan itibaren 13. Dalai Lama'ya kadar geçen sürede de (1758–1895) başa gelen Dalai Lamalar dünyevi işlere uzak kalmış ve onların yerine bu görevi naibleri yürütmüşlerdir.⁹⁵ Ayrıca özellikle 9. Dalai Lama ile 12. Dalai Lama'nın ölümüne kadar geçen sürede (1805–1875) başa geçen Dalai Lamaların ömürlerinin çok kısa oluşu tarihçilerin kuşkularını naiblere yöneltmesine, söz konusu ölümleri “gizemli sebeplerden dolayı” olarak tanımlamalarına sebep olmuştur.⁹⁶

1.7. İNGİLİZLER'İN HİNDİSTAN'A YERLEŞMESİ

Gurkha savaşı ve 1793 düzenlemelerine geçmeden önce 1763 tarihinden sonra Asya'ya özellikle de Güneydoğu Asya'ya dair tüm politik gelişmeleri derinden etkileyen çok önemli bir gelişmeye kısa da olsa değinmek gerekmektedir. Bu gelişme, İngilizlerin Hindistan'a yerleşmesidir.

18. yüzyılda İngiltere'de büyük sosyal ve ekonomik gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin başında “sanayi inkılâbı” gelmektedir. Tekstil endüstrisindeki ilerlemeler ve buharlı makinenin icadı sonucu hızla gelişen İngiliz sanayisi artan üretimi akıtacak dış pazarlar aramaya başlamış ve bu da İngiliz sömürgeciliğine büyük bir hız vermiştir. İngiliz sömürgeciliğinin

⁹⁵ Richardson, a.g.e., s.59.

⁹⁶ Grunfeld, a.g.e., s.47.

gelişmesindeki en büyük adım ise “Yedi Yıl Savaşları” (1756–1763) sonunda İngiltere’nin Fransa ve İspanya ile imzaladığı 1763 tarihli Paris Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Bu antlaşmanın ile İngiltere Fransa’yı Hindistan’dan çıkarmış ve burada kendi yönetimini kurmuştur.⁹⁷ İngiltere’nin Hindistan’da kendi yönetimini kurmasıyla Hindistan İngiliz İmparatorluğu’nun ekonomik sisteminin en önemli parçası ve Hindistan’a giden deniz yolu ve bu yolun kıyı bölgeleri de “can damarı” haline geldi. Bundan sonra İngiliz dış politikası temelde bu yaşamsal yolun ve Hindistan’ın tehditlerden uzak tutulması amacına yönelmiştir.⁹⁸

Bu gelişmeden sonra İngiliz sömürgesi altındaki Hindistan ise özellikle Güneydoğu Asya’ya dair tüm politik hesaplamalarda ağırlık taşıyan bir konuma gelmiştir. Bu gelişme tabii ki en çok Çin’in Asya politikalarını ve özellikle de Tibet’e dair olan politikalarını etkilemiştir. Gurkha savaşı sonrası ortaya çıkan 1793 düzenlemeleri de bunun ilk örneğini oluşturmaktadır.

1.8. GURKHA SAVAŞI ve 1793 DÜZENLEMELERİ

8.Dalai Lama dönemine(1758–1804) genellikle savaş havasında olan dış münasebetler damgasını vurmuştur. Tibet bu sefer kuzeyden bir Moğol tehdidi ile değil güneyden Gurkha tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.⁹⁹

Müslümanların Hindistan’ı işgalinin ardından Rajastan’dan Nepal’e kaçan kshatriyalar¹⁰⁰ ilk etapta Nepal’e bağlı Gurkha bölgesini işgal etmişler,

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789–1914**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,2003, s.7.

⁹⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e**, Ankara,İmge Kitabevi Yayınları, 13.bsm., 2005,s.148.

⁹⁹ Grunfeld, a.g.e., s.46.

¹⁰⁰ Toplumu sınıflara ayıran ve kast sistemini öngören Hinduizm inancına göre toplum Brahmanlar, Kshatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar olarak bilinen dört gruptan oluşur. Brahmanlar din adamları, Kshatriyalar asker sınıfını, Vaişyalar sanatkârlar ve tüccarlar sınıfını, Şudralar işçi ve üretici sınıfını oluşturmaktadır. Bknz: Kim Knott, **Hinduizmin Abc’si**, çev. Mdet Yolal, İstanbul, Kabcı Yayınevi, 2000, s.42.

1769'da ise tüm Nepal'in hâkimi olmuşlardır. Nepal'in yeni hâkimleri oldukça katı Hindulardan oluşmaktaydı ve onların vasıtasıyla Hinduizm Nepal'in resmi dini halini almıştır. İlk ele geçirdikleri bölgeden gelen adları ile Gurkhalar'ın Budist Tibet'e hiçbir zaman tahammülü olmamış ve ilk fırsatta Tibet'in sınır bölgelerinde çeşitli toprakları işgal etmişlerdir. 1788 yılındaki işgal ancak Tibet'in askeri yetkililerinin vergi ödemeyi kabul etmesiyle durdurulmuştur. Fakat antlaşmaya katılımı olmayan Dalai Lama ilk vergi ödendikten sonra bir daha ödeme yapmaya yanaşmamış ve bunun sonucunda 1793 yılında Tibet tekrardan bir Gurkha saldırısıyla karşı karşıya kalmıştır. Tibet uğradığı bu saldırıdan da daha önceki birçok saldırıda olduğu gibi Çin orduları vasıtasıyla kurtulabilmiştir ve diğer Çin müdahalelerinin sonunda yaşandığı gibi Tibet'te tekrardan bir yönetim düzenlemesine gidilmiştir.¹⁰¹

1793 düzenlemeleri ile Çin ambanlar aracılığıyla Tibet üzerindeki kontrolünü daha da sıkılaştırma yoluna gitmiştir. Ambanlar Tibet'in sınır güvenliği ve dış ilişkileri konularında yetkilendirilmişlerdir. Çin bununla da kalmayıp Dalai Lama, Panchen Lama ve büyük Lamaların ruhunun göç ettiği kişiyi (hulul) belirlemede de ambanlara yetki vermiştir. Şöyle ki her hangi bir hulul için son birkaç aday kaldığında ambanlar devreye girecek ve yeni hululü şans usulüne göre belirleyecekti. Böylelikle Tibet'in dini ve dünyevi liderinin seçiminde de son söz hakkı ambanlarda olacaktı.¹⁰²

1793 reformlarına bir bütün olarak bakıldığında da Tibetlilerin bu reformlara tamamen riayet ettiğini söylemek mümkün değildir. Söz konusu değişikliklerle kâğıt üzerinde Çin, Tibet üzerinde tam bir egemenlik kurmuş olsa da söz konusu egemenlik hayata geçirilememiş ve Çin-Tibet ilişkileri ilk etapta önceki seyrinde devam etmiş; ama zamanla düşüşe geçmiştir.¹⁰³

¹⁰¹ Chopra, a.g.e., s.83-82.

¹⁰² Smith, a.g.e., s.136

¹⁰³ Richardson, a.g.e., s.70.

Ambanların Tibet üzerinde otoritesini attırmaya yönelik olan söz konusu değişiklikler beklenen etkiyi beraberinde getirmemiştir. Tibet üzerinde ambanların değil naiblerin otoritesi hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle 1820–1844 yılları arasında naiblik görevini üstlenen Tsomoling Nomen Khan ülkeyi ambanların müdahalelerine yer bırakmayacak bir biçimde tek başına yönetmiştir.¹⁰⁴

Tibetlilerin hululü belirleme konusunda da yetkiyi ambanlara bıraktıklarını söylemek mümkün değildir. Yeni Dalai Lama'yı belirleme zamanı geldiğinde Tibetliler bu işlemi geleneksel yolla çözmüşler ve Çin İmparatoru da bu yolu kabul etmek durumunda kalmıştır.¹⁰⁵

1793 yılında Çin'in Tibet üzerindeki etkisini arttırmaya yönelik olarak aldığı önlemlerden en etkili ve en uzun süreli olan Tibet'in dış ilişkilerine dair olanlar olmuştur. Nepal'den Tibet'e yönelen saldırı da İngilizlerin parmağı olduğuna inanmakta olan Çin hükümeti Hindistan'a yerleşen İngilizlere karşı oldukça güvensizdi. İngilizlerin Hindistan ile yetinmeyeceği ve tüm Himalayaları etki alanı olarak gördüğüne dair inanç Çin'in bu dönemdeki Tibet politikasında temel belirleyici olmuştur. Bu politika sonucunda ise kısa bir süreliğine de olsa Tibet kapılarını dış dünyaya kapatmak durumda bırakılmıştır.¹⁰⁶

1.9. ÇİN'İN TİBET ÜZERİNDEKİ HÂKİMİYETİ'NİN ZAYIFLAMASI

19. Yüzyılın başında Çin'in yaşadığı sorunlar özellikle Afyon savaşı ile beraber Çin'de başlayan sıkıntılı süreç Çin'in hem Asya'daki etkinliğini hem de Tibet üzerinde kurduğu otoritesini derinden sarsmıştır. Bu yüzden Çin'in

¹⁰⁴ Chopra, a.g.e., s.84.

¹⁰⁵ Chopra, a.g.e., s.84.

¹⁰⁶ Richardson, a.g.e., s.71.

Tibet üzerindeki hâkimiyetinin zayıflamasına geçmeden önce bu dönemde Çin'in yaşadığı sorunlara değinmek gerekmektedir.

1.9.1. Afyon Savaşı

Çin ile Batı arasındaki ilk çatışma Afyon Savaşı'dır ve temel konusu ticarettir. Çin'in geleneksel anlayışına göre; "tüccarlar maddi kazanç peşinde hiçbir şey üretmeyen sömürgeci asalaklardı ve yapancılar da tümüyle barbar kişilerdi."¹⁰⁷ Bu anlayış doğrultusunda uzun süre Batı ticaretine kapalı yaşayan Çin, Batı ile bir tek Kanton Limanından sınırlı bir ticari ilişki içindeydi ve Çin'in bu tutumunu Çin ile ticari ilişkilere ağırlık vermek isteyen İngiltere açısından rahatsızlık verici bir durumdu. İngiltere'ye -ülkesinde fazlaca tüketilen- çayın büyük bir kısmı Çin'den gelmekteydi ve çay ithalatını karşılamak için İngiliz tüccarları Çin'e gizliden gizliye afyon sokuyorlardı. Ülkesinde afyon kullanımının ciddi boyutlara ulaştığını fark eden Çin hükümeti afyon ticaretini yasaklayıp sıkı tedbirler almaya başlayınca İngiltere ticaret serbestliği engellendiği için Çin'e karşı 1839'da harekete geçti.¹⁰⁸

Çin'in İngiltere karşısında büyük bir hezimete uğradığı bu savaş 1842 Nanking Antlaşması ile sona erdi. Bu antlaşma İngilizlere neredeyse bütün istediklerini kazandırmıştır. Bu antlaşma ile Kanton'dan başka dört liman daha Avrupa ile ticarete açıldı ve tüm limanlarda İngilizler konsolos bulundurma hakkı elde etti.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Sander, a.g.e., s.271.

¹⁰⁸ Sander, a.g.e., s.271.

¹⁰⁹ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 10.bsm, 2005, s.627-628.

1.9.2. Taiping Ayaklanması

Afyon savaşı ve Çin limanları'nın yabancılara açılması Mançu Hanedanlığı'na karşı Çin'de hoşnutsuzluk ve muhalefet doğurmuştur.¹¹⁰ Diğer taraftan da bu dönemde Çin'de (ve tabii ki tüm Asya ve Afrika'da) Hristiyan misyonerler öğretilerini yaymaya başlamışlardır. Avrupa'nın sömürgeci faaliyetlerinin bir ögesini oluşturan bu uygulama tüm Asya'da işe yaramaya başlamıştı. Asya halklarının Avrupa karşısında çözülmeye başladığını gösteren ilk gelişme Çin'deki 1850 tarihli Taiping Ayaklanması'dır. Bu ayaklanma düşünceleri Hristiyan misyonerlerle temas sonucu biçimlenmiş önderlerin başını çektiği bir köylü ayaklanmasıdır. Taiping Ayaklanması'ndaki Hristiyan öge zamanla, özellikle de Batılı güçlerin Çin hükümetine karşı ayaklananları desteklemeyeceği anlaşılınca durulmaya başlamıştır. Fakat Çin yetkilileri on dört yıl süren ve Çin'in yarısından fazlasını etkileyen bu ayaklanmayı bastırma çabalarında, Batı türü silahlara ve yaşamsal önem taşıyan bu yeni araçlarla ilişkisi olan diplomat, tacir ve misyonerlere daha bağımlı hale geldi.¹¹¹

1.9.3. Çin'in Yaşadığı Sorunların Tibet'e Yansımaları

Yukarıda değinilen sorunlardan ötürü güçsüz kalan ve kendi iç gelişmelerinin verdiği sıkıntı ile meşgul olan Çin 19. yüzyılın başında Tibet ile olan ilişkisine zaman ve kaynak ayırmakta güçlük çekti ve bunun sonucunda Tibet'te tesis ettiği egemenlik de yavaş yavaş elinden kaymaya başladı. Çin'in Tibet'in koruyuculuğunu üstlenememesi ise Tibet'i saldırılara daha açık hale getirmiştir.

Çin'in İngiltere tarafından mağlup edilmesini izleyen dönemde Tibet'i ele geçirme çabaları başlamıştır. Bu yöndeki ilk girişim 1841 yılında

¹¹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.747.

¹¹¹ Mcneill, a.g.e., s.678.

Hindistan alt kıtasından gelmiştir. Keşmir'in yöneticisi olan Ghulap Sing önderliğindeki ordu Tibet'e saldırmış; fakat bu saldırı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹¹² Bu saldırı kendisine yardım eden bir Çin ordusu olmaksızın Tibet'in üstesinden geldiği ilk büyük saldırı olmuştur.¹¹³

Bu saldırının ardından ise Tibet 1855 yılında Çin'in iç çatışmalarla (Taiping Ayaklanması)meşgul olmasını fırsat bilen Gurkhaların saldırısına maruz kalmıştır.¹¹⁴ Bu seferki Gurkha saldırısı ile Tibet Çin yardımı olmaksızın baş edememiş ve yenik düşmüştür. Burada asıl önemli olan nokta ise savaş sonrası Tibet ve Nepal hükümetlerinin herhangi bir Çin müdahalesi olmadan ikili bir antlaşmaya varmaları ve Tibet hükümetin dış işlerinde özgür bir devlet gibi hareket edip herhangi bir Çin yönlendirmesi olmadan Gurkha hükümetine Lhasa'da temsilcilik acma izni vermesidir.¹¹⁵ Böylelikle Çin'in Tibet üzerinde tam bir egemenlik kurmasını sağlayacak olan 1793 düzenlemelerinin en sağlam ayağı olan Tibet'in sınır güvenliği ve dış ilişkilerine dair olan önlemler de anlamlarını yitirmişlerdir. Özetle denilebilir ki Tibet'in Çin'in neredeyse bir parçası olacağı bir sürece girilmişken dönemin dünya politikasının da kendini yansıttığı bölgesel gelişmeler beklenenin tam aksi bir sonucu doğurmuş ve zaman içerisinde Tibet Çin'den giderek bağımsızlaşmıştır.

1.10. TİBET'İN ÇİN, İNGİLİZ ve RUS MÜCADELESİNDEKİ YERİ

Tibet'in, bütünlüğünü sağlayıp bir Asya gücü olarak ortaya çıktığı 6. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar dış ilişkilerinin tamamını Çin, Moğollar ve Hintliler ile kurduğu münasebetler oluşturmaktaydı. Moğollar ve Çin ile Tibet'in ilişkisi daha çok dini liderler vasıtasıyla Tibet'i uzaktan yönetme ve yönlendirme politikaları etrafında şekillenmiştir. 18. yüzyılın sonuna

¹¹² Epstein, a.g.e., s.446.

¹¹³ Grunfeld, a.g.e., s.50.

¹¹⁴ Grunfeld, a.g.e., s.51.

¹¹⁵ Chopra, a.g.e., s.84.

bakıldığında ise Tibet'in Çin patronajında olduğu aşikârdır. Tibet'in Hindistan ile olan ilişkileri ise daha çok kültürel ve dinsel temelli olmuştur ve Tibet'teki Çin etkisi arttıkça Hindistan-Tibet arasındaki bağ zayıflamıştır. Fakat İngiltere'nin Hindistan'a yerleşmesi ile Hindistan Tibet ilişkileri de farklı bir boyut kazanmıştır.

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında ise Tibet kendini birden bire dünyanın üç büyük imparatorluğu olan İngiltere, Rusya ve Çin arasındaki rekabetin ortasında bulmuştur. Bu üç imparatorluk da politik amaçlarına ulaşmak için Tibet'i kendi etki alanı olarak seçmişlerdi. İngiliz İmparatorluğu dünyanın dört bir yanına dağılmış kolonileri ve özellikle Güney Asya ve Himalayalardaki varlığıyla politik hayatının zirvesindeydi. Rusya Asya politikalarında İngiltere'ye rakip olmaya hazırlanıyordu. Çin'deki Mançu hanedanlığı ise Asya'daki gücünü kaybetmeye başlamıştı ve gittikçe zayıflamaktaydı.¹¹⁶ 1890 öncesi sadece Çin'in etkisinde olan Tibet 1895 ile 1911 tarihle arasında İngiltere ile Rusya arasındaki hâkimiyet mücadelesinde stratejik bir bölge olarak önem arz etmekteydi.

İngilizlerin Tibet ile ilgilenmelerinin en önde gelen nedeni Hindistan'daki varlıklarının devamını ve güvenliğini garanti altına almak ve buradan hareketle tüm Himalayalarda etki sahibi olmak olarak açıklanabilir. İngiltere'nin Hindistan'ın komşu bölgelerine olan ilgisini de bunun bir uzantısı olarak öncelikle Hindistan'da ve ardından Himalayalar bölgesinde başka bir gücün etki sahibi olmasını engellemek olmuştur.¹¹⁷ İngilizlerin karşısına ise bu bağlamda engellenmesi gereken güç olarak Ruslar çıkmıştır. Bir diğer sebep ise Çin'e uzanan ticaret yollarını açmak olarak belirtilebilir.¹¹⁸

Rusya 18. yüzyılda Sibiryadaki ve Pasifik'teki varlığını sağlamlaştırdıktan sonra hızla Orta Asya'ya yayılma amacındaydı. Rusya

¹¹⁶ Grunfeld, a.g.e., s.50.

¹¹⁷ Smith, a.g.e., s.152.

¹¹⁸ Grunfeld, a.g.e., s.51.

kendi açısından, 1867’de Alaska’daki topraklarını olası bir İngiliz etkisini önlemek için ABD’ye sattığında doğuya doğru yayılmasının limitlerini belirlemiş ve dikkatini Moğolistan ve Orta Asya’ya odaklamış durumdaydı¹¹⁹. Bu amaç Rusları İran ve İngilizlerin Hindistan’ın güvenliği bağlamında büyük önem verdikleri Afganistan ile ilişki içine girmeye itmiştir. Rusların Orta Asya’daki varlıkları ve Moğolistan ve Sinkiang üzerindeki etkileri Rusları Tibet sınırlarına yakın konuma getirmiştir. Bu durumu İngilizler Rusların Hindistan’a akın rotası olarak yorumlamışlardır. Birçok Rus’un Rusya’yı Moğol İmparatorluğu’nun varisi olarak görmesi ve dinsel anlamda Dalai Lama’ya bağlı olan ve Lhasa’da Rusya’nın sözcülüğü görevini üstlenen Buryat Moğollarının Rus İmparatorluğunun sınırları içinde de yer alması İngilizlerin kaygılarını daha da arttırmıştır.¹²⁰ Yaklaşık olarak 300 yıl geriye götürülebilecek olan Rus Tibet ilişkileri siyasi temelden çok Lhasa ve Rus Budistleri arasında sürdürülen dinsel temelli bir ilişkiydi,¹²¹ fakat 18.yüzyıla gelindiğinde Tibet Ruslar için dinsel anlamdan çok politik bir anlam taşımaya başlamıştır. Bu tarihten sonraki Tibet’e dair Rus politikası İngiliz kazanımlarını önlemeye ve söz konusu bölgede kendi etkisini artırmaya yönelik olmuştur.¹²² Fakat bu dönemdeki Rus politikasında Tibet karşımıza İngilizlerin Asya’daki etkisini azaltmaya yönelik politikanın bir alt başlığı olarak çıkmaktadır demek daha doğru olacaktır.¹²³ Bu açıdan Rusların 1865’te Taşkent’i, 1868’de Semerkantı 1869’da Buharayı 1873’te Khivayı ve 1865’te Pamir bölgesini ele geçirmesini birbiriyle yarış halindeki iki büyük gücün de emperyalist eğilimlerini kendilerini ve Çin ile Tibet’i bir diğerinin saldırganlığına karşı korumak adı altında gerçekleştirdiği söylenebilir.¹²⁴

¹¹⁹ Grunfeld, a.g.e., s.51.

¹²⁰ Smith, a.g.e., s.152.

¹²¹ Grunfeld, a.g.e., s.51.

¹²² Grunfeld, a.g.e., s.51.

¹²³ Nikolai S. Kuleshov, “The Tibet Policies Of Britain And Russia, 1900-14”, **Asian Affairs**, Vol.31, No.1, March 2000,s.44.

¹²⁴ Israel Epstein: a.g.e., s.451.

Hindistan'daki varlıklarını sağlamlaştıran İngilizler ise etki alanını Hint Dünyasını Orta Asya'dan ayıran Himalayalara doğru uzatmakta kararlıydı. 1816'da Nepal ve kuzeybatıda birbirine komşu olan Hint devletleri fiili olarak İngiliz koruması altına girmiştir. Ayrıca İngilizler 1846'da Keşmir ve Ladak'ta, 1861'de Sikkim'de, 1865'de Butan'da ve 1886'da Assam'da hâkimiyet kurmuşlardır.¹²⁵

İngilizlerin etkisi altına aldığı bu bölgeler Tibet ile kesin bir tanım içine sokulamayan, kendine özgü ve geleneksel hale bürünmüş bir ilişki içindeydi. Söz konusu ilişki dinsel temele ve yerel ticari bağlara dayanmaktaydı. Dalai Lama hükümeti hiçbir zaman bu bölgelerde doğrudan otoritesini kullanmasa da dinsel, ticari ve akrabalık bağları vasıtasıyla Lhasa hükümeti bu bölgelerde özel bir konuma ve etkiye sahip olmuştur.¹²⁶ Bu yüzden İngilizlerin Tibet'in komşu bölgelerinde yaptığı girişimler özellikle de Sikkim'in işgali Tibet ve Çin tarafının tepkisine neden olmuştur; fakat Tibet de Çin de bu durumu kabullenmeye zorlanmışlar.¹²⁷ Şöyle ki kendi etki alanı olan Sikkim'deki İngiliz hâkimiyetini kabullenemeyen Tibetlilerle İngilizler arasındaki gerilim çatışmaya dönüşünce Çin İngilizler ile Tibetin ikili bir antlaşmaya varma riskini önlemek için İngiliz yönetimi ile Sikkim'in statüsünü belirlemek ve Hindistan ile Tibet arasında ticareti sağlamak için müzakerelere başlamıştır. Çin ve İngiliz yönetimi arasında 1890 yılında Sikkim üzerindeki İngiliz hâkimiyetinin tanındığı bir antlaşma; 1893 yılında ise Tibet ticaretini düzenleyen bir başka antlaşma imzalanmıştır. İki antlaşmaya da Tibet taraf olarak katılmamıştır.¹²⁸

1899 yılında Hindistan'daki İngiliz yönetiminin başına geçen Lord Curzon ile İngilizler daha aktif bir Tibet politikası izlemeye başlamıştır. İngiliz yönetimi bu tarihten sonra Tibet ile olan ilişkilerinde Çin'i dışarıda bırakmanın ve doğrudan Tibet yönetimi ile iletişime geçmenin yollarını

¹²⁵ Grunfeld, a.g.e., s.50-51.

¹²⁶ Richardson, a.g.e., s.73-74.

¹²⁷ Smith, a.g.e., s.153-154.

¹²⁸ Richardson, a.g.e., s.77.

aramaya başlamıştır.¹²⁹ 1895 yılında yönetime gelen 13. Dalai Lama'nın yönetimi tamamen kendi elinde toplaması ve Çin'e ve Çin yönetimin Tibet'teki temsilcileri olan ambanlara söz hakkı tanımaması¹³⁰ Lord Curzon'un tasarladığı girişimler için uygun bir politik ortam sağlayabilecekmiş gibi görünse de Tibetlilerin Hindistan'daki İngiliz yönetimiyle ilişki kurma yolundaki isteksizlikleri¹³¹ Curzon politikalarının güce başvurmadan hayata geçirilmesini olanaksız kılmıştır.

1.10.1. İngilizlerin Tibet'e Müdahalesi

Hindistan'daki İngiliz yönetiminin başına geçtiği tarihten itibaren Lord Curzon dikkatini Tibet üzerinde yoğunlaştırmıştır. Özellikle 13. Dalai Lama'nın Tibet'te başa geçtiği tarihten itibaren Çin'in Tibet üzerindeki kontrolünü hızla kaybettiğinin farkında olan Curzon Çin'in daha fazla Tibet üzerinde hâkimiyet kuramayacağına ve tamamen bağımsız bir Tibet'in var olamayacağına inanmaktaydı. Curzon'a göre Çin'in Tibet üzerindeki sona eren hâkimiyetinin doğuracağı politik boşluk Rusya lehine sonuçlanmadan harekete geçilmeli ve Asya'daki İngiliz etkisinin sınırları Tibet'i de kapsar hale getirilmeliydi.¹³² Tibet'e İngiliz müdahalesinin sebepleri 19. yüzyılın başından itibaren Hindistan'daki İngiliz yönetiminin Tibet politikasını şekillendiren etmenlerle örtüşmektedir. Curzon'un tarihin akışına olan etkisi söz konusu amaçları her ne pahasına olursa bir an önce hayata geçirme yönündeki kararlılığı olmuştur.

İngilizlerin Tibet işgalinin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz. En önde gelen sebep Tibet üzerinde olası bir Rus hakimiyetine dair olan kuşkulardır. Rusya Tibet'e hakim olursa her şeyden önce Güney Asya'daki İngiliz

¹²⁹ Smith, a.g.e., s.155.

¹³⁰ Chopra, a.g.e., s. 85.

¹³¹ Nicholas Fenn, "In The Footsteps Of Francis Younghusband The Centenary Tour Of Tibet", *Asian Affairs*, vol.33, number 2 july 2002, s.182.

¹³² Grunfeld, a.g.e., s.52.

hakimiyetinde bir geriye gidiş söz konusu olacak ve iki emperyal gücün bu bölgedeki yarışında Rusya bir adım öne geçmiş olacaktı. Ayrıca Hindistan'daki İngiliz yönetimi Rusya'nın Tibet'e yerleşip oradan da Kuzeyden Hindistan'a akın edeceğini de argümanları arasında göstermekteydi. Fakat bir taraftan da ne Lord Curzon ne de Londra'daki politika yapıcılar Rusya'nın Tibet'ten doğru Hindistan'a saldıracağına ihtimal vermiyordu. Asıl sorun İngiliz şemsiyesi altına alınamamış düşman bir Tibet'in Hindistan'ın kuzeyinde İngiliz barışını tehdit etme olasılığıydı.¹³³ İngiliz yönetiminin amacı Hindistan'ın Himalayalar sınırının güvenliğini sağlamaktı.

Bu dönemde ortaya çıkan Çin'in Rusya ile bir antlaşma imzaladığı ve bu antlaşma ile Tibet üzerindeki haklarını Rusya'ya devrettiğine dair ortaya atılan iddialar söz konusu İngiliz kuşkularını iyice artırmıştır.¹³⁴ Tabi bu noktada bu kuşkuların asıl amaca yönelik bir araç olarak İngilizler tarafından kullanılabildiği ihtimali de gözden kaçırılmamalıdır. Rusya ve Çin hükümetleri söz konusu söylentilerin gerçek olmadığı konusunda İngiliz yönetimini ikna etmeye çalışsa¹³⁵ da bu hususta İngiliz yönetiminin geri adım atmasını sağlamak mümkün olmamıştır. O dönemde Rusya ile Tibet arasındaki ilişkilere bakıldığında İngiliz yönetiminin kaygılarında çok da haklı olmadığı görünmektedir ve bu durum İngilizlerin Asya'daki hâkimiyetinin sınırlarını genişletmek amacıyla söz konusu kaygı ve söylentileri araç olarak kullandığını düşündürmektedir. İngiliz işgalinin yaklaştığı ve bu tehdidin Tibet'te hissedildiği andan itibaren Tibet'teki yerel yönetim kendileri, açısından İngiltere'ye oranla daha az tehditkâr gördükleri Rusya ile yakın ilişki kurma çabasında olmuş; fakat bu çabaya Rusya'dan istenilen karşılık gelmemiştir.¹³⁶ Her şeyden önce Rusların Tibet politikasının asıl amacı Tibet'i ele geçirmek değil İngilizlerin Tibet konusunda kazanım elde etmelerinin önüne geçmek ve İngiliz yönetimin enerjisini ve dikkatini Tibet

¹³³ Richardson, a.g.e., s.83.

¹³⁴ Fenn, a.g.m, s.182.

¹³⁵ Kuleshov, a.g.m., s44.

¹³⁶ Kuleshov, a.g.m., s.45

üzerinde yoğunlaştırmasını sağlamak olmuştur. Asya'da İngilizler ile rekabet içinde olan Ruslar için önemli olan İngilizlerin Tibet ile meşgul olmalarını ve böylelikle İngiliz yönetiminin Rus politikası açısından stratejik önemi daha büyük olan bölgelerden uzak durmalarını sağlamak olmuştur.¹³⁷

İşgal'in ardındaki bir diğer ve daha gerçekçi görünen sebep ise İngilizlerin ticari kaygıları ve bu kaygılar neticesinde ortaya çıkan ticari ilişki kurma girişimleri karşısında Tibet tarafının tepkisiz ve isteksiz kalmasıdır.¹³⁸ Tibet Hindistan ekonomisi ve özellikle çay endüstrisi için çok önemli bir pazar olarak görülmekteydi.¹³⁹ Ayrıca Tibet daha öncede bahsedildiği üzere Çin'e giden ticaret yolları açısından da kontrol altına alınması gereken bir bölgeydi. Söz konusu bu ekonomik ve ticari kazanımların Tibet gibi politik boşluktaki bir ülke tarafından engellenmesine ise Hindistan'daki İngiliz yönetiminin hoş görüsü yoktu. Öyle ki Tibet hususunda Hindistan'daki yönetim Londra ile ters düşme ve çatışmayı dahi göze almaktaydı.¹⁴⁰

Curzon'un Tibet ile birebir ilişki kurma konusunda kararlıydı ve bu doğrultu birçok girimde bulundu; fakat bunların hemen hepsi sonuçsuz kaldı. Curzon Tibet ile 1893 antlaşmasının Hindistan ile Tibet arasındaki ticareti düzenlemeye olanak veren maddelerini müzakere etmek için Tibet'e çağrı da bulundu ve olası müzakereleri yürütmek için 1903 yılında Francis Younghusband'ı görevlendirdi. Younghusband göreve başladığı tarihten itibaren üç ay içinde Tibetlilerle iletişime geçmeyi denedi; fakat bu çabaları sonuçsuz kaldı. Tibet yerel yönetimi taraf olarak katılmadıkları söz konusu antlaşmayı müzakere etmeme ve İngiliz Hindistan'ı ile ilişki kurmama konusunda oldukça kararlı gözükmekteydi. Öyleki Curzon'dan Dalai Lama'ya gönderilen iki mektup açılmadan geri iade edilmişti.¹⁴¹ Fakat

¹³⁷ Grunfeld, a.g.e., s.54-55.

¹³⁸ Fenn, a.g.m, s.182.

¹³⁹ Grunfeld, a.g.e., s.53.

¹⁴⁰ Lord Curzon ile Londra'daki yönetim arasında Tibet hususundaki görüş ayrılıkları için bkz: Richardson, a.g.e., s.83-85.

¹⁴¹ Fenn, a.g.m, s.182.

Hindistan tarafından gelen baskılar da son bulmuyordu. Çin Tibetlilere yardım edebilecek durumda değildi ve Rusya'dan beklenen destek gelmiyordu. En sonunda Lhasa'daki Çin ambanı sorumluluğu üstüne alarak İngiliz tarafına, kendi temsilcisinin ve Tibet hükümetinden bir görevlinin yer aldığı bir heyeti İngiliz hükümetinin dilediği bir yere söz konusu müzakereleri yürütmek amacıyla gönderileceğini bildirdi. Lord Curzon'un yer konusundaki seçimi ise Tibet'i ele geçirmeye olanak veren sınırdaki bir Tibet toprağıydı. Khampa Dzong'a Temmuz 1903'te Younghusband'ın kumandanlığında silahlı bir güç geldi. Çin ve Tibet tarafının bu şartlar altında müzakere etmeyi kabul etmemeleri ve ancak silahsız bir heyet ile müzakereleri yürütebilecekleri konusundaki taleplerine karşılık karşı tarafın geri adım atmaması taraflar arasında çatışmalara yol açtı ve bu çatışmalar 3 Ağustos 1904'te Younghusband'ın kumandanlığındaki güçlerin Lhasa'yı ele geçirmesiyle son buldu.¹⁴²

İngiliz güçleri Lhasa'ya ulaşmadan hemen önce 13.Dalai Lama Thubten Gyatso ve beraberindeki heyet Tibet'i terk etmiş ve Urga'ya (Moğolistan) sığınmıştır.¹⁴³ İngiliz kuvvetleri Lhasa'ya geldiklerinde Dalai Lama'yı bulamamışlardır. Onları Lhasa'da Tibet üzerinde hiçbir otoritesi kalmayan amban karşılamıştır ve müzakere sürecine Dalai Lama'nın giderken yerine naib olarak atadığı Tri Rimpoche ile devam edilmiştir.¹⁴⁴ Tri Rimpoche ülkesi adına 1904 tarihli İngiliz-Tibet antlaşmasını imzalamıştır.

Çin ise Tibet'in üçüncü bir tarafla yaptığı ve Çin'in Tibet üzerinde hiçbir otoritesinin kalmadığını bildiren bu antlaşmayı imzalamasına hiçbir itirazda bulunamamıştır.¹⁴⁵

1904 tarihli Lhasa antlaşması ile Tibet Hindistan'a ticari ayrıcalıklar tanımıştır. Tibet'in kuzeyinde bulunan Gyanste ve Gardok'da çeşitli ticaret

¹⁴² Smith, a.g.e., s.156-158.

¹⁴³ Wendy PALACE, "The Thirteenth Dalai Lama In Peking September - December 1908", **Asian Affairs**, Vol. 29 Issue 2, Jun 1998, s.172.

¹⁴⁴ Richardson, a.g.e., s.87.

¹⁴⁵ Chopra, a.g.e., s.85.

noktaları belirlenmiş ve İngilizler buralarda görevli ve ordu bulundurma hakkını elde etmişlerdir. Tibet 1904 antlaşması ile Sikkim'deki İngiliz egemenliğini ve Sikkim-Tibet sınırını da kabul etmiştir. Ayrıca söz konusu antlaşma ile Tibet yabancı ülkelerle özgürce ilişki kurma hakkından da feragat etmiştir.¹⁴⁶

Özet olarak denilebilir ki 1904 antlaşması İngiltere'yi tamamen Tibet'in hâkimi yapmasa da Tibet üzerinde koruyuculuğa sahip özel bir pozisyona getirmiştir.¹⁴⁷

1.10.2. 1906 Ve 1907 Antlaşmaları

1904 yılında İngiliz Hindistan'ından Tibet'e yapılan müdahale politik amaçla yola çıkılıp askeri üstünlükle noktalanan amacını aşan bir müdahale olmuştur.

Bu müdahale'ye karşı ilk tepki gösteren de Tibet hususunda baştan beri Hindistan'daki yönetimle görüş ayrılıkları yaşayan Londra olmuştur. Londra Tibet müdahalesinden sonra Hindistan'daki İngiliz yönetimine söz konusu işgali fiili bir durum haline getirmeme ve maceraperest politikalarının beraberinde getirdiği durumdan yararlanmama konusunda uyarılarda bulunmuştur. Hindistan'da bulunan yetkililerin gelinen noktayı İngiltere'nin Tibet'teki varlığının üzerine inşa edilebileceği bir avantaj olarak görmeleri ve bu doğrultuda Londra'ya baskı yapmalarına rağmen Londra'nın bu konudaki tavrı gayet net olmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet (1913-1951)*, California, Universty of California Pres, 1989, s.45.

¹⁴⁷ Richardson, a.g.e., s. 93.

¹⁴⁸ Goldstein, a.g.e., s.46.

1905 yılında Rusya'nın Japonya karşısındaki yenilgisi ve bölgedeki etkisinin azalması¹⁴⁹ İngilizlerin özel olarak Tibet genel olarak da Asya politikalarında Rus tehdidini eski önemini kaybetmiştir. Diğer taraftan Tibet hususunda aşağıda anlatılacağı üzere geçmişte sahip olduğu haklarını korumak için dirense de Çin'deki Mançu hanedanlığı bölgesel bir güç olarak önemini hızla kaybetmekteydi. Böyle bir durumda Tibet konusunda İngilizlerin hedeflenen ticari kazanımların dışında cüretkâr bir tavır sergilemeleri rasyonel bir politik karar teşkil etmemekteydi.

Ayrıca 1905 yılındaki değişikliklerle Londra'da başa geçen hükümetin İngiliz-Tibet ilişkilerine nazaran İngiliz-Çin ve İngiliz-Rus ilişkilerine öncelik tanınması da Hindistan'daki İngiliz yönetiminin Tibet politikalarında geri adım atmasına neden olmuştur.¹⁵⁰ 1905 yılında İngilizler Lhasa antlaşmasına onay vermesi için Çin ile müzakerelere girişmişlerdir ve bu müzakereler 1906 İngiliz-Çin Antlaşması ile sonuçlanmıştır.¹⁵¹

1906 antlaşması ile 1904 antlaşmasında Çin lehine düzeltmeler yapılmıştır. 1906 antlaşması ile Çin 1904 antlaşmasında yer alan "yabancı güçler" sınıflandırılmasının dışında tutulmuş ve İngiltere Çin'in Tibet üzerindeki üstünlüğünü Çin'in herhangi bir başka devleti Tibet'e dair politikalara karıştırmaması şartıyla tanımıştır.¹⁵² Bir cümleyle açıklanacak olursa 1906 antlaşmasıyla Tibet üzerindeki Çin üstünlüğü tanınmış ve sadece İngiltere Tibet'te bazı özel hak ve ayrıcalıklara (özellikle ticari konularda) sahip olmuştur.¹⁵³

1907 yılına gelindiğinde ise İngiltere ile Rusya'nın Asya'da yaşadıkları rekabeti bir antlaşma ile sona erdirmeye yoluna gittikleri görülmektedir. İngiltere ile Rusya 1907 Antlaşmasıyla Asya'daki etki alanlarını

¹⁴⁹ Grunfeld, a.g.e., s.58-59.

¹⁵⁰ Grunfeld, a.g.e., s.59.

¹⁵¹ Goldstein, a.g.e., s.46.

¹⁵² Chopra, a.g.e., s. 85.

¹⁵³ Grunfeld, a.g.e., s.59.

paylaşmışlardır. İran, Afganistan ve Tibet'i kapsayan antlaşmada İran Rus ve İngiliz etki alanı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Afganistan'ı İngiliz etki alanı olarak kabul eden Ruslar Tibet'te de İngiltere'nin özel çıkarları olduğunu kabul etmişlerdir. Bu antlaşma ile İngiltere de Rusya da Tibet üzerindeki Çin üstünlüğünü tanıdıklarını ve Tibet'in iç işlerine karışmayacakları taahhüdünde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra Rusya Tibet'teki statükoyu bozacak eylemlere girişmeyeceği taahhüde de bulunmuştur.¹⁵⁴

1.10.3. Çin'in Tibet'i İşgaline Giden Yol

Çin 1906 antlaşmasından sonra Tibet hususunda daha aktif ve daha sert bir politika izlemeye başlamıştır. Çin bu tarihten sonra ilk defa Tibet'i ve Tibet'in doğusunda bulunan Kham gibi yarı otonom bölgeleri doğrudan kontrolü altına sokmak için girişimlerde bulunmuştur. Çin tüm bu girişimlerini imparator ve ambanların emirlerine uyulmadığı zaman Tibet'te durumun içinden çıkılmaz bir hal aldığı ve Tibet için asıl tehdidin Sikkim ve Buthan gibi İngiliz korumasında devlet haline gelme olduğu söylemlerine dayanarak gerçekleştirmiştir.¹⁵⁵

Çin faaliyetlerine Tibet'in doğusundan başlamıştır. Batang ve Kham'daki manastırların ve Budist rahiplerin sayılarını ve yetkilerini azaltmış ve buralara ordu yollayarak askeri operasyonlarına başlamıştır. Bu sırada ambanlarda Lhasa'da yeni, seküler bir çizgiye sahip kendi Tibet hükümetlerini oluşturmak ile meşgul olmuşlardır. Dalai Lama'nın Tibet'te olmayışı da ambanların işini kolaylaştıran bir etmen olmuştur.¹⁵⁶

Yukarıda da bahsedildiği üzere İngilizlerin Lhasa'ya girişinden hemen önce Dalai Lama bir yıl kadar ikamet edeceği Dış Moğolistan'a gitmiştir.

¹⁵⁴ Smith, a.g.e.,s.163.

¹⁵⁵ Goldstein, a.g.e., s. 46.

¹⁵⁶ Goldstein, a.g.e., s.46-47.

Dalai Lama burada bulunduğu süre zarfında Rusya ile iletişime geçip yardım taleplerinde bulunmuş; fakat bu talepler sonuçsuz kalmıştır. Dalai Lama'nın Rusya ile iletişime geçmesi Çin'i harekete geçirmiş ve Moğolistan'a yollanan delegeler vasıtasıyla Dalai lama'ya Tibet'e dönmesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁵⁷ Fakat Çin'in asıl istediği Dalai Lama'nın Tibet'e gelmesi değil Moğolistan'dan çıkmasıydı. Daha doğru bir ifadeyle Çin Dalai Lama'nın Tibet'e gelmesini istemiyordu, çünkü Dalai Lama'nın yokluğunda Tibet'te yeni bir şekle bürünmüş varlıklarını inşa etmek daha kolaydı.¹⁵⁸ Fakat diğer taraftan 1906'dan beri uluslararası sempati toplama ve dileyen her kaynakla röportaj yapma eğilimdeki Dalai Lama'nın da kontrol altında tutulması gerekmektedir.¹⁵⁹

Dalai Lama bu çağrı üzerine Moğolistan'dan Nisan 1906'da Tibet'e doğru yola çıktı; fakat Amdo'da kendisine İmparator'dan haber getiren görevliler Dalai lama'ya bir süre Kumbum Manastırında ikamet etmek durumunda olduğunu bildirdiler. Dalai Lama burada geçirdiği süre zarfında Çin'in değişen Tibet politikasına karşılık en geçerli çözümün İngiliz Hindistan'ına yanaşmak olduğuna karar vermiştir¹⁶⁰ ve bu kararını Çin'de bulunan İngiliz bakanına bir mesajla yollamıştır.¹⁶¹

1908'e gelindiğinde Çin Tibet'teki konumunu sağlamlaştırmış ve Tibet'in doğusundaki toprakların çoğunu ele geçirmişti. Bir sonraki hedefin Lhasa olduğuna dair hızla söylentiler yayılmaktaydı. Çin bir taraftan Tibet'te korumalığını üstlendiği ticaret ajentalarına sahip olan Hindistan hükümetinin Çin'in gelecek planlarını öğrenip harekete geçmesinden, diğer taraftan Dalai Lama Kumbum'da Amerikan ve İngiliz yetkililerle görüşmelerde bulunmaya devam etmesinin doğuracağı sonuçlardan endişelenmekteydi. Çin Tibet'teki konumun meşruiyet kazanması ve Batılı diplomatların soruna daha fazla

¹⁵⁷ Goldstein, a.g.e., s. 47-48.

¹⁵⁸ Smith, a.g.e., 164.

¹⁵⁹ Palace, a.g.m., s.171.

¹⁶⁰ Goldstein, a.g.e., s.49.

¹⁶¹ Goldstein, a.g.e., s.49.

müdahil olmasının önünü kesmek için Dalai Lama'nın Tibet'e dönmesi gerektiğine inanmaktaydı.¹⁶² Bu amaç doğrultusunda 13. Dalai Lama Eylül 1908'de Pekin'e getirildi ve dış dünya ile olan bağlantısı kesildi.¹⁶³ Pekin'deki görüşmeler sırasında Dalai Lama'ya; Tibet'te Çin'in yasal ve itaatkâr yardımcı naibi olarak görevini sürdüreceği kabul ettirilmiştir.¹⁶⁴ Geline son noktada Dalai Lama Lhasa'daki ambanların altında bir konuma itilmiş ve bu durumunun devamı da tamamen Çin'in istediğine bağlanmıştır.¹⁶⁵

1909 yılının sonuna doğru Dalai Lama Lhasa'ya dönmüş; fakat dönüşünden kısa bir süre sonra (Şubat 1910) Çin kuvvetlerinin Lhasa'yı ele geçirmesi üzerine Hindistan'a kaçmıştır. Çin 13. Dalai Lama'nın Hindistan'a sığınması üzerine Dalai Lama'nın ruhani liderliğinin de son bulduğunu ve yerine yeni bir hululün bulunacağını bildirmiştir.¹⁶⁶

Çin'in Tibet işgali karşısında İngiliz tarafı temkinli ve soğukkanlı bir tutum takınmıştır. Londra ile İngiliz Hindistan'ı arasında çeşitli görüş ayrılıkları baş göstermiş; fakat bu sefer Hindistan'daki İngiliz yönetimi Londra'nın talimatlarının dışına çıkmamış ve Dalai lama ile ekibinin tüm ısrarlarına rağmen Tibet'e arka çıkar bir tutum içine girmemiştir. İngiliz yönetimi Çin'i sadece kendilerine hiçbir bilgilendirme yapılmadan Tibet'teki politik koşulları değiştirmesi nedeniyle protesto etmiş ve 1906 antlaşmasından kaynaklanan yükümlülükleri göz ardı etmeme noktasında uyarmıştır.¹⁶⁷

Her ne kadar İngiltere Çin karşısında Tibet'e tam anlamıyla arka çıkmasa da Dalai Lama'nın Hindistan'da ikamet etmesi ve bu sürede Hindistan hükümeti ve Sikkim hükümeti ileri gelenleriyle kurulan dostane

¹⁶² Palace, a.g.m., s.172.

¹⁶³ Palace, a.g.m., s.178.

¹⁶⁴ Goldstein, a.g.e., s. 49.

¹⁶⁵ Palace, a.g.m., s.178.

¹⁶⁶ Chopra, a.g.e., s.87.

¹⁶⁷ Richardson, a.g.e., s.98.

münasebetler¹⁶⁸ Hindistan-Tibet ilişkine yeni bir boyut katmıştır. Ayrıca Dalai Lama'nın 1910 işgalinin Çin-Tibet ilişkilerinin genel seyrini tamamen değiştirdiğine, Tibet'in bu olaydan sonra Çin'in koruyuculuğunu kabul edemeyeceğine dair açıklamaları¹⁶⁹ ve 1912 yılında Tibetlilerin Hindistan dış işleri sekreteri McMahon'dan Dalai Lama'yı Lahasa'ya getirmesini ve İngiltere'nin Tibet'in korumalığını üstlenmesini teklif etmesi¹⁷⁰ ilişkileri derinleştiren gelişmeler arasında yer almaktadır. Ayrıca Dalai Lama Hindistan'da geçirdiği süre zarfında dünya politikasına dair birçok yeni bilgiler edinmiş ve siyaset ve dünya vizyonu oldukça farklılaşmıştır.¹⁷¹ Denilebilir ki bu süreçte Tibet'in 20. yüzyılda Asya ve dünya politikalarına bakışının temelleri atılmıştır.

1.10.4. İşgal Sonrası Tibet'te Durum

İşgalden sonra Tibet'te gelineen noktaya bakıldığında ise ilk göze çarpan unsur Çin'in bu seferki Tibet müdahalesinin beraberinde getirdikleriyle baş etme noktasında yaşadığı zorluk ve Tibetlilerin değişen Çin algılarıdır. 1910 işgali Çin-Tibet ilişkilerinde ve Çin'in geleneksel Tibet politikasında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu işgal Çin ordusunun ilk defa Tibetlilerin isteği olmadan Lhasa'ya girişini ifade etmektedir. 1720, 1728, 1750 ve 1792 tarihlerinde yaşanan tecrübelerde Çin orduları Tibetlilerin çağrısı üzerine müdahale bulunmuş ve ardından hiçbir dirençle karşılaşmadan kendi düzenini tesis etmişti.¹⁷² Rıza unsuruna dayanan bu müdahalelerde Tibetliler Çin'in üstlendiği korumacı rolünü kabullenmiş ve buna bağlı olarak da Çin tarafı Tibet'te zorluk yaşamadan bu rolünü sürdürmüştür. Fakat 1910 müdahalesine bakıldığında değişen iki durumun varlığı açıkça ortadadır. Her şeyden önce bu müdahale de Çin'e Tibet tarafından herhangi bir çağrıda

¹⁶⁸ Richardson, a.g.e., s.101.

¹⁶⁹ Richardson, a.g.e., s. 100.

¹⁷⁰ Smith, a.g.e., s.176.

¹⁷¹ Goldstein, a.g.e., s. 54.

¹⁷² Richardson, a.g.e., s. 99.

bulunulmamıştır. Bir ikinci fark ise müdahale sonucu ortaya çıkması planlanan yeni Tibet düzenine ilişkindir. Şöyle ki daha önceden Çin Tibet'in korumacılığını üstlenmekte ve dışarıyla ilişkiler haricinde Tibet yerel yönetimine belirli bir özgürlük alanı bırakmaktaydı; fakat bu müdahaledeki amaç Tibet'i doğrudan Çin'e bağlamak olmuştur. Dolayısıyla bu belirtilen değişimler Tibetlilerin Çin'in 1910 müdahalesi karşısında diğer müdahalelerinde olduğu gibi itaatkâr ve minnettar bir tutum sergilemelerini olanaksız kılmıştır. Özellikle Tibet'in güney doğusunda yer alan bölgelerde aktif direniş uzun bir süre devam etmiştir.¹⁷³ Ayrıca Dalai Lama ile birlikte etrafında yer alanların Tibet'ten kaçması ve Panchen Lama'nın Tibet'in ruhani liderliği teklifini geri çevirmesi Çin'i Tibet'te iyice güç bir duruma düşürmüştür.¹⁷⁴

Çin'in 1910 işgali sonrası Tibet'te yeni düzeni tesis etmek için uyguladığı politikaların içinde en yanlış olanı 13. Dalai Lama'nın ruhani liderliğine son verdiğini açıklaması olmuştur. Tibet gibi dinin soysal ve politik hayatın içine tamamen yayıldığı ve halkın tüm yaşam alanını sardığı bir bölge için böylesine iddialı bir karar Tibetlilerin Çin'e bakışını son derece olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan 13. Dalai Lama'nın yerini dolduracak birinin bulunmaması ve mevcut bulunan diğer dini liderlerin de bu fikre yanaşmaması Tibet'teki karışıklığın daha uzun bir zamana yayılmasını da beraberinde getirmiştir.

Söz konusu kararın yanlışlığının farkına varan ve Tibet'te sükûneti sağlamak için Dalai Lama'ya ihtiyacı olduğunu anlayan Çin geri adım atarak Dalai Lama'ya Tibet'e dönmesi için çağrıda bulunmuştur. Çin'in çağrısına göre Dalai Lama Tibet'e döndüğü takdirde kendisine ruhani liderlik sıfatı geri verilecekti; fakat Dalai Lama hiçbir dünyevi politikaya karışmayacak sadece ruhani liderlik görevini icra edecekti.¹⁷⁵

¹⁷³ Richardson, a.g.e., s 100.

¹⁷⁴ Richardson, a.g.e., s 100.

¹⁷⁵ Smith, a.g.e., s.178.

Mevcut durumda Dalai Lama'nın Çin karşısında eli daha önce hiç olmadığı kadar kuvvetliydi Çin hem kendi içinde sorunlar yaşamakta hem de Tibet'te giderek batağa saplanmaktaydı. Çin'in Dalai Lama'nın ruhani liderlik sıfatını elinden aldığını açıklaması ne Tibet'te ne de Budist inancın benimsendiği herhangi bir yerde yankı bulmamıştı. Üstelik bu hatalı karar yüzünden Tibetlilerin Çin'e bakışı da son derece olumsuz bir noktaya gelmişti ve bu olumsuzluğun giderilmesi için Çin'in Dalai Lama'ya hiç olmadığı kadar ihtiyacı vardı. Diğer taraftan Dalai Lama Hindistan ve İngiltere gibi iki yabancı gücün desteğini de almanın rahatlığı içindeydi. Dalai Lama tüm bunların bilincinde olarak ve Hindistan'da dolaylı olarak aldığı siyaset eğitiminin de etkisiyle Çin'in çağrısını yanıtlamıştır.

Dalai Lama'nın söz konusu yanıtı Tibet-Çin ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğinin işaretlerini taşımaktaydı ve bu tarihten sonra sık sık başvurulacak olan Çin'e karşı İngiltere ve Hindistan'ı arabulucu ya da destekçi olarak kullanmaya dayanan Tibet stratejisinin temellerini atmaktaydı.¹⁷⁶

Dalai Lama teklif karşısındaki tutumunu uzun bir mektup¹⁷⁷la Çin'e bildirmiştir. Söz konusu mektupta Dalai Lama Tibet'te barış ve statüko sürerken Çin ordularının Tibet'e girmesinin son derece hatalı bir karar olduğunu ve yaşanan bu trajediden sonra Çin-Tibet ilişkilerinin genel seyrinde devam etmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Ayrıca Dalai Lama mektubunda Tibet'in Çin ile müzakerelerde bulunabilmesi için İngiliz hükümeti'nin arabulucu olarak katılmasını şart koşmuş ve geleceğe dair politikalarını İngiltere, Çin ve Tibet üçlüsü arasındaki müzakerelerinin sonuçları ışığında belirleyeceklerini bildirmiştir.

Dalai Lama bahsi geçen mektupla özet olarak kendi kontrolü altında olan Tibet'e dönebileceğini ve Tibet üzerinde gevşek bir Çin üstünlüğünü

¹⁷⁶ Goldstein, a.g.e., s. 54.

¹⁷⁷ Goldstein, a.g.e., s. 54-58.

ancak İngiltere'nin garantör olarak yer alacağı bir düzenlemeyle kabul edeceğini bilmiştir.¹⁷⁸

1.11. TİBET'İN BAĞIMSIZLIĞI (SORUNU)

Dalai Lama'nın mektubunun Çin'e ulaşmasının hemen ardından Çin'de Tibet tarihini yakından etkileyen olaylar meydana gelmiştir. Ekim 1911'de Çin'de Mançu Yönetimine karşı başlatılan milliyetçi ayaklanma ve ülkenin giderek kaosu daha da içine çekilmesi Tibet tarihi açısından yeni bir dönemin habercisi olmuştur.

Çin'deki bu ayaklanma Şubat 1912'de son Mançu İmparatorunun tahtından indirilmesi ve 15. Yuan Shih-kai'nin yeni Çin Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle son bulmuştur.¹⁷⁹ Bu süreçte Çin'in Tibet üzerindeki otoritesi giderek kaybolmuştur. Lhasa'daki Çin kuvvetlerinin bazıları başlarındaki Çin görevlilerine karşı isyan başlatmış, bazıları Çin'e kaçmış bazıları ise Lhasa'yı yağmalamaya başlamışlardır. Çin kuvvetlerinin kenti yağmalamasıyla Tibetliler ile Çin orduları arasında çatışmalar baş göstermiştir.¹⁸⁰ Bu tarihlerde Hindistan'da bulunan Dalai Lama ise gizli olarak Tibetlileri Çin'e karşı ayaklanma başlatma konusunda örgütlemiştir.¹⁸¹ Çin'in Lhasa üzerinde giderek yok olan kontrolü ve Tibetlilerin dinmeyen isyanı sonucu 1912 yılının sonunda Çin orduları Tibet'ten çıkmıştır. 1720'den bu yana ilk defa bu tarihte Tibet topraklarında hiçbir Çin görevlisi bulunmamıştır

Temmuz 1912'de Tibet'e giren ve Samding Manastırında kalıp buradan doğru son Çin ordusu da Tibet'i terk edene kadar isyanı yöneten Dalai Lama

¹⁷⁸ Goldstein, a.g.e., s. 58.

¹⁷⁹ Smith, a.g.e., s.181.

¹⁸⁰ Richardson, a.g.e., s. 102.

¹⁸¹ Goldstein, a.g.e., s. 59.

Ocak 1913'te Lhasa gelmiştir.¹⁸² Dalai Lama Lhasa'ya gelişinden hemen sonra bir bildiri¹⁸³ yayınlamıştır. Bildiride Tibet'in artık bağımsız bir devlet olduğu açıklaması yer almasa da Tibet ile Çin arasındaki “*patron ve papaz*” ilişkisinin sona erdiğine yer verilmesi ve bazı iç yönetsel esasların dile getirilmesi bildirinin –özellikle adresi Çin olan- bir bağımsızlık bildirisi olarak yorumlanmasına olanak vermiştir.¹⁸⁴

Tibet'in bağımsızlığını ilan ettiği şeklinde yorumlanabilecek olan bir diğer gelişme ise Dalai Lama Lhasa'ya dönmeden önce yaşanmıştır. Dalai Lama'nın Lhasa'ya dönüşünden hemen önce Çin devlet başkanı Yuan Shih-kai, Dalai Lama'ya bir telgraf göndererek Mançu yönetiminin uygulamaları karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve Dalai Lama'nın resmi unvanının yeniden düzenleneceğini bildirmiştir. Dalai Lama'nın söz konusu telgrafa olan yanıtı ise Çin tarafından yapılacak her hangi bir düzenlemeye gerek duymadığını ve ülkesine devletin ruhani ve dünyevi lideri sıfatıyla döndüğünü içermiştir.¹⁸⁵ Dalai lama'nın bu yanıtı da Tibet'in Çin karşısında bağımsızlığını ilan ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

Dalai Lama Çin'e karşı bahsi geçen cüretkâr adımları attıktan sonra içerde de bazı reformlara girişmiştir. Sigara ve afyon kullanımı ile kumar oynanmasını yasaklamış, sekiz bin kişilik bir ordu kurma hazırlıklarına girişmiş, ceza ve maaş sistemlerinde çeşitli düzenlemelerde bulunmuştur.¹⁸⁶

Dalai Lama bağımsız bir devlet başkanı gibi söylemlerde ve eylemlerde bulunsa da ne İngiltere ne de Çin Cumhuriyeti Tibet'i tam bağımsız bir devlet olarak gördüklerini söylemek mümkün değildir. Çin'de başa geçen yeni yönetimin Tibet'e bakışının kendinden önce Mançu yönetiminin bakışından ayırt etmek de mümkün değildir. Yuan Shih-kai hükümeti Tibet'in Çin'in bir

¹⁸² Smith, a.g.e., s.181.

¹⁸³ Goldstein, a.g.e., s.60.

¹⁸⁴ Goldstein, a.g.e., s. 61.

¹⁸⁵ Richardson, a.g.e., s. 106.

¹⁸⁶ Grunfeld, a.g.e., s.66.

parçası olduğunu ilan etmiş ve hemen ardından Çin güçlerini Tibet'in doğusuna yollamıştı.¹⁸⁷ İngiltere ise her ne kadar tam bağımsız bir Tibet'in varlığına inanmasa da Çin'in Tibet'i doğrudan kontrolü altına alması fikrinin de karşısında yer almaktaydı. Londra bu husustaki ilk adımını Ağustos 1912'de yeni Çin hükümetine bir ültimatom göndererek atmıştır. Söz konusu ültimatomda İngiltere Çin'e, ancak Çin Tibet'in Çin bir parçası olduğuna dair açıklamalarını geri alır ve Tibet Çin ordularından arındırılırsa Tibet üzerindeki Çin üstünlüğünü tanıyacağını ve bu şartlar gerçekleşmeden İngiltere'nin yeni kurulan Çin Cumhuriyetini de tanımayacağını bildirmiştir.¹⁸⁸

İngiliz politikası açısından Tibet Hindistan'ın kuzey sınırının güvenli olmasına olanak veren, Rus etki alanında bulunmaması gereken, Çin'in egemenliğinin değil üstünlüğünün tanınabileceği ve İngilizlerin de bazı haklara sahip olduğu özellikle ticari çıkarlarının korunduğu bir tampon bölge işlevi görmekteydi. Fakat 1912 ve 1913 yılında Tibet konusunda Rusya'nın ve Japonya'nın da dahil olduğu bazı gelişmeler Tibet'i hala kendi sınırları dahilinde gören Çin'i rahatsız etmenin ötesinde İngilizlerin Tibet'e dair hesaplarının da önünü kesmek üzereydi. Tibet'in doğrudan Çin yönetimi altına alınması kaygısına ek olarak aşağıda anlatılacak olan gelişmelerin yaşanması İngilizler için kendilerinin ve Çin'in içinde yer alacağı Tibet'e dair yeni bir düzenlemenin yapılmasını ve böylelikle Tibet'in statüsünün belirlenmesini elzem kılmıştır.

Bu gelişmelerden ilki Japon asıllı Yajima Yasujiro'nun Dalai Lama tarafından Tibet ordularına askeri eğitim vermek üzere görevlendirilmesidir.¹⁸⁹

Bir diğer gelişme ise Rusya-Moğolistan ve Tibet üçgeninde gerçekleşmiştir. Rusya Çin'in içinde bulunduğu karışıklıktan yararlanarak

¹⁸⁷ Goldstein, a.g.e., s. 65.

¹⁸⁸ Grunfeld, a.g.e., s. 66.

¹⁸⁹ Richardson, a.g.e., s. 106.

Moğolistan üzerinde tekrardan etki kurma çabası içine girmiş, Kasım 1912'de Moğolistan ile Urga'da bir antlaşma imzalamıştır.¹⁹⁰ Bir taraftan Dalai Lama'nın Rusya ile temas içinde olması diğer taraftan Ocak 1913'te Moğolistan ile Tibet'in birbirlerinin bağımsızlıklarını tanıdıkları içeren bir antlaşma imzaladıklarının ortaya atılması durumun Çin ve İngiltere açısından durumu daha da zorlaştırmıştır. Her ne kadar bahsi geçen antlaşmanın varlığı hala tartışmalara¹⁹¹ açıksa da İki taraf da bu durumu Tibet'in Moğolistan vasıtasıyla Rusya'nın etki alanı içine girmekte olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Çin ülkesinin bir parçası olarak gördüğü iki ayrı bölgeyi kaybetmek üzere olduğu hissine kapılmıştır, İngiltere ise tampon bölge olarak kullanmak istediği¹⁹² Tibet'in Rusya'ya yanaşma olasılığından ve Hindistan'ın kuzey sınırında oluşabilecek tehditten oldukça rahatsız olmuştur¹⁹³

Tibet ve Moğolistan'a dair oluşan kaygılardan, her ne kadar Çin tarafını tam olarak tatmin etmese de, ilk çözüme ulaşan Moğolistan sorunu olmuştur. Moğolistan'daki kazanımlarını Çin'e kabul ettirmek amacıyla olan Rusya ile Moğolistan'ı Rusya'ya bırakmamak için direnen Çin arasındaki müzakereler 5 Kasım 1913 tarihli antlaşma ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşma sonucu Çin Moğolistan'ın otonomisini tanımış ve Moğolistan'da ordu bulundurmayaacağına dair taahhütte bulunmuştur bunun karşılığında da Rusya Moğolistan üzerindeki Çin üstünlüğünü tanımıştır.¹⁹⁴

Aslında İngiltere'nin Tibet'te oluşmasını istediği durum 1913 antlaşmasıyla Moğolistan'da oluşan durumla ve Rusya'nın Moğolistan'da elde ettiği kazanımlar İngiltere'nin Tibet'te elde etmek istediği kazanımlarla büyük ölçüde örtüşmekteydi.¹⁹⁵ İngiltere'nin yukarıda bahsi geçen kaygıları

¹⁹⁰ Grunfeld, a.g.e., s.64.

¹⁹¹ Smith, a.g.e., s. 185-186.

¹⁹² Grunfeld, a.g.e., s. 66.

¹⁹³ Smith, a.g.e., s.189.

¹⁹⁴ Smith, a.g.e., s.187.

¹⁹⁵ Grunfeld, a.g.e., s. 65.

ve amaçları Çin, Tibet ve İngiltere'yi Simla Konferansında bir araya getirmiştir.

1.12. 1914 SİMLA ANTLAMASI

Yukarıda da bahsedildiği üzere ne Çin ne de İngiltere Tibet'i bağımsız bir devlet olarak görmemekteydi, Çin her ne kadar Tibet'in Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürse de İngilizlerin Tibet'e bakışının böyle olmadığını ve bu koşullar altında İngiltere'yi ikna etmenin güçlüğüne farkındaydı. Çin bir taraftan kendi iç düzenini oluşturmakla, bir taraftan da Moğolistan'daki durumla ve Moğolistan'ın statüsü üzerinden Rusya ile baş etmeye çalışırken İngiltere ile Tibet'te karşı karşı gelecek gücü kalmamıştı. İngilizler ise tüm bunların bilince adım atarak Çin tarafına ısrarlarını sürdürmekteydi. 1913 yılında İngiliz baskısına dayanamayan Çin İngiltere ve Tibet ile Hindistan'da bir araya gelip Tibet'in statüsü üzerinde bir anlaşmaya varmayı kabul etmiştir.¹⁹⁶

Görüşmeler Ekim 1913'te Simla'da başlamıştır. Konferansta Çin'i Chen Yifan, Tibet'i Lonchen Shatra ve İngiltere'yi Hindistan Dış işleri Bakanı Henry McMahon temsil etmiştir.¹⁹⁷ Burada asıl önemli olan nokta her ne kadar Çin tarafı ilk başlarda itirazlarda bulunsa da Tibet'in de diğer taraflarla eşit bir durumda tam yetkili bir temsilciyle masaya oturmasıdır. İleriki zamanlarda Tibet'in uluslararası statüsü konusunda çıkan tartışmalarda Simla görüşmelerindeki bu durum Çin'in Tibet'in 1950 öncesi Tibet'in herhangi bir uluslararası statüye sahip olmadığını içeren iddialarını zayıflatan bir tarihsel durum olarak ortaya çıkacaktır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Goldstein, a.g.e., s. 68.

¹⁹⁷ Grunfeld, a.g.e., s.66-67.

¹⁹⁸ The Dalai Lama, "The International Status of Tibet", (Dalai Lama's speech at the Indian Council of World Affairs, New Delhi, 7 September 1959), **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.461.

Görüşmelerin ilk altı ayı boyunca İngiliz ve Tibet tarafı ticari meseleleri ve Tibet'in sınırlarının çizilmesi meselesini tartışmak üzere Çin'den habersiz bir dizi gizli görüşmede bulunmuşlardır.¹⁹⁹ Görüşmeler boyunca Tibet tarafı²⁰⁰ bağımsızlığının tanınmasını ve Çin ile arasındaki sınırın doğuda bulunan ve Dalai Lama'ya bağlı olan Tibet Manastırlarının göz önüne alınarak çizilmesini talep etmiştir. Tibet tarafı ayrıca 1906 İngiliz-Çin antlaşmasının yürürlüğünün kaldırılmasını, onu takip eden ticari antlaşmanın revize edilmesini ve Lhasa'ya bir İngiliz temsilcisini atanmasını talep etmiştir.²⁰¹ Bunlara karşılık Çin tarafı²⁰² ise Tibet'in Cengiz Han'dan beri Çin'in bir paçası olduğunu ve Lhasa'da askeri bir gücün kendisine eşlik ettiği bir temsilci bulundurma hakkına sahip olduklarını dile getirmiştir. Fakat Tibet tarafı Çin'in Tibet'in ne iç ne de dış işlerine karışmasına izin vermeyeceğini, topraklarında Çin askeri gücü bulundurmayacaklarını ancak Lhasa'da bir Çin temsilcisi bulundurabileceklerini belirtmiş ve Tibet'in de hiçbir Çin parlamentosunda temsil edilmeyeceklerini argümanlarına eklemiştir.²⁰³

Tibet açısından ortaya çıkan en önemli sorun bağımsızlığı konusunda İngiliz tarafından destek alamamasıydı. İngiltere bağımsız bir Tibet'in ileride Rusya ile yakın bir ilişki kurmasından çekinmekteydi. İngiltere'nin çıkarlarına en uygun olan durum Tibet'in gevşek bir Çin kontrolü altında kendi kendini yöneten bir dominyon olması, İngiltere'nin Tibet politikalarında söz sahibi olması ve diğer Avrupalı devletlerle Tibet'in ilişkiye girmesinin önünün kesilmesinin sağlandığı durumdur.²⁰⁴ Henry Mc Mahon'un hazırladığı planın esas alındığı Simla Antlaşmasıyla İngiltere bu hedeflerine büyük ölçüde ulaşmıştır.

¹⁹⁹ Grunfeld, a.g.e., s.67.

²⁰⁰ Goldstein, a.g.e., s. 68-71.

²⁰¹ Chopra, a.g.e., s.89.

²⁰² Goldstein, a.g.e., s.71-73.

²⁰³ Chopra, a.g.e., s.89.

²⁰⁴ Goldstein, a.g.e., s.74.

McMahon planı sonucunda Tibet “İç Tibet” ve “Dış Tibet” olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Nüfusunun çoğu Tibetli ve dini açıdan Dalai Lama’ya bağlı olan Nyarong ve Derge gibi stratejik bölgelerin bulunduğu İç Tibet Çin kontrolüne bırakılmıştır ve Çin burada ordu ve hükümet görevlisi bulundurma hakkına sahip olmuştur.²⁰⁵ Kokonar ve Kham gibi etnik olarak Tibet’e yakın bölgeleri içine alan İç Tibet’te yeni Çin Cumhuriyetine Tibet üzerindeki tarihsel haklarını kullanma izni verilmiştir. Dış Tibet olarak adlandırılan bölgede ise Çin’in sadece titrsl bir üstünlük tanınmış, Dalai Lama hükümetine bu bölgede aktif kontrol sağlanmıştır.²⁰⁶ Ayrıca 1893, 1906 ve 1908 antlaşmalarını yürürlükten kaldıran Simla antlaşmasının hemen ardından İngiltere ile Tibet arasında yapılan bir antlaşma ile Tibet-Hindistan sınırı çizilmiştir. Buthan’ın doğusundan Himalayaların zirve noktasından geçen ve Tibet’in Hindistan’a iki bin mil kare toprak verdiği sınıra bu tarihten sonra Mc Mahon çizgisi denilmiştir. Bu antlaşma ile İngiltere Tibet’te oldukça geniş ticari haklara ve Lhasa’da elçilik bulundurma hakkına sahip olmuştur.²⁰⁷ Denilebilir ki Simla antlaşmasıyla İngilizler amaçlarına ulaşmışlar ve Tibet (dış Tibet) Çin’in ve Rusya’nın tamamen dışarıya atıldığı İngiltere’nin koruması altında bir devlet haline gelmiştir.²⁰⁸

Simla Antlaşmasına dair değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise antlaşmanın Çin temsilcisi tarafından paraflanmasına karşın Çin hükümetinin antlaşmayı onaylamamasıdır.²⁰⁹

²⁰⁵ Chopra, a.g.e., s.90.

²⁰⁶ Hsiao-Ting Lin, “Boundary, Sovereignty, and Imagination: Reconsidering the Frontier Disputes between British India and Republican China, 1914–47” **The Journal of Imperial and Commonwealth History**, Vol.32, No.3, September 2004, s.27.

²⁰⁷ Grunfeld, a.g.e., s. 67.

²⁰⁸ Grunfeld, a.g.e., s.69.

²⁰⁹ The Dalai Lama, a.g.m., s.461.

1.13. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA TİBET

Simla antlaşmasının üzerinden çok geçmeden birinci dünya savaşının patlak vermesi Tibet'in Simla antlaşması ışığında ve İngiltere'nin yardımıyla yeniden düzenlenmesini geciktirmiştir. İngiltere'nin dikkatinin ve enerjisinin Avrupa'ya çekildiği bu dönemde İngiltere Tibet meselesinden bir süreliğine uzaklaşmıştır örneğin Simla antlaşmasının önerdiği üzere Tibet'te bulunacak olan İngiliz temsilcisi Charles Bell ancak 1920'de Tibet'e gelebilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı Simla görüşmelerinin üzerinden bir ay gibi kısa bir süre geçmişken patlak vermesi sonucu Tibet ve Himalayalara dair herhangi bir konuyu Londra nezdinde ikinci plana itmiştir. Özellikle Tibet konusunda İngiltere'nin atacağı bir adımın Rusya'ya Afganistan konusunda bahane olabileceği endişesi bu dönemde İngilizlerin Tibet mevzusunu beklemeye almasına sebep olmuştur.²¹⁰

Savaş esnasında İngiltere ve Tibet arası ilişkilerin tamamen kesildiğini de iddia etmek mümkün değildir. Savaş çıktıktan hemen sonra Dalai Lama bir ordu göndererek İngiltere'ye destek olmayı teklif ederek bir nevi İngiltere'ye olan bağlılığını yinelemiştir. İngiltere bu teklif karşısında memnuniyetini dile getirmiş, ihtiyaç olduğu takdirde Dalai Lama'ya haber verileceğini söylemiş; fakat ilave bir Tibet gücüne ihtiyaç olmamıştır.²¹¹ Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Tibet'te yeniden bir Çin işgaline uğrama kaygılarının baş göstermesine sebep olmuştur. Lhasa İngiltere'nin savaş nedeniyle Tibet ile ilgilenememesini Çin'in bir fırsat bilerek harekete geçeceğinden korkmuş ve İngiltere'den askeri malzeme yardımı almıştır.²¹² 1917 yılında Tibetlilerin korkularında haklı oldukları ortaya çıkmıştır. Çin güçleri Tibet'in doğusunda çeşitli askeri girişimlerde

²¹⁰ Hsiao-Ting Lin, a.g.m., s.30-31.

²¹¹ Grunfeld, a.g.e., s.70.

²¹² Goldstein, a.g.e., s.77.

bulunmuşlar; fakat Tibetliler tarafından geri püskürtülmüşlerdir.²¹³ 1918 Ağustosunda iki taraf arasında ateşkese varılmış; fakat antlaşma sağlanamamıştır. Özellikle Tibet tarafından gelen istekler doğrultusunda İngiltere Çin ile Tibet'i 1914 antlaşması temelinde masaya oturtma çabalarına girişmiş; fakat bu çabalar sonuçsuz kalmıştır.²¹⁴

I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra İngiltere Tibet konusuna tekrardan eğilmiştir. İngiliz temsilcisi Tibet'e gitmiş ve göreve başlamıştır. Özellikle Delhi'den kaynaklı kaygılar sonucu dikkatler Tibet üzerinde yoğunlaşsa da İngiltere'nin karşısına bu dönemde Tibet politikalarıyla ilgili çeşitli ikilemler ve sorunlar çıkmıştır.

Bir taraftan İngiliz Hindistan'ından Tibet ile olan bağların güçlendirilmesi aksi takdirde Hindistan'ın kuzey sınırlarında bir Çin tehdidi ile karşı karşıya kalılabileceği yönünde gelen baskılar mevcutken diğer taraftan da ABD'nin İngiltere'nin Tibet politikasına müdahale etmeye başladığı görülmektedir. Amerika İngiltere'nin Tibet politikasının Çin'e karşı uygulanan açık kapı politikasına²¹⁵ zarar verdiğini düşünmekte ve İngiltere'ye Tibet politikasından ödün vermesi için baskı yapmaktaydı.²¹⁶ Diğer taraftan İngiltere Tibetlilerin de güvenini kaybetmeye başlamıştır. Tibet cephesinden İngiltere'ye ve Delhi'ye yönelik baskılar çoğalmaya başlamıştır. İngiltere söz konusu baskıların etkisiyle 1921 yılının Ağustosunda Çin'e Tibet konusunda müzakerelerde bulunmaya çağırılmış ve aksi takdirde kendisinin Tibet'i otonom bir bölge addederek Tibet ile tek taraflı olarak ilişki kurmaya başlayacağını ve Tibet'e silah yardımı yapacağını bildirmiştir.²¹⁷ Çin hükümeti İngiltere'nin çağrısını Washington Konferansının hazırlıkları ile

²¹³ Goldstein, a.g.e., s.83-84.

²¹⁴ Richardson, a.g.e., s.120-121.

²¹⁵ Bir devletin kendi toprakları üzerinde, başka devletlere serbestçe ticaret yapma hakkı tanınması. Bu siyasete adını veren tarihsel olgu 19. yüzyılda ABD'nin Çin'deki çıkarlarını korumak için başvurdukları uygulamadır. Buna göre Çin'de etki alanı bulunan ülkelerden hiçbirisi bir diğerin ticari hak ve ayrıcalıklarına zarar vermeyecektir. Bknz: Faruk Sönmezoğlu, vd: Uluslararası **İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.7.

²¹⁶ Smith, a.g.e., s.212.

²¹⁷ Lin, a.g.m., s.27.

meşgul olduğu gibi sebeplerden ötürü geri çevirmiş ve müzakerelerin konferans sona erdikten sonra başlayabileceğini bildirmiştir.²¹⁸

1922 yılının Şubat ayında gerçekleşen Washington Konferansı²¹⁹ ve Dokuz Devlet Antlaşması Çin'in Tibet meselesinde İngiltere karşısında köşeye sıkışmış olarak değerlendirilebilecek durumdan sıyrılmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle konferansta İngiltere'nin açık kapı politikasına uygun düşmediği için ve ABD tepkisinden çekindiği için Tibet politikasını savunamaması Çin tarafının İngilizler karşısında argümanlarını sağlamlaştırmıştır.²²⁰

6 Şubat 1922'de ABD, İngiltere, Japonya, Fransa, Belçika, Çin, İtalya, Hollanda ve Portekiz arasında imzalanan Dokuz Devlet Antlaşmasında katılımcı devletler Çin konusunda uygulayacakları politika ve prensipleri tespit etmişlerdir. Antlaşmaya göre taraflar, Çin'in egemenliğine, bağımsızlığına, toprak ve idare bütünlüğüne saygı gösterme ve bütün Çin topraklarında ticaret ve endüstriyel fırsat eşitliği prensibine uygun hareket etme taahhüdünde bulunmuşlardır.²²¹ Washington konferansında toprak bütünlüğü taraflarca güvence altına alınan Çin toprakları tam olarak belirtilmemiştir. Bu konuda konferansta Çin delegesi ile diğer taraf delegeleri arasında sorun çıkmıştır. Amerikan delegesi “asıl Çin” ve “Çin'in egemen haklar kullandığı bölgeler” ayırımına gitmeyi teklif etmiş; fakat Çin delegesi bunun üzerine Çin Cumhuriyeti tarafından belirlenmiş olan sınırlardan taviz vererek müzakerelere devam edemeyeceğini dile getirince söz konusu sınırlar konusunu muğlâk kalmıştır. Taraflar “asıl Çin” gibi bir terim kullanmaktan kaçınsa da delegenin dile getirdiği gibi “Çin Cumhuriyeti”

²¹⁸ Richardson, a.g.e., s.123.

²¹⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, 14.bsm, İstanbul, Alkım Yayınevi,2003, s.218.

²²⁰ Smith, a.g.e., s.213.

²²¹ Armaoğlu, a.g.e., s.219.

tarafından belirlenmiş olan sınırlar” tanımı üzerinde de anlaşmaya varılmamıştır.²²²

Bahsi geçen konferansta Tibet’i doğrudan ilgilendiren Çin topraklarının sınırları meselesi olmuştur. Çin’in egemen haklar kullandığı bölgeler ayrımını reddetmesi Tibet tarafındaki kaygıları ve Çin korkusunu otomatik olarak arttırmıştır. Buna ek olarak İngiltere’nin söz konusu konferansta Tibetliler lehine bir kazanım elde edememesi Tibetlileri hayal kırıklığına uğratmıştır. Öte yandan Washington Konferansı ve Dokuz Devlet Antlaşması sonucu Tibet’in Çin toprağı olarak kabul edildiği yönünde bir çıkarımda bulunmak da son derece yanlıştır. Sonuçta yukarıda da belirtildiği üzere taraflar Çin’in toprak bütünlüğü konusunda taahhüdünde bulunsa da “Çin Toprakları” ifadesinin içine nerelerin girdiği konusunda her hangi bir uzlaş sağlanamamış ve böyle bir tanımlamaya gidilememiştir.

Konferans sonrası Tibet konusunda beklenen İngiliz Çin müzakereleri gerçekleşmemiştir. 1930’lara kadar Çin hükümeti kendi iç sorunları ile meşgul olmuş ve Tibet konusuna eğilememiştir.²²³ Bu dönemde İngiltere, Hindistan ve Tibet arası bağ ise oldukça güçlenmiştir.

Washington Konferansını izleyen dönemde İngiltere tarafından Tibet’e silah ve mühimmat sevkiyatına başlanmış, Tibet ordusunun bazı görevli ve askerlerine Gyantse ve Hindistan’da askeri eğitim verilmiş, Lhasa Gyanste arası telgraf sistemi kurulmuş, Lhasa’da hidro-elektrik santrali oluşturma yolunda çalışmalara başlanmış, Sikkim görevlilerinin yardımıyla Lhasa’da bir polis gücü oluşturulmuş ve Gyantse’de bir İngiliz okulu açılmıştır.²²⁴

²²² Smith, a.g.e., s.212.

²²³ Richardson, a.g.e., s.124.

²²⁴ Richardson, a.g.e., s.124.

İngiltere tarafından gerçekleştirilen tüm bu çabalar İngilizlerin “modern” bir Tibet yaratma ve modernleştirilen Tibet’i İngiliz Hindistan’ı ile ekonomik ve kültürel anlamda bağlama politikalarının bir parçasıydı.²²⁵

Yatung ve Gyantse’de bulunan ve “ticaret acenteleri” olarak tanımlandırılan kuruluşlar da Tibet’in İngiliz imalatı olan modernleşme sürecinin saç ayaklarını oluşturmuşlardır. Yatung ve Gyantse’de görev yapmakta olanlar Hindistan hükümetinin diplomatlarının etkisi altında bulunan ve Hindistan Politika Departmanından buraya atanan görevlilerden oluşmaktaydı. Ticaret Acenteleri için Tibetlilerle dostluk ve işbirliği alanlarını derinleştirmek ve geliştirmek ve Tibet’teki sosyal ve politik durumla ilgili bilgi sağlamak ticari kaygılardan önde gelmiştir. Söz konusu görevliler Sikkim’in başkenti Gangtok’ta bulunan ve Sikkim, Bhutan ve Tibet’ten sorumlu politik danışmanın doğrudan kontrolü altında görev yapmaktaydılar.²²⁶

Modernleşme programının amacı Tibet hükümetinin kuzey sınırında Çin ve Rus etkisini önlemek amacıyla olan Hindistan hükümeti tarafından arzu edilen politikaları takip etmesini sağlamak olmuştur. Modernleşme programı dahilinde Tibetliler ordularını ve iletişim ağlarını güçlendirmeye ve temel endüstriyel altyapı sistemleri kurmaya teşvik edilmişlerdir. İngilizlerin bu hususlarda Tibet’e sağladığı yardımlar Tibet’in gelişimini İngiliz modeli bir gelişim ve modernleşmeye sıkı sıkıya bağlamıştır. Fakat bunlar yapılırken Tibet’in bağımsız bir statü kazanmasına yardımcı olacak uluslararası organizasyonlara katılma gibi konularda İngiltere’nin Tibet’e desteği söz konusu olmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise Tibet’in ayrı bir statü kazanmasının İngiltere ile Çin’i karşı karşıya getirecek olması ve Tibet’in belirsiz statüsünün İngiltere’nin avantajlı olduğu bir durumu beraberinde getirmesidir.²²⁷ Söz konusu dönemde yukarıda da bahsedildiği üzere Çin

²²⁵ Alex Mckay, “The Other 'Great Game': Politics And Sport In Tibet, 1904–47”, **The International Journal of the History of Sport**, Vol.11, No.3 Dec. 1994,s.383.

²²⁶ Alex Mckay, “‘Kicking The Buddha’s Head’: India, Tibet And Footballing Colonialism”, **Soccer & Society**,2.2, 27.07.2001, s.94.

²²⁷ Mckay, “The Other 'Great Game'...”, a.g.m., s.380.

Tibet hususunda sessiz kalmak durumunda kalmıştır. Fakat Çin hiçbir zaman bu sessizliği uzun dönemli bir politika olarak götmemiştir. Tibet'teki mevcut durumu geçici bir süreç olarak değerlendirmesinin yanında kaygıyla izleyen Çin Tibet'te kaybettiği etkisini yeniden oluşturma yollarını aramış ve Tibet'i Çin'in bir parçası haline getirme umudundan hiçbir zaman vazgeçmemiştir.²²⁸

Tibet'in *de facto* bağımsız bir devlet halinde ve İngiliz etkisi altında varlığını sürdürdüğü bu dönemde Dalai Lama ile Panchen Lama arasındaki sürtüşme Çin'in eline Tibet konusunda kullanabileceği bir koz vermiştir. Modernleşme sürecinin ekonomik ağırlığıyla baş etmeye çalışan Dalai Lama hükümeti vergileri arttırıp Panchen Lama'dan manastırına düşen vergileri ödemesini isteyince birbirine rakip olan iki dini önder arasında mevcut olan husumet tekrardan alevlenmiş²²⁹ ve Panchen Lama 1923 yılında Moğolistan'a 1924 yılında oradan da Pekin'e gitmiştir.²³⁰ Panchen Lama'nın Çin'de bulunuşu 13. Dalai Lama'nın 1933 yılındaki vefatından sonra daha da önem kazanmıştır. Yeni Dalai Lama bulununcaya kadar geçen süre Panchen Lama'ya Tibet'e dönüp nüfuzunu güçlendirmek için bir fırsat vermiştir. Çin bu konuda Panchen Lama'ya destek vermiştir. Sikkim'de bulunan yeni politik danışman ise Panchen Lama ile iletişime geçmenin ve Panchen Lama'nın Lhasa dönüşüne nezaret etmenin ve İngiltere ile bağlarını güçlendirmenin yollarını aramıştır.²³¹

1937 yılının ilkbaharında Panchen Lama Çin ordusunun refakatinde Lhasa'ya doğru yola çıkmıştır. Bu noktada Çin'in asıl amacı Lhasa'da Çin askeri gücünün bulunmasını sağlamak olmuştur.²³² Fakat Panchen Lama'nın bahsi geçen seyahati sırasında Japonya'nın Çin'e saldırması ve Asya'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması Çin'in Tibet ile ilgili planlarını bir

²²⁸ Mckay, "The Other 'Great Game'...", a.g.m., s.380.

²²⁹ Goldstein, a.g.e., s.110-113.

²³⁰ Goldstein, a.g.e., s.113-119.

²³¹ Grunfeld, a.g.e., s.74.

²³² Chopra, a.g.e., s.95-96.

kere daha ertelemesini beraberinde getirmiştir. Panchen Lama ise Tibet'e varmadan Aralık 1937'de hayatını kaybetmiştir.²³³

Bu tarihten sonra Çin'in ve İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'nın içine çekilmesi ile Tibet üzerindeki İngiliz Çin mücadelesi önemi kaybetmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi, İngilizlerin Hindistan'dan çekilmesi, 1947 yılında bağımsız bir Hindistan'ın, 1949 yılında ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması ile Tibet bu sefer de Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki etkinlik mücadelelerine sahne olan bir sorun alanı olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu konu, bir sonraki bölüm içerisinde ayrıntılı olarak incelenecektir.

²³³ Grunfeld, a.g.e., s 75.

İKİNCİ BÖLÜM

HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDE TİBET SORUNU

2.1. HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

2.1.1. Hindistan Çin Arasında Karşılıklı Dostluk Ve İşbirliğine Dayalı İlişkilerin Kurulması

II. Dünya Savaşı'nın 1945 Ağustos'unda sona ermesi Hindistan alt kıtasında bir geçiş döneminin Çin'de ise bir iç savaş döneminin başlangıcı olmuştur. İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmesi ve yetkilerini devretmesi sorunu Hindistan alt kıtasında Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki ayrı ve yeni devlet ortaya çıkarırken bu dönemde Çin milliyetçiler ve komünistler arasında şiddetli bir iç savaş ortamına çekilmiştir.²³⁴

Hindistan Ağustos 1947 yılında bağımsızlığını ilan etmiş; Çin'deki iç kargaşanın durulması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya sahnesindeki yerini alması ise 1949 Ekim'inde gerçekleşmiştir.

Hindistan bağımsızlığına kavuşmadan hemen önce Mahatma Gandhi şu sözleriyle Hindistan'ın eski dostluğu uyandırmak arzusunda olduğunu açıkça belli etmiştir: "Özgür bir Hindistan ve özgür bir Çin'in birbirleriyle işbirliği ve dostluk içerisinde kendilerinin, Asya'nın ve dünyanın ortak iyiliği için çalışacakları zamanın özlemini çekmekteydim."²³⁵

Bağımsızlığın ilk yıllarında Hindistan'ın Çin'e yönelik politikasının mimarı Jawaharlal Nehrudur. Nehru'nun Çin'e yönelik politikası dostluk, iyi

²³⁴ Yun-Yuan Yang, "Controversies over Tibet: China versus India, 1947–1949", **The China Quarterly**, No.111, September 1987, s.407.

²³⁵ Lal, a.g.m., s.199.

komşuluk ve işbirliği prensipleri üzerine kurulmuştur. Bu politikaya temel oluşturan sebepleri ise şöyle sıralayabiliriz:

Her şeyden önce Nehru Asya özellikle de Güney Asya barışı için Hindistan ve Çin arasındaki ilişkinin belirleyici rol oynayacağına inanmaktaydı.²³⁶ Diğer yandan Nehru'nun kendisine biçtiği temel görevlerden biri de Asya ile Avrupa arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesiydi. Nehru'ya göre Asya uzun bir süre Avrupa'nın "oyuncağı" olmuştu ve artık Asya'nın kendisine ait olma zamanı gelmişti. Geniş bir nüfusa, önemli kaynaklara sahip Asya'nın Avrupa karşısında gücü oldukça sınırlıydı ve Nehru'ya göre bu durumun değiştirilmesi gerekiyordu. Söz konusu amaca ise Hindistan ve Çin işbirliği olmadan ulaşmak mümkün değildi. Nehru'ya göre Batıya karşı Hindistan ve Çin önderliğinde bir Asya direnci inşa edilmeliydi. Hindistan ve Çin'in birbirlerine düşmanca yaklaştığı bir durum tüm Asya'nın zararına Batının yararına olurdu.²³⁷

Ayrıca soğuk savaşın süper güçlerini Asya'dan uzak tutma ve soğuk savaşın Asya'ya etkisini mümkün olduğunca azaltma fikri de Nehru'nun Çin'e yönelik politikasını şekillendiren etmenlerden biri olmuştur.²³⁸ Burada hemen belirtilmesi gerekir ki Nehru'nun bu yaklaşımı önderliğini üstlendiği Bağılantısızlık Hareketi'nin dünyaya bakışından kaynaklanmıştır. Kısaca değinmek gerekirse bir dış politika stratejisi olan bağılantısızlık belli başlı bloklar ile siyasal ya da ideolojik yakınlaşmalardan kaçınma politikasıdır denilebilir. Bağılantısızlık politikası II. Dünya Savaşı'ndan sonra Hindistan, Yugoslavya, Mısır gibi ülkeler ile Asya ve Afrika'da yeni kurulan devletlerin çoğu tarafından uygulanmış bir politikadır ve II Dünya Savaşı sonrası oluşan Doğu ve Batı bloklarının içine girmemeyi öngörmektedir. Diğer taraftan "bağılantısızlık" uluslararası sistemden soyutlanmayı beraberinde getiren bir

²³⁶ Gargi Dutt, "India and China: A Reappraisal of Their Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.205.

²³⁷ Shanti SWARUP: "A Brief Note on India's China Policy", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.43.

²³⁸ Das, a.g.m., s.106-107.

yansızlık politikası değildir. Bloksuzluğu değil Doğu ve Batı bloğunun yanında bir üçüncü ve yeni bir bloğu uluslararası ilişkiler alanına taşıma çabasıdır. Bağlantısız ülkeler 1955 Bandung Konferansı ile adlarını duyurduktan sonra 1961 yılında 112 katılımcı ile “Bağlantısız Devletler Grubu”nu oluşturmuşlardır ve 1960’lı ve 1970’li yıllarda uluslararası ilişkilerde ortak bir politika izleyerek yeni bir blok oluşturmaya çalışmışlardır. 1970’lerin sonuna doğru prestiji azalan bağlantısızlığın temel beş ilkesini ise şöyle sıralayabiliriz:

1. Barış içinde bir arada yaşama ilkesine dayalı bağımsız bir politika izlenmesi
2. NATO, Varşova Paktı, SEATO veya CENTO gibi çok taraflı askeri ittifaklara katılmaması
3. Özgürlük ve bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi
4. Büyük güçler ile askeri ittifaklara katılmaması
5. Toprakları üzerinde kendi rızası ile kurulan yabancı askeri üsler bulunmaması²³⁹

İşte yukarıda özetlenen ve Nehru’nun da başını çektiği bu hareket Hindistan’ın Asya’ya ve Çin’e yönelik politikalarını şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Diğer taraftan Hindistan ile Çin oldukça uzun bir sınıra sahipti ve Nehru’ya göre askeri açıdan yeterli güce sahip olmayan üstelik Keşmir üzerinden Pakistan ile çatışma içinde olan Hindistan için bu sınırın güvenliğini sağlamanın yolu Çin ile iyi ilişkiler kurmadan geçmekteydi.²⁴⁰ Son olarak Nehru’nun Çin politikasını şekillendiren etmenlere ülkenin ekonomik

²³⁹ Sönmezoğlu, a.g.e., s.121.

²⁴⁰ G.D. Deshingkar, “India: A Non-Antagonistic Contradiction”, **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.185.

gelişimini ve endüstrileşmesini sağlamaya verilen öncelik ve bu hedefler için de gereken güvenli ortam ihtiyacı da eklenmelidir.²⁴¹

Hindistan yukarıda sıralanan etmenler çevresinde oluşturulan Çin politikası doğrultusunda hareket ederek Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'ni Aralık 1949'da tanımış ve Pekin'e elçi atamıştır. Sosyalist bir yönetim altında olmayan ülkeler arasında Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülke de Hindistan olmuştur²⁴²

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hindistan politikası ise daha farklı etmenler etrafında şekillenmiştir. Her şeyden önce Çin Halk Cumhuriyeti komünist bir rejimle yönetilen bir ülke olarak Hindistan'a onun kendisine baktığı gibi dostluk, Asya'nın birliği ve yükselişi umudu gibi etmenler etrafında şekillenmiş bir bakış açısı ile yaklaşmamıştır. İlk etapta Çin Komünistleri Hint liderlerini "Anglo-Amerikan emperyalizminin yordakçıları" olarak tanımlamışlardır.²⁴³ Çin Halk Cumhuriyeti Hindistan söz konusu şüphelerle yaklaşırken bir diğer taraftan da anti-kolonyal fikirlere sahip olma noktasında bulunduğu Hindistan'ın birleşmiş bir anti-emperyalist bloğun önemli bir üyesi olabileceğini de düşünmüştür.²⁴⁴ Ayrıca Pekin yönetimi, dönemin koşullarında iç çatışmasını yeni sonlandırmış ve yeni kurulmuş bir devlet olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hindistan ile iyi ilişkiler içinde olmasını kendi yararına görmüştür.²⁴⁵ Bu dönemde Hindistan'ın iki ülke arasında komşuluk ilişkilerinin gelişmesini sağlamaya yönelik olarak attığı adımlar da Pekin'in yumuşamasını sağlamıştır. Hindistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlerde yer almasını desteklemesi, Kore Savaşı sonrasında giriştiği arabuluculuk çabaları ve 1955 yılında düzenlenen Afro-Asya konferansına Çin'i davet etmesi Pekin'in Hindistan politikasını yumuşatmış ve iki ülke

²⁴¹ Deshingkar, a.g.m., s.185.

²⁴² Bodhraj Sharma, "The Indo-Chinese Pact", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.27.

²⁴³ Shau Chuan Leng: "India and China", **Far Eastern Survey**, Vol21, No.8, May 21, 1972, s.74.

²⁴⁴ Deshingkar, a.g.m., s.185.

²⁴⁵ Leng: a.g.m., 74.

arasındaki ilişkilerinin 1950'li yıllar boyunca dostane bir seyir izlemesine olanak vermiştir.²⁴⁶ Tüm bunların ötesinde yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tibet'e yaklaşımı karşında Hindistan'ın takındığı tavır sayesinde iki ülke arasında 1950'li yıllar boyunca "*Hindi-Chini Bhai Bhai*"²⁴⁷ sözüyle özdeşleşmiş olan dostane havanın kurulduğu ve devam ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bir diğer değişle bir sonraki başlık altında ayrıntılı olarak inceleneceği üzere Hindistan için Çin ile iyi ilişkiler içinde olmanın en büyük fırsat maliyeti Çin'in Tibet üzerinde Hindistan aleyhine kurduğu egemenliğe göz yummak olmuştur. Hindistan 1954 yılında Çin ile imzaladığı Panchsheel antlaşması ile Çin ile iyi ilişkiler kurmak adına Tibet'teki birçok hakından vazgeçmiştir. Fakat Hindistan'ın Tibet konusundaki söz konusu itaatkâr konumunun günümüze değin aynı doğrultuda sürdüğünü ileri sürmek mümkün değildir. Tibet sorunu iki ülke arası ilişkilerinin genel seyri içinde dönemsel havanın etkisiyle birçok değişime uğramıştır.

2.1.2. İlişkilerin Bozulması ve Karşılıklı Rekabet ve Güvensizliğin Ortaya Çıkışı

Hindistan ile Çin arasındaki ilişkiler ne yazık ki Nehru'nun umduğu gibi olmamış ve 1950'li yıllara hakim olan dostluk ve işbirliği havası 1960 ve 1970'lerde yerini karşılıklı rekabet ve düşmanlığa bırakmıştır.

1950'li yılların sonuna doğru iki ülke arası ilişkiler ilk önce Tibet meselesi üzerinde bozulmaya başlamıştır. Çin'in 1950'li yılların sonuna doğru Tibet'teki politikasını sertleştirmesi ve 1954 Panchsheel antlaşması gereği Tibet'in sahip olduğu otonomiye saygı göstermemesi Hindistan, Çin ve Tibet arasındaki ilişkileri tekrardan karmaşık bir sürece sürüklemiştir. Bu süreç sonunda Hindistan'ın 1959'da Dalai Lama ve beraberindeki

²⁴⁶ Dhruva Kumar, "The Current State of Sino-Indian Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.107.

²⁴⁷ Hint Çin kardeşidir.

sığınmacıları ülkesine kabul etmesi iki ülke ilişkilerinde gergin bir havanın doğmasına sebep olmuştur.²⁴⁸

Ayrıca yine 1950'lerin sonuna doğru iki ülke arasındaki sınırda başlayan çatışmalar 1962 yılında iki komşu ülkeyi büyük çaplı bir savaşın içine sokmuştur. Bu savaş Hindistan için askeri açısından bir hezimet olmasının yanı sıra Nehru'nun idealist dış politikasının, Asya birliği ve Hindistan-Çin dostluğu fikrinin de sonunu getirmiş ve iki ülke arasında 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başına kadar sürecektir olan düşmanlık, güvensizlik ve rekabet havasının da nedeni olmuştur.²⁴⁹

1962 savaşının ardından oluşturulan Çin-Pakistan stratejik ortaklığı, Çin'in Pakistan'ı Hindistan karşısında desteklemesi, Keşmir sorununda Pakistan görüşünü destekleyen bir tavır alması ve Pakistan'a askeri, ekonomik ve nükleer teknoloji bağlamında yardım etmesi bu dönemde Hindistan-Çin ilişkilerinin çıkmaza girmesine sebep olmuştur.²⁵⁰

1962 savaşından iki yıl sonra 1964 tarihinde Çin'in atom bombasını denemesi ve bunu 1974 yılında Hindistan'ın izlemesi iki ülkenin bu dönemde başlayan ve daha sonra da devam eden bir nükleer yarış içine girmesini beraberinde getirmiş ve bu nükleer yarış da iki ülke arasındaki güvensizlik ortamını derinleştirmiştir.²⁵¹

Bir diğer taraftan Hindistan'ın Çin'in Pakistan ile kurduğu ilişkilerin ve iki ülke arasında Himalayalar'daki tampon bölge olan Tibet'i işgalinin Çin'e Güneydoğu Asya'da sağladığı üstünlüğü dengelemeye yönelik girişimleri de Hindistan ile Çin arasındaki Asya'daki etkinlik yarışını arttıran ve iki ülke

²⁴⁸ Thomas Ambrosio, "The Third Side? The Multipolar Strategic Triangle and the Sino-Indian Rapprochement" **Comparative Strategy**, Vol.24, 2004, s.404.

²⁴⁹ Thomas Ambrosio, a.g.m., 405.

²⁵⁰ John W. Garver, "Sino-Indian Rapprochement and the Sino-Pakistan Entente", **Political Science Quarterly**, Vol.111, no 2, Summer 1996, s.324.

²⁵¹ J. Mohan Malik, "China-India Relations in the Post Soviet Era: The Continuing Rivalry", **The China Quarterly**, No.142, Jun, 1995, s.346.

arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Hindistan, Himalayalar'daki devletlerle olan ilişkilerini derinleştirme, Çin de bu devletler üzerindeki Hint etkisini kırma çabası içine girmiştir. Ayrıca söz konusu yarışta Hindistan Çin'i yakalayabilmek için 1971 yılında Pakistan'ın bölünmesine ve Bangladeş'in bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine çıkmasına yardım etmiş ve ardından 1974 yılında da Sikkim'i topraklarına katmıştır. Hindistan'ın Bangladeş ve Sikkim mevzularındaki tutumu da Çin'in tepkisine ve ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmıştır.²⁵²

Ayrıca bu dönemde iki ülke arasındaki ilişki soğuk savaş politikalarının da etkisiyle zedelenmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda ABD komünist Çin'e demokratik bir alternatif olan Hindistan'ı desteklemiştir. 1960 ve 1970'li yıllarda ise Sovyetler Birliği Çin ile olan kendi soğuk savaşında Hindistan ile yakınlaşa içine girmiştir.²⁵³ Ayrıca bu dönemde ABD ve Çin'de Sovyet karşıtlığında birleşmişlerdir. Böylelikle soğuk savaş politikaları da iki ülkenin birbirlerine olan güvensizliklerini arttırmış ve iki komşu ülkeyi birbiri aleyhine ilişkiler kurmaya ve silahlanmaya itmiştir.²⁵⁴

2.1.3. Hindistan-Çin İlişkilerinde Normalleşme Süreci

1980'li yıllara gelindiğinde ise Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerin normalleşme çabaları içine girdiğini görmekteyiz. "Normalleşme" terimini; karşılıklı olarak yüksek düzeyde politik ziyaretlerin yapılması, bürokratik düzeyde düzenli görüşmelerin başlaması, ticari ve ekonomik işbirliği ve sınır ticareti gibi ortak iş alanlarında yeni olanaklara yer verilmesi, akademik, kültürel ve entelektüel alanlarda diyalogun genişletilmesini içermektedir.²⁵⁵

²⁵² Jain, a.g.m., s.255.

²⁵³ Surjit Mansingh, "India-China Relations in the Post-Cold War Era", *Asian Survey*, vol.34, No.3, March 1994, s.286.

²⁵⁴ Mansingh, a.g.m., s.286.

²⁵⁵ Mansingh, a.g.m., s.286.

1980 seçimleriyle Bayan Gandhi'nin Hindistan'da tekrardan başa gelmesi ile Hindistan Çin arasındaki ilişkilerde bir yumuşama olduğu görünmektedir. Bayan Gandhi'nin Çin ile olan ilişkilerini normalleştirme çabalarının ardındaki sebepleri ise şöyle sıralayabiliriz: Her şeyden önce Bayan Gandhi'nin amacı ülke içinde ekonomik ve sosyal düzenlemeler yapmak ve savaşlarla yıpranmış Hindistan ekonomisini düzeltmekti. Asya'daki 1971 savaşı sonrası kurulan ve Hindistan'ın lehinde olan denge bozulmak üzereydi. Sovyetler Afganistan'a girmişti ve bu sebepten ötürü ABD'nin Pakistan'a olan desteği tekrardan başlamıştı ve bu desteğin yanına bir de Çin desteği eklenince Hindistan çok zor bir durumda kalmaktaydı. Hindistan'ın bu dönemdeki en büyük korkusu Afganistan'a ortak bir Pakistan, ABD ve Çin müdahalesinin bölgesel dengeleri alt üst etmesi ve bu yeni oluşacak dengenin Pakistan ile ilişkiler noktasında ve özellikle Keşmir sorunda Hindistan'ı zor durumda bırakacak olmasıydı. Diğer taraftan Sovyetlerin Afganistan müdahalesini -her ne kadar Sovyetler Birliği ile kurduğu yakın ilişkileri bozmak istemese de- Hindistan bölgeye dair kendi uzun dönem çıkarları için bir tehdit unsuru olarak görmekteydi.²⁵⁶

Aynı dönemde Çin'in de bölgesel çıkarları Hindistan ile olan ilişkilerinde bir yumuşama gerektirmekteydi. Çin de tıpkı Hindistan gibi bu dönemde enerjisini kalkınma planları üzerinde yoğunlaştırmak istiyordu. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a girişi bölgedeki stratejik dengeleri alt üst etmişti. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin kendisini çevreleme politikası güttüğünü düşünen Çin Hindistan ile Sovyetler Birliği yakınlaşmasını Hindistan ile ilişkilerini normalleştirerek bir parça da olsa kırmak istiyordu. Diğer taraftan Sovyetlerin Afganistan müdahalesinden duyduğu rahatsızlık ve Sovyet askeri

²⁵⁶ Dhruva Kumar, "The Current State of Sino-Indian Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.114.

müdahalesinin Tibet'e de uzanma ihtimalinin olduğunu düşünmesi Çin'i Hindistan ile uzlaşma yolları aramaya itmiştir.²⁵⁷

1976 yılında on dört yıllık bir aradan sonra iki ülke diplomatik ilişkilerini restore etmişlerdir. 1962 yılından itibaren daha alt düzeye düşürülmüş olan ilişkiler 1976 yılında karşılıklı olarak tekrardan büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir.²⁵⁸ Ardından 1979 ve 1981'de iki ülke dış işleri bakanlarının birbirlerine ziyaretleriyle taraflar sınır sorununa çözüm bulmak için masaya oturma kararı almışlardır. Daha ileriki bölümlerde görüleceği üzere 1981 ve 1987 arasında sınır sorununa dair sekiz turluk bir görüşme sürecine girilmiş ardından da ortak çalışma gruplarının oluşturulmasıyla ve güven inşa edici önlemler alma konusunda tarafların karşılıklı olarak attığı adımlarla ilişkiler normalleştirilmeye çalışılmıştır.²⁵⁹

2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Hindistan-Çin İlişkileri

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte Hindistan en önemli destekçisini kaybettiği için -her ne kadar yakınlaşma süreci içine girilirse girilsin- Asya'da etkinlik mücadelesi sürdüren iki ülke arasındaki yarışta Çin'in bir adım daha öne geçmesi beklenmiştir.²⁶⁰ Fakat gelişen olaylar sonucu Hindistan, Çin'in önüne geçmeyi başaramamıştır diyemsek bile soğuk savaş sonrası düzenden Hindistan'ın Çin'e oranla daha çok kar elde ettiği ortadadır. Soğuk savaş sonrası dünyanın tek lideri olarak kalan ABD Çin'in büyümesinden ve yükselmesinden kaygılanmıştır. Gelişmiş askeri kapasitesi ve sürekli büyümekte olan ekonomisi sebebiyle kendisine rakip olarak gördüğü Çin'in etkisini kırmak ve stratejik olarak da Çin'i çevrelemek için alternatif bir Asya gücü olarak Hindistan ile olan ilişkilerine daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Çin ile olan bölgesel

²⁵⁷ Kumar, a.g.m, s.115.

²⁵⁸ Jain, a.g.m., s.255.

²⁵⁹ Malik, a.g.m., s.318.

²⁶⁰ Surjit Mansingh, a.g.m., s.287.

etkinlik yarışında olan Hindistan için ABD'yi ve ABD'nin ekonomik ve askeri yardımlarını almak geri çevrilebilecek bir fırsat olmamıştır ve böylece soğuk savaş sonrası dönem, ABD ve Hindistan'ın birbirlerine yakınlaştığı bir süreci beraberinde getirmiştir.²⁶¹

Diğer taraftan soğuk savaş sonrası Hindistan Çin ilişkilerinde de kayda değer bir yakınlaşma sürecine girildiği görülmektedir. Hindistan Çin ile olan rekabetinde ABD ile olan ilişkilerini sıkılaştırırsa da, Çin ABD ile Hindistan arasında ortaya çıkan tablodan rahatsızlık duysa da ²⁶² bu dönemde Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerde büyük mesafe katledildiğini söylemek mümkündür. Bu yakınlaşmayı sağlayan en önemli etken de yine ABD olmuştur. Soğuk savaş sonrası başlayan ve özellikle 2000'li yıllarda giderek artan Amerikan hegemonyasına ve tek kutuplu dünya düzenine karşı Hindistan ve Çin'in aldıkları duruş iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. ABD'nin Asya ve Avrupa'da kendi hegemonyasına meydan okuyabilecek güçlerin önlenmesine yönelik stratejisi çok kutuplu dünya düzeninden yana olan ve bu çok kutuplu dünya düzeninde temel güç merkezlerinden birini oluşturmak isteyen Hindistan ve Çin'in gelecek planlarını ve uzun vadeli çıkarlarını tehdit etmekteydi.²⁶³

Çok kutuplu bir dünya düzeninden yana olan ve bu çok kutuplu düzende temel güç merkezlerinden biri olmak isteyen Hindistan ve Çin bu amaçları doğrultusunda ekonomik ve teknolojik kalkınmaya büyük önem vermiş ve bu konulara işbirliği içine girmişlerdir.²⁶⁴ Bu yüzden de bu dönemde iki ülke arasındaki sorun alanlarına dair uç krizler (1998'de Hindistan'ın nükleer denemesinden sonra ortaya çıkan tablo hariç) yaşanmamıştır, denilebilir.

²⁶¹ Mohan Malik: "Nuclear Proliferation in Asia: The China Factor", **Australian Journal of International Affairs**, Vol. 53, No. 1, 1999, s.33.

²⁶² Malik,a.g.m., s.33.

²⁶³ Malik, "China-India Relations in the Post Soviet Era",a.g.m., s.319.

²⁶⁴ Das, a.g.m., s.108-110.

1990'ların başında 200 milyon dolardan biraz daha az olan karşılıklı ticaret hacmi 2005'e gelindiğinde 20 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlarla Çin'in, Hindistan'ın en önde gelen ticari ortakları olan ABD ve AB'ni geçmek üzere olduğu söylenebilir.²⁶⁵

Bu dönemde Hindistan ile Çin arasında çıkan en önemli sorun Hindistan'ın 1998'de yaptığı nükleer deneme ile ortaya çıkmıştır. Hindistan'ın nükleer denemesini Hindistan Savunma Bakanı George Fernandes'in ülkesinin nükleer enerjiye yönelmesinin "Pakistan tehdidi"nden çok "Çin tehdidi"nden kaynaklandığını ve Çin'in Pakistan ve Burma ile kurduğu askeri ortaklıklarla ülkesini çevrelendiğini açıklaması iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin bir havaya bürünmesine sebep olmuştur.²⁶⁶ Çin Hindistan'ın söz konusu nükleer testini Çin tehdidinde bağlamasını "bütünüyle asılsız" bir iddia olarak değerlendirmiş ve Hindistan'ın 1998'deki nükleer testini Hindistan'ın "hegemonik arzular"ından kaynaklandığını öne sürmüştür.²⁶⁷

Fakat iki ülke arasında yaşanan bu gerginlik çok uzun sürmemiş ve 2000 yılından itibaren Hindistan 1998 denemesinin ilişkilerde bıraktığı olumsuz etkiyi gidermek için Çin ile temasını arttırmıştır. Mart 2000'de Hindistan Pekin'deki güvenlik diyaloguna katılmıştır. Ardından 1998'deki kriz sonucu Çin'in erteleme kararı aldığı ortak çalışma grubunu 2000 Nisanında toplanmıştır.²⁶⁸ Temmuz 2000'de Hindistan Dış İşleri Bakanı Jaswant Sing'in Çin ziyareti sırasında iki ülke arası ilişkilere dair önemli adımlar atılmış ve bu ziyafet esnasında Sing Çinli liderle olan konuşmasında, 1998'deki Hint tutumuna kıyasla geri adım olarak değerlendirilebilir bir tutum sergileyerek Hindistan'ın Çin'den tehdit algılamadığını belirtmiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ C. Raja Mohan, "India and the Balance of Power", **Foreign Affairs**, Vol. 85, No.4, 2006, s.24.

²⁶⁶ Malık, "Nuclear Proliferation in Asia", a.g.m., s.31.

²⁶⁷ Jain, a.g.m., s.258.

²⁶⁸ Jain, a.g.m., s.258.

²⁶⁹ Jain a.g.m., s.258.

İki ülke arasında ilişkilerin gelişmesine büyük katkısı olan bir diğer döneme ise 2003 yılındaki Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin Çin ziyareti sırasında girilmiştir. 2003 yılında iki ülke aralarındaki sorunlara, yasal ve tarihsel iddialarını bir kenara bırakıp politik bir tabanda çözüm arama²⁷⁰ ve birçok konuda karşılıklı işbirliğini arttırma kararı almışlardır.²⁷¹

Bu ziyaret esnasında iki ülke arasında dokuz adet antlaşma imza edilmiştir. Bu antlaşmaların getirdiği yeniklerden en önemlileri; Sikkim ile olan sınır ticaretini düzenlenmesi başta olmak üzere, iki ülke arasındaki sınır ticaretini desteklemek için vize kolaylıklarının sağlanması, yasal meselelere ve okyanus bilimi ve teknoloji konularına dair ayrı birer mutabakat belgesinin (memorandum of understanding) imzalanması ve Pekin Üniversitesi'nde "Hint Çalışmaları Merkezi"nin açılması²⁷² olarak sıralanabilir. Bu ziyaretin bir diğer önemi ise Hindistan'ın Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu yinelemesinin üzerine Çin'in de zımnen Sikkim'in Hindistan'a katılmasını kabul etmiş olmasından gelmektedir.²⁷³

2003 yılındaki ziyaretin ortaya çıkardığı belki de en önemli gelişme iki ülkenin küreselleşme ve çok kutupluluk olgularına dair yorumlarıdır. Bu ziyaret esnasında iki ülke de "çok kutupluluk" fikri üzerindeki anlayışlarının devam ettiğinin altını tekrardan çizirken "doğru yönde bir küreleşme" kanalına olan ihtiyacı da vurgulamışlardır.²⁷⁴ Buradan da görüleceği gibi iki ülke son dönemde çok kutupluluğa duyulan istek ve ABD'nin liderliğini üstelendiği bir küreselleşme sürecine karşıtlık noktasında birleşmektedirler ve iki ülkeyi bir araya getirip ilişkilerini arttırma yolunda çabalar sergilemelerine vasıta olan en önemli sebebi de bu noktalar oluşturmaktadır.

²⁷⁰ Mohan, a.g.m., s.21.

²⁷¹ Jain a.g.m., s.259.

²⁷² Jain a.g.m., s.259.

²⁷³ Ambrosio, a.g.m., s.405.

²⁷⁴ **The Hindu**, 24 June 2003, s.1.

Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerde 2005 yılı da büyük önem arz etmektedir. Bu yıl içinde bir taraftan ABD ile Hindistan ilişkilerinde yaşanan gelişmeler diğer yandan da Hindistan Çin ilişkilerinde yaşanan gelişmeler Güneydoğu Asya jeopolitiğini yakından etkilemektedir.

ABD ile Hindistan arasındaki ilişkilere bakılacak olursa soğuk savaş sonrası başlayan yakınlaşmanın 11 Eylül sonrası devam ettiği ve derinleştiği görülmektedir. İkili ilişkilerdeki söz konusu yakınlaşma 2005 yılında ABD ile Hindistan arasındaki nükleer pazarlık esnasında ve ABD'nin Hindistan'a "*de facto nükleer tanıma*" sağlamasıyla gözler önüne serilmiştir.²⁷⁵ Denilebilir ki ABD Hindistan'ın nükleer faaliyetlerine göz yumarak nükleer faaliyetler karşısında takındığı tutumdan ödün vermiş ve bunun karşılığında Hindistan'dan destek ve işbirliği kazanmayı planlamıştır.²⁷⁶

Her şeyden önce dünyanın en büyük demokrasisi olan Hindistan ekonomik olarak oldukça güçlü, renkli bir kültürel yapıya sahip, etnik ve dinsel olarak kozmopolit bir yapıya sahiptir ve Hindistan'ın yükselmesi devam ettiği sürece coğrafi olarak Batı'nın dışında kalan bu ülke yer aldığı bölgede "politik anlamda Batı'nın liderliğini üstlenebilecek ve önümüzdeki yıllardaki politik mücadelelerde anahtar bir rol oynayabilecek bir role sahiptir.²⁷⁷ Özellikle küreselleşme ile birlikte demokratik değerlerin savunuculuğunu (!) üstlenen ABD "serseri devletler"in yanında dünyanın en geniş demokrasisi olan Hindistan'ı, önümüzdeki yıllardaki dünya düzeninde yapısal bir rol oynayabilecek potansiyelde bir ülke olarak görmekte ve bu bağlamda Hindistan ile olan ilişkilerinde derinleşmeye gitmektedir.²⁷⁸

Diğer taraftan Amerikan hegemonyasını Asya'da sağlamlaştırmak isteyen ABD bölgeye Hindistan vasıtasıyla girmeyi düşünmektedir. Bu noktada Hindistan'ın bölgede Çin'i dengelemek için taşıdığı önemde

²⁷⁵ Ashton B. Carter, "America's New Strategic Partner?", *Foreign Affairs*, July/August 2006, s.36.

²⁷⁶ Carter, a.g.m., s.34.

²⁷⁷ Mohan, a.g.m., s.18.

²⁷⁸ Carter, a.g.m., s.40.

unutulmamalıdır. Bundan dolayı Bush yönetimi bölgeye dair konularda Hindistan'ın liderliğini desteklemektedir.²⁷⁹ Amerikanın Asya'ya dair planlarında Hindistan ile kurulan yakın ilişkiler ve hatta stratejik ortaklık vasıtasıyla Amerikan askeri güçlerine Hindistan topraklarında stratejik üsler elde etmek olduğu da hesaba katılmalıdır.²⁸⁰

Hindistan'ın Asya'da Çin'i dengelemede taşıdığı önemin yanı sıra İran'a da yakın olan stratejik konumu ABD için Hindistan'ın değerini daha da artırmaktadır. ABD nükleer faaliyetlerine göz yumduğu Hindistan'dan tehditkâr ve yıldırıcı İran'a ve öngörülemez Çin'e karşı olan meydan okumasında yardım beklemektedir.²⁸¹

Tüm bu açılardan bakıldığında ABD nükleer tanımayı stratejik ortaklık için yerinde bir adım olarak gördüğü²⁸² ortaya çıkmaktadır. Fakat Hindistan açısından ABD ile olan ilişkiler önemli bir yer tutsa da bunun bir “stratejik ortaklığa” dönüşmesi ve Hindistan'ın –ABD'nin arzu ettiği gibi- bölgede Amerikan hegemonyasının ve Batı siyasi anlayışının bayraktarlığını yapması çok kutupluluğa sürekli vurgu yapan Hindistan için arzu edilir bir durum değildir. Hindistan dünya düzeni, ekonomik kalkınma ve nükleer güvenlik konularında bağımsız bir duruşa sahip olmadan yanadır ve ABD'nin nükleer meseleye dair tutumuna da bu açıdan yaklaşmışlardır. ABD'nin nükleer mesele ile hedeflediği ise daha uzun dönemli bir politikaya hizmet etmektir. Bu açıdan ABD'nin Hindistan'ın nükleer enerjisine göz yummamasını erken oynanmış bir kart olarak değerlendirmek mümkündür.²⁸³

ABD ile Hindistan arasında stratejik bir ortaklığın kurulması Hindistan için İran ve Çin ile olan ilişkileri göz önüne alındığında da pek de arzu edilir bir durum değildir. Hindistan'ın özellikle artan enerji ihtiyacı ve bu nokta

²⁷⁹ Mohan, a.g.m., s.20.

²⁸⁰ Carter, a.g.m., s.43.

²⁸¹ Carter, a.g.m., s.34.

²⁸² Carter, a.g.m., s.34.

²⁸³ Carter, a.g.m., s.44.

İran'a olan bağımlılığı göz önüne alındığında Hindistan'ın İran konusunda sonuna kadar ABD'nin yanında yer alması beklenemez. Diğer taraftan Hindistan ile Çin ne kadar yakın ilişki kursa da Çin ile olan diyalogunu ve özellikle çok kutuplu dünya sistemi konusundaki ortak paydalarını sürdürmektedir.

2005 yılında Hindistan ile Çin ilişkilerinde de yakınlaşmanın derinleştiğini görmekteyiz. Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Nisan 2005 Delhi ziyaretinde iki ülke dünya nüfusunun üçte birinden fazlasına sahip olan Hindistan ve Çin arasında yeni bir stratejik ortaklığın kurulduğunu beyan etmişlerdir. Bu ziyaret esnasında taraflar aralarındaki işbirliği alanlarını genişleten ticaret, ekonomik işbirliği, teknolojik paylaşım ve sivil havacılık ile ilgili konularda antlaşmalar imzalamışlardır. Ayrıca taraflar Çin'in ileri düzeylere ulaştığı hardware ve Hindistan'ın ileri düzeylere ulaştığı software endüstrisinde de işbirliğini genişletme kararı almışlardır.²⁸⁴

Tibet ve sınır sorunu gibi konularda önemli gelişmelerin sağlandığı ziyaret sonrası yayınlanan bildiride Hindistan-Çin ilişkileri'nin global ve stratejik bir karakteri olduğu ve iki hükümetin de barış ve refah için stratejik ve işbirliğine dayanan bir ortaklık kurma kararı aldığı yer almıştır.²⁸⁵

Ziyaretin bir başka olumlu gelişmesi ise ilk defa Çin tarafının Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne katılma isteğini destekleyeceğini bildirmesidir.²⁸⁶

Söz konusu ziyaret ve devamında gelişen ilişkiler göstermektedir ki Hindistan ve Çin mevcut dünya düzenini değiştirmek yani daha önce de belirtildiği üzere çok kutuplu dünya bir düzen oluşturulmak ve bu oluşumda

²⁸⁴ John Lancaster, "India, China Hoping to 'Reshape the World Order' Together Once-Hostile Giants Sign Accords on Border Talks, Economic Ties, Trade and Technology", **Washington Post**, April 12, 2005, s.A16.

²⁸⁵ Lancaster, a.g.m., s. A16.

²⁸⁶ Lancaster, a.g.m., s. A16.

da temel güç merkezleri olarak yerlerini almak için birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bu kararı Hindistan Başbakanı Sing Çin Başbakanı Wen'i karşılarken yaptığı konuşmasında çok güzel bir şekilde özetlemiştir: "Hindistan ve Çin birlikte dünya düzenini yeniden şekillendireceklerdir."²⁸⁷ Fakat bir diğer taraftan da Hindistan ile Çin arasındaki bölgesel rekabetin sona ermesi ve bölgeye dair aralarındaki sorun alanlarının tamamen ortadan kalkmasını beklemek yanlış olacaktır. Hindistan ve Çin arasında, tansiyonu 1990 öncesi döneme nazaran düşse de taraflar buralarda çatışma içine girmekten global ölçekli hedefleri nedeniyle kaçınsa da bölgesel ölçekli hedeflerinin oluşturduğu belli başlı sorun alanları vardır. İki ülke arasında var olan ve temelde Asya'daki etkinlik mücadelesinden kaynaklanan bu sorun alanları ilişkilerdeki belirleyicilik rolünü kaybetse de çözümlenmemiş bir biçimde durmaktadır. Global ölçekte ortak bölgesel ölçekte rakip bir başka ifade ile çok kutuplu dünya düzeninden yana olma noktasında birleşen ve Asya'daki etkinlik yarışı noktasında ayrılan iki ülkenin arasındaki temel sorun alanlarını ise Tibet sorunu, sınır sorunu, Pakistan ile olan ilişkiler ve Himalayalara ve Hint Okyanusuna dair sorunlar oluşturmaktadır.

2.2. HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDE TİBET SORUNUNUN YERİ

2.2.1. 1947 İle 1949 Arası Tibet'e Dair İki Ülke Arasında Yaşanan Gelişmeler

İngilizlerin Hindistan'dan çekilmesi Hindistan'ın 1947'de bağımsızlığına kavuşmasıyla Hindistan ile Tibet arasındaki ilişkiler bir başka döneme girmiştir. Fakat yeni dönemde yeni kurulan bir devlet olarak Hindistan'ın Tibet politikasının temel hedeflerini İngiltere'nin Tibet'e dair temel politikasından ayırmak oldukça güçtür. Bir başka ve daha açık bir ifadeyle

²⁸⁷ Lancaster, a.g.m., s. A16.

yeni bağımsızlığına kavuşan Hindistan'ın bu dönemde Tibet'e (ve daha genel olarak Güneydoğu Asya'ya) dair politik hedefi Tibet'te İngilizlerin sahip olduğu etkinliği sürdürmek olmuştur denilebilir.

1947'de Hindistan İngiltere'den Tibet'e dair Lhasa'daki Hindistan Poitik Acentesinin (söz konusu acente herhangi bir antlaşma ile değil 1935'ten itibaren İngiliz Hindistan'ı ile Tibet arasındaki uygulamalar sonucu oluşturulmuştur.), yukarıda bahsedilen ve antlaşmalarla oluşturulmuş olan Gyanste, Gartok ve Yatung'daki ticaret acentelerinin ve Gyanste'ye giden ticaret yolundaki haberleşme ofislerinin ve ticari iletişimin güvenliğini sağlamakla görevli olarak oluşturulmuş Gyanste'deki askeri merkezin sahip olduğu hakları devralmıştır.²⁸⁸

Ayrıca Hindistan'a İngiltere'den Himalayalar sınırına dair kaygılar da miras kalmıştır denilebilir. Bu kaygılar sonucu Hindistan da tıpkı İngiltere gibi Tibet'le yapılacak olan ikili antlaşmalarla hem ticaretin ilerletilmesini hem de Himalayalar sınırında güvenliğin sağlanmasını arzu etmekteydi. Hindistan otonom bir Tibet var olduğu sürece sınır güvenliğinin görece daha kolay sağlanacağını ve Tibet'in tamamıyla Çin kontrolü altına girmesi ile sınırdaki güvenlik probleminin de artacağını ve geniş kapsamlı güvenlik önlemleri almak durumunda kalacağını farkındaydı.²⁸⁹

Hindistan'ın büyük ölçüde Himalayalar sınırına dair güvenlik kaygılarının şekillendiği Tibet'e dair Çin politikası da, kendisine İngiltere'den miras kalan ve İngiltere'nin Hindistan'daki varlığı sürece Çin'e karşı gözetmeye çalıştığı Tibet politikasının aynısıdır. Bu politikayı Çin'in Tibet üzerindeki üstünlüğünü tanımak; fakat Tibet'in Çin'in egemenlik haklarını tamamen kullandığı bir toprak parçası haline gelmesinin önünü kesmek²⁹⁰

²⁸⁸ Mark C. Feer, "Tibet in Sino-Indian Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication,1992, s.502.

²⁸⁹ Feer, a.g.m., s.502.

²⁹⁰ Feer, a.g.m., s.502.

ve otonom bir Tibet'te özellikle ticari bazı ayrıcalıklara sahip olmak olarak özetlemek mümkündür. Fakat Hindistan'ın Tibet'teki İngiliz mirasına sahip çıkabildiğini ileri sürmek mümkün değildir.

Hindistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği 1947 ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 arası dönemde gerçekleşen gelişmelere baktığımızda bir taraftan Hindistan'da bağımsızlık ilan edildiğini ve Hindistan'ın bağımsızlık ilanı ile birlikte bölünmenin getirdiği sorunlar üzerinden Pakistan ile savaşa tutuştuğunu diğer taraftan Çin'de Japon işgali sırasında bu işgal karşısında birleşen milliyetçiler ile komünistlerin Japonya'nın teslim olması ve II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile kendi aralarında bir iç savaşa tutuştuklarını görmekteyiz. Fakat daha bugünlerden Hindistan ile Çin arasında Tibet ile ilgili bazı sorunların baş gösterdiği ve uzun yıllar iki komşu arasında temel sorun alanı olarak varlığını sürdüren Tibet'in II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle bağımsız bir Hindistan ile Çin'deki iç savaşın sonuçlanması ile ortaya çıkacak olan Çin Hükümeti arasındaki ilişkilerde aynı işlevini yeni boyutlar kazanarak devam ettireceği belli olmuştur. Söz konusu dönemde bu algılamayı ortaya çıkaran gelişmeler şöyle sıralanabilir:

—Hindistan'ın bağımsızlığının arifesinde geçici hükümetin başındaki Nehru, Delhi'de bir Asya konferansı düzenlemiştir. Bu konferansa Tibet'in ve Çin'in ayrı ayrı davet edilmesi Çin tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu davet şeklini Çin tarafı Hindistan'ın Tibet'i bağımsız bir devlet olarak gördüklerine/görmek istediklerine ve Hindistan'ın gelecek planlarının da bu bakış açısı ve arzu üzerinden oluşturulacağına dair bir işaret olarak algılamışlardır. Nitekim Tibet'in konferansa bağımsız bir devlet gibi davet edilmesi Nehru ile Çin'deki milliyetçi liderlerin en kıdemlisi Dai Jitao arasında münakaşa doğmasına sebep olmuştur. Çin Hindistan'ın bu tavrının Hindistan'ın Tibet'e dair gizli planları olduğunu düşündüğüünü ve Çin'in söz konusu konferansa ancak belirli şartlar altında delege yollayacağı bildirmiştir. Çin'in söz konusu tavrı sonucu Tibet konferansa katılan ülkeler

listesinde bağımsız bir ülke olarak yer almamıştır. Ayrıca konferansta gösterilmek üzere hazırlanan bir dünya haritasında Tibet'in Çin'den ayrı olarak gösterilmesi sonucu Çin delegesi bu "yanlışlık" düzeltilmezse konferansı terk edeceğini bildirerek Hindistan'a rest çekmiştir. Yapılan düzenlemeyle Tibet'in harita kapladığı alan Çin ile aynı renge boyanmış ve konferansa böyle devam edilebilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi Çin milliyetçileri Tibet'i Çin'in bir parçası olarak görmekte ve Tibetlileri Çin'in milli azınlıklarından biri olarak tanımlamaktaydılar.²⁹¹ Aslında söz konusu dönemde Çin'deki iktidar mücadelesinin diğer kanadını oluşturan komünistlerin de Tibet'e bakışı milliyetçilerden farklı değildi ki 1949 sonrası Tibet'e dair gelişmeler de bunu gösterecektir. Diğer taraftan Delhi'de düzenlenen konferans Hindistan'ın da Tibet'e dair politikalarını göstermektedir. Görülmektedir ki Hindistan daha önce de bahsedildiği üzere Tibet'i Çin'in bir parçası olarak görmek istememektedir ve kanımca söz konusu konferansın hazırlık aşamasındaki tavrıyla da bu konuda Çin karşısında ne kadar ileri gidebileceğini ölçmek istemiştir.

—Bu dönemde yaşanan bir başka gelişme ise Tibet'in Hindistan ile olan sınırını düzenleme ve sınırdaki bazı toprakların Tibet'e iade edilmesi istemiyle Hindistan'a 1947'de başvurmasıdır. Hindistan ise bu başvuruya verdiği cevap da İngiliz hükümeti'nin yaptığı antlaşmalar ile Hindistan'ın bağlı olduğunu bildirerek 1914 Simla antlaşmasının ve dolayısıyla bu antlaşma ile çizilen sınırın geçerliliğini koruduğunu ileri sürmüştür. Burada belirtilmesi gereken ilk nokta Çin'in Tibet ve Hindistan arasında sınıra dair 1947 yılındaki mektuplaşmalara dair söz konusu dönemde herhangi bir bilgiye sahip olmadığı ve ancak 1962 yılında bu olaydan haberdar olduğudur. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise Tibet ile Hindistan arası yaşanan bu gelişmenin Hindistan Tibet ilişkilerine ileriki yıllarda herhangi bir zarar vermediği ve üzerinin örtüldüğüdür.²⁹²

²⁹¹ Yang, a.g.m. , s.408–409.

²⁹² Yang, a.g.m. , s.410–412.

—Bu dönemde Tibet'e dair bir diğer gelişme ise 1948 yılında 1908 yılında İngiltere Çin ve Tibet arasında Tibet'e dair ticari düzenlemelerin yapıldığı antlaşmanın Çin tarafından gözden geçirilmesi gerektiğinin ortaya atılmasıyla gerçekleşmiştir. 1908 antlaşmasının içerdiği kurallara göre antlaşma her on yılın sonunda taraflardan birinin önerisiyle değiştirilebilirdi.

1948 yılında Nanjing'deki Çin Milliyetçi Hükümeti İngiltere ve yeni bağımsız olan Pakistan ve Hindistan'a 1908 antlaşmasının münfesi hale geldiğini bildirmiştir. Pakistan Çin'in söz konusunu bildirimini kabul ettiğini Çin'e iletirken İngiltere Çin'e verdiği cevapta Çin'in bu konuda Hindistan ile Pakistan'a başvurması gerektiğini İngiltere'nin haklarını onlara devrettiğini bildirmiştir. Hindistan ise Çin'e verdiği cevapta ilk etapta Hindistan'ın bağımsız olduğu tarihten itibaren İngiliz Hindistan'ı ile Tibet arasında yapılan antlaşmaların hak ve yükümlülükleriyle bağlı olduğunu ve mevcut durumda da bundan dolayı Tibet ile Hindistan arasındaki ilişkilerinin 1914 tarihli Simla Antlaşması çerçevesinde yürütüldüğünü bildirmiştir. 1908 antlaşmasının 1914 Simla Antlaşması sonucu zaten geçersiz olduğunu ve dolayısıyla böyle bir uygulamaya gerek olmadığını da sözlerine eklemiştir.²⁹³ Böylelikle Tibet sorununa dahil olan tarafların görüş ayrılıklarının temelini oluşturan 1914 Simla Antlaşmasının yeni kurulan Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilere de damgasını vuracağı bu tarihte belli olmuştur.

—1908 Tibet Ticaret Antlaşması ile ilgili olarak Hindistan ve Çin arasındaki gerginlik devam ederken Tibet hükümetinin dış dünya ile ticari bağlar kurmak için çeşitli ülkelere (Hindistan, İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD)delegasyon göndermesi Hindistan ve Çin arasındaki gerginliği daha da tırmandırmıştır. Tibet delegasyonunun yurtdışı gezileri sırasında kendilerine Tibet hükümetince verilen pasaportların gidilen tüm ülkelere kabul edilmesi Tibetlileri sevindirici ve umutlandırıcı bir gelişme olmuştur.²⁹⁴

²⁹³ Yang, a.g.m. , s.412–413.

²⁹⁴ Yang, a.g.m. , s.413.

Tibet delegasyonu'nun Hindistan'a yaptığı ziyaretler sonucu ise Hindistan-Çin ilişkileri tekrardan gerilmiştir. Hindistan'daki Çin büyükelçisinin bu olay sonrası Nehru'ya yolladığı bir mektupla Hindistan hükümeti ile Tibet delegasyonu arasındaki görüşmelerden Çin'in duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bahsi geçen ziyaretlerle Tibet delegasyonun yetkilerini aştığını belirten Çin büyükelçisi Hindistan hükümeti'nin delegasyonun önerisini reddetmesi gerektiğini aksi taktirde bunun Çin'in egemenlik ve toprak bütünlüğünü tehdit eden bir gelişme olarak yorumlanacağını ve iç karışıklıkları ile meşgul bir ülke olarak Çin'in bu konuda Hindistan'dan dostluk ve işbirliği adımları beklediğini de sözlerine eklemiştir. Hindistan hükümeti ise Çin'in toprak bütünlüğüne ve egemenliğine tehdit oluşturabilecek herhangi bir eyleme girişme ve Çin'in içinde bulunduğu karmaşık dönemden yararlanma gibi bir niyetlerinin olmadığını bildirmiştir.²⁹⁵

—Çin'i Tibet'i işgal etmeye götüren gelişmelerden biri de yine bu dönemde Çin hükümetinin Tibet'teki görevlilerinin Temmuz 1949'da buradan çıkartılması olmuştur. Tibet'in bu durumu açıklaması ise Çin'deki iç savaş ve komünistlerin Tibet'teki Çin varlığının da içine sızmasıyla açıklamıştır. Tibet Çin'e yolladığı bir telgrafla Çin'deki iç savaş başladığından beri Tibet'te komünist tahrikât ve kulislerinin başladığına, Tibet'te komünist sempatisinin yükseldiğine değinmiş ve bu yüzden Tibet'in iç güvenliğinin sağlanması için komünist propagandası yaptığından şüphelenilen herkesin Tibet'ten çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Çin buna karşı çıkmıştır; fakat tam bu sırada Çin'de milliyetçiler düşmek üzere olduğundan bu karşı çıkış pek işe yaramamıştır.²⁹⁶

—İngiltere'nin uzun süre Lhasa'da temsilciliğini yapan ve bu görevi yürüttüğü dönemde Çin'in tepkisini üzerine çeken Richardson'un

²⁹⁵ Zhao Shixun, "Diplomatic Records Relating to the Sino-Indian Border and Tibet", **Biographical Literature**, January 1963, **naklen**, Yang, a.g.m. , s.414.

²⁹⁶ Yang, a.g.m. , s.415–416.

Hindistan'ın Tibet misyonunun başına getirilmesi ve Çin'in Tibet'teki misyonunun buradan çıkışı ile Lhasa'da yabancı bir güç olarak sadece Hindistan'ın kalması Çin'in Hindistan'a bakışını ve Tibet politikasını sertleştiren önemli bir etmen olmuştur.²⁹⁷

2.2.2. Çin'in Tibet'i İşgali

Yukarıda özetlenen gelişmelerden ve Çin'in bunlara verdiği tepkilerden sonra her zaman için Tibet'i bir parçası olarak gören Çin'in Tibet'te ikinci plana atılmaya hatta Tibet'ten tamamen dışlanmaya tahammül edemeyeceği ve bu durum karşısında sessiz de kalmayacağı ortaya çıkmıştı. İç savaş biter bitmez Çin'in dikkatini Tibet meselesine yoğunlaştıracığı ve bu durumun Çin'in iktidar mücadelesine tutuşan taraflardan hangisinin yönetimi altına gireceğine bağlı olarak da değişmeyeceği de anlaşılmaktaydı. Yukarıda özetlenen gelişmeler sırasında Çin'deki milliyetçi tarafın Tibet meselesine bakışı ortaya koyulmuştur ve yine bahsedildiği üzere komünist kanadın bakışının da bundan farklı olmadığı belirtilmiştir

Ağustos 1949'da komünistler, Çin'de tamamen kontrolü ele geçirmeden ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmeden önce Pekin'den yaptıkları bir radyo yayınıyla Tibet'teki "kendi halkları"nın kurtuluşu ile yakından ilgilendiklerini bildirmişlerdir.²⁹⁸ Daha sonra ise Çin Halk Cumhuriyetinin ilanının üzerinden çok geçmeden 5 Ağustos 1950'de Komünist Çin Resmi Haber Ajansında Çin generali Çin Halk Kurtuluş Ordu'sunun (ÇHKO / HKO) Tibet'e girip Tibet'i İngiliz ve Amerikan etkisinden kurtaracağını bildirmiştir. Tibet kurtarıldıktan sonra ise Tibetliler bölgesel otonomi ve dinsel özgürlüğe sahip olacaklardı. Komünistler var olan geleneklerin Tibet'e devam ettirilmesinden kendi sorumluluklarına alacaklarını ve Tibet hükümeti'nin harekâttan sonra

²⁹⁷ Yang, a.g.m. , s.418–420.

²⁹⁸ George N. Patterson, "China and Tibet: Background to the Revolt", *The China Quarterly*, No.1 Jan-Mar., 1960, s.91.

yerinden edilmeyeceğine de söz veriyorlardı. Fakat Tibet ordusu ÇHKO'nun bir parçasını oluşturacak şekilde yeniden organize edilecekti.²⁹⁹

Çin tarafından gelen bu beyanlara karşısında Tibet hükümeti, Tibet'in hiçbir zaman Çin'in bir parçası olmadığını aralarındaki ilişkinin “patron ve rahip” ilişkisi biçimde yürüdüğünü dile getirmiş ve Tibet'i yabancı emperyalist güçlerden kurtarma arzusunun hiçbir yabancı kuvvetin kontrolünde olmayan Lhasa'ya saçma geldiğini dile getirmiştir.³⁰⁰

Ekim 1950'de Pekin radyosu Tibet'i “kurtarma” sürecinin başladığını ilan etmiştir. Bunun üzerine Pekin'deki Hint Büyükelçisi hükümetinden gelen protestoyu Çin'e sunmuştur; fakat Çin'in karşılığı da en az Hint protestosu kadar sert olmuştur. Çin hükümeti cevabında Hindistan' “emperyalistlerle” işbirliği yapmakla suçlamış ve Çin'in Tibet'e herhangi bir askeri eylemde bulunmayacağını Tibet'in kurtuluşunun barışçıl yollarla sağlanacağını bildirmiştir.³⁰¹ Ayrıca burada hemen belirtilmesi gerekmektedir ki Çin bu dönemde Tibet'e ABD müdahalesinin olacağına inanmaktaydı ve bunun önüne geçmek niyetindeydi.³⁰²

7 Ekim 1950'de Halkın Kurtuluş Ordusu seksen bin askerlik bir kuvvetle Tibet'e girmiş ve 1951 yılının sonuna doğru Tibet'i büyük ölçüde kontrolü altına almıştır. Tibet'in zayıf ordusunun ve Khampa'daki dağınık, yerel nitelikli güçlerin direnci hemen kırılmıştır. Bu sırada Tibet, Birleşmiş Milletler'den, Hindistan'dan, İngiltere'den ve ABD'den yardım talebinde bulunmuş; fakat bu talepler karşılıksız kalmıştır. Hiçbir devlet Himalayalarda sıkışmış küçük bir ülke üzerinden on milyonluk bir orduya sahip Çin Halk

²⁹⁹Reported in the Statesman, **Calcutta**, August 6, 1950, Patterson, a.g.m., s.92.

³⁰⁰ Amalendu Mısra, “Tibet: in search of a resolution”, **Central Asian Survey**, Vol.19,No.1, 2000,s.80.

³⁰¹ Mısra, a.g.m., s.92-93.

³⁰² Mısra, a.g.m., s. 93.

Cumhuriyeti'ne meydan okumaya cesaret edememiştir.³⁰³ İngiltere Tibet'in yasal durumunun net olmadığını söylemekle yetinmiş ve meselenin içine çekilmekten çekinirken Hindistan da BM Genel Kurulunda meselenin BM dışında Çin, Tibet, Hindistan ve İngiltere arasında müzakere edilmesinin daha iyi olacağını ileri sürmüştür ki bu durumda söz konusu dönemde en çok Çin'in işine yaramıştır.³⁰⁴ Hindistan bunun dışında Pekin'e birçok kez protesto notası göndermiştir; fakat hiçbir etkili olmamıştır. 1951'de Çin ile Tibet tarafı antlaşmaya varınca da Hindistan geri adım atmak durumunda kalmıştır.³⁰⁵

Özetle Hindistan'ın Çin'in Tibet işgali sonrası duruşunu "geri adım" olarak değerlendirmek mümkündür. Hindistan mevcut dönemde Pakistan ile Keşmir üzerinden çatışma yaşamaktaydı ve yeni kurulan bir devlet olarak iç düzenlemelerine ve ekonomik gelişimine de önem vermekteydi. Çin'in bu denli gözünü kararttığı bir durumda Çin ile karşı karşıya gelmek Hindistan'ın üstesinden gelebileceği bir durum değildi. Kısacası denilebilir ki Hindistan'ın o dönemde Çin ile çatışacak gücü yoktu. Hem Keşmir sorununda hem de ülkenin iç düzenlemelerinde Hindistan'ın istediğini elde etmesi için Çin ile iyi ilişkiler içinde olması gerekiyordu. Diğer taraftan Nehru Asya'yı dünya politikasında öne çıkarmak için de Çin ile yakın ilişkiler kurma niyetindeydi ve tüm bu etkenlerin birleşimi sonucu Hindistan geleneksel Tibet politikasından ödün vermek durumunda kalmıştır. Çin'in Tibet işgalinden hemen sonra ABD'den Hindistan'a bu işgal karşısında birlikte hareket etme ve Tibet'i Çin karşısında destekleme teklifi gelmiştir; fakat Hindistan bu teklife Çin ile ilişkilerini bozmamak adına sıcak bakmamıştır. Bunun üzerine ABD ise Hindistan'ın katılımı olmadan Tibet'i desteklemenin Çin karşısında yetersiz kalacağını düşünmüş ve bu plandan vazgeçmiştir.³⁰⁶ 1960'lara

³⁰³ Margolis, Eric, **War at the Top of the World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir and Tibet**, Florence, KY, USA, Routledge, 2001, s.190.

³⁰⁴ Misra, a.g.m., s.81

³⁰⁵ John W. Garver, Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions, **Journal of Strategic Studies**, vol.25, no.4, December 2002, s.123.

³⁰⁶ Garver, a.g.m., s.124.

gelindiğinde Hindistan ABD ile Tibet'teki Çin karşıtı direnişte işbirliğine sıcak bakmıştır; fakat bu tarihte de Çin'in Tibet üzerindeki kontrolü 1950'ye oranla daha sağlam olduğundan istenilen sonuç alınamamıştır.³⁰⁷

Hindistan her ne kadar yukarıda değinilen sebeplerden ötürü Tibet işgali sonucunda Çin'e karşı gelemese de bu işgalin beraberinde getireceği olumsuzluklar ve özellikle de Himlayalar sınırındaki artan güvenlik kaygılarını azaltmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Hindistan'ın bu girişimleri Himalayalar sınırındaki –Çin ile arasında tampon bölge oluşturan- ülkelerle ilişkilerini sıkılaştırmak biçiminde olmuştur. Son bölümde ayrıntılı olarak değinilecek olan bu konuda şimdilik Hindistan'ın güvenliği için zaten önemli olan bu ülkelerin Tibet'in Çin'in kontrolüne geçmesiyle artı bir stratejik değer kazandığı ve Tibet'in işgali sonucu Hindistan'ın bu ülkelerle ilişkilerine daha çok önem verdiğini belirtmek yeterli olacaktır. Hindistan bu nedenle Bhutan ile Ağustos 1949'da, Nepal ile Temmuz 1950'de Sikkim ile Aralık 1950'de güvenlik ve savunma konularına dair antlaşmalar imzalamıştır.³⁰⁸

2.2.3. 1951 Antlaşması

23 Mayıs 1951'de Pekin'de Çin-Tibet antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmanın içeriğini şöyle sıralayabiliriz:

—Her şeyden önce bu antlaşma ile Tibetliler “emperyalist ve saldırgan güçlerin Tibet'ten çıkartılmasını ve böylelikle Tibet halkının anayurtlarının büyük ailesi olan Çin Halk Cumhuriyeti'ne geri dönmesini”³⁰⁹ kabul etmişlerdir.

—Bu antlaşma ile Lhasa Çin'in Tibet'te “Askeri ve İdari Komite” ve askeri kumanda merkezleri oluşturmasını kabul etmiştir.

³⁰⁷ Garver, a.g.m., s.124.

³⁰⁸ Dawa Norbu, “Tibet İn Sino-Indian Relations: The Centrality of Marginality” , *Asian Survey*, Vol.37,No.11, 1997, s.1080.

³⁰⁹ The India and Pakistan Year Book and Who's Who, Vol. 37, 1951, s.4., **naklen**, Mark C. Feer, a.g.m., s.510.

—1951 antlaşması sonucu Tibet'in dış ilişkileri, ticareti ve iletişimi tamamen Çin kontrolüne bırakılmıştır.

—Tibet ordusu Halkın Kurtuluşu Ordusu'na eklemlenmiştir.

—Ayrıca 1951 anlaşması ile Tibet'in Çin egemenliği altında bulunan otonom bir bölge haline getirilmesi de kabul edilmiştir.³¹⁰

Söz konusu antlaşmaya dair ilk belirtilmesi gereken noktalardan biri bu antlaşmanın eşit taraflar arası bir antlaşma niteliğinde olmadığı ve Tibet'in bu antlaşmayı imzalamak zorunda kaldığıdır. Diğer taraftan antlaşma ile ilgili ilgi çekici bir nokta da antlaşma da Hindistan'a dair herhangi bir referansın olmadığı, sadece "komşu ülkelerle 'adil' ticari ilişkilerin oluşturulup geliştirileceğine" dair hükümde komşu ülkeler adı altında Hindistan'a yer verildiğidir.³¹¹

1951 Antlaşması Hindistan Tibet arası ilişkilere dair birçok soru ve sorunu da beraberinde getirmiştir. 1951 antlaşması ile Çin egemenliğini kabul eden Tibet ile Hindistan arasındaki doğrudan politik ilişkilerin bu tarihten itibaren devam edemeyeceği ortaya çıkmıştır. Fakat diğer taraftan Hindistan'ın Tibet'teki varlığının ve oradaki ticaret bağlarının da bu tarihten itibaren ne olacağı konusu belirsizlik içinde kalmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere 1951 antlaşmasında Hindistan'a doğrudan değinilmiyor; sadece komşularla olan ticari ilişkilerin düzenleneceği belirtiliyordu. Bu noktada Hindistan ile Tibet arasındaki ticari ilişkinin de düzenlenmesi gerekiyordu. Bu konuyla ilgili Nehru birçok kez ülkesinin, ilişkilerin ortaya çıkan yeni koşullar ışığında düzenlenmesi isteğini dile getirmiştir.³¹² Pekin'in Hindistan'ın bu teklifine sıcak bakması ile 1952 yılında iki ülke arasında görüşmeler başlamıştır³¹³. Bu sürecin sonunda ise 1954 tarihli Panchsheel Antlaşması imzalanmıştır. 1952 yılı ile Panchsheel antlaşmasına kadar

³¹⁰ Feer, a.g.m., s.474.

³¹¹ Parushotam L. Mehra, "India, China and Tibet, 1950–54", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.475.

³¹² Feer, a.g.m., s.511.

³¹³ Feer, a.g.m., s.511.

geçen süredeki en önemli gelişme Hindistan'ın Lhasa'daki politik temsilciğinin 1952 Eylülünde büyükelçiliğe çevrilmesi olmuştur.³¹⁴ Bu gelişme ile birlikte de Hindistan'ın Tibet'teki politik nüfuzundan vazgeçtiği bir diğer deyişle Çin ile sorun yaşamamak adına Tibet'i gözden çıkardığı açıkça belli olmuştur.

2.2.4. Panchsheel Antlaşması

Panchsheel antlaşmasının içeriğine geçmeden önce bu antlaşma ilgili değinilmesi gereken birkaç nokta vardır. Her şeyden önce unutulmamalıdır ki Panchsheel antlaşması bir önceki bölümde değinilen Nehru politikalarının ve “*Hindi-Chini Bhai Bhai*” döneminin bir ürünüdür ve doğal olarak da Hindistan'ın o dönemki koşullarının etkisiyle şekillenen Çin politikasının bir sonucudur. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise özellikle 1962 savaşından sonra ilişkilerin geldiği boyutla birlikte bu antlaşmanın çok eleştirilmesi ve Hindistan'daki bazı çevreler tarafından “Nehru'nun hatası” olarak adlandırılmasıdır.

Yukarıda bahsedilen görüşme sürecinin başlamasıyla taraflar aralarındaki “çözüm bekleyen tüm sorunları” görüşmek üzere 31 Aralık 1953'te Pekin'de müzakerelere başlamışlardır. Bu sürecin sonunda ise genellikle Panchsheel antlaşması olarak bilinen “Çin'in Tibet Bölgesi ile Hindistan Arasındaki Ticaret ve Alışveriş üzerine Çin Hindistan Antlaşması” 29 Nisan 1954'te imzalanmıştır.³¹⁵ Bu antlaşma ile taraflar ilk etapta beş prensip üzerinden karşılıklı ilişkilerini yürütmeye karar vermişlerdir. Bu temel beş prensip şöyle sıralanabilir:

- Egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı prensibi
- Saldırmazlık prensibi
- İçişlerine karışmama prensibi

³¹⁴ Feer, a.g.m., s.511.

³¹⁵ Mehra, a.g.m., s.477.

- Eşitlik ve karşılıklı fayda sağlama prensibi
- Barış içinde bir arada yaşama prensibi³¹⁶

Antlaşmanın adından da anlaşılacağı gibi bu antlaşma ile Hindistan Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu kabul etmiş, Tibet hususunda politik veya toprağa dair bir isteği olmadığını belirtmiş ve antlaşmada yer alan "egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı prensibi" ve "içişlerine karışmama prensibi" ile de Çin Hindistan'ın Tibet üzerindeki nüfuzundan feragatini yasal bir taahhüt altına almayı başarmıştır.³¹⁷

Ayrıca antlaşma ile Hindistan ile Tibet arasındaki ticari bağlar da yeniden düzenlenmiştir. Buna göre Hindistan Gyantse ve Yatung'daki askeri varlığını geri çekmeyi kabullenmiş, Tibet'teki tüm iletişim yapılanmasını ekipmanı ile birlikte Tibet'e "armağan" olarak bırakmıştır. Tüm bunların karşılığında da gayet zorlu geçen ve hatta müzakerelerin tıkanmasına yol açan ticaretin devamına dair düzenleme şu şekilde ortaya çıkmıştır: "Çin'in Tibet bölgesiyle Hindistan arasında geleneksel olarak var olan ticaret devam ettirilecek ve geliştirilecektir."³¹⁸

Panchsheel Antlaşması'ndan sonra yukarıda da değinildiği gibi Nehru eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Nehru'ya olan eleştiriler hem kendi partisinin içinden hem de muhalefetten gelmekte ve Hindistan'ın Himalayalar'daki sınır güvenliği açısından hayati önem taşıyan Tibet'in Çin ile yakınlaşma uğruna gözden çıkartılmasının Hindistan'a yarardan çok zarar vereceği noktasında birleşmekteydi.³¹⁹ Panchseel Antlaşması'ndan sonra yaşanan gelişmeler de ne yazık ki Nehru'nun amaçladığı gibi olmamış ve bu konuda Nehru'ya yöneltelen eleştirileri haklı çıkarmıştır.

³¹⁶ R.C. Hingorani, **Nehru's Foreign Policy**, New Delhi, Oxford&IBH Publishing, 1989, s.50.

³¹⁷ Hingorani, a.g.e., s.50-51.

³¹⁸ Mehra, a.g.m., s.477.

³¹⁹ Jain, a.g.m., s.263.

Yukarıda da değinildiği gibi Nehru'nun Panchseel Antlaşması'na giden süreci başlatması her şeyden önce ülkenin batısında Pakistan ile bir çatışma içindeyken diğer taraftan Himalayalar sınırında Çin ile bir çatışma içine girmemek, Çin ile yakın ilişkiler kurarak ülke içindeki sosyal ve ekonomik gelişmeye ağırlık vermektir. Fakat Panchseel sonrası yaşananlar göstermiştir ki Hindistan bu büyük ödününe rağmen ne Çin ile yakın ilişkiler kurabilmiş ne de Himalayalar sınırında güvenliği sağlayabilmiştir.

Hindistan Çin'in Tibet işgaline göz yumması karşılığında Çin'in de Hindistan'ın Himalayalardaki devletlerle kurduğu özel ilişkilere göz yumacağını düşünmekteydi.³²⁰ Son bölümde ayrıntılı olarak değinilecek olan bu ilişkiler Hindistan'ın Nepal Burma ve Bhutan gibi komşu ülkelerle kurduğu tarihsel ve toplumsal bağlar ile İngilizlerin Hindistan'a bıraktığı hegemonik mirasa dayalı özel ilişkilereydi. Diğer taraftan da Himalayalardaki sınır güvenliği konseptinin içine Hindistan'ın Çin ile olan sınırı da girmektedir ve Nehru bu konuda da Çin ile herhangi bir sorun yaşamamayı hedefliyordu. Fakat gelişen olaylar Çin'in Hindistan'ın Himalayalar sınırındaki devletlerle olan özel ilişkilerine göz yummadığını ve iki ülke arasındaki sınıra dair de itirazlarda bulunduğunu göstermiş ve bunun sonucunda taraflar antlaşmanın üzerinden çok geçmeden sınır sorunu yaşamaya başlamış ve hatta bu sorun üzerinden 1962 yılında savaşa tutuşmuşlardır.³²¹

Diğer taraftan Tibet'e dair yaşanan gelişmeler de Çin'in Tibet'in otonomisine saygı göstermek gibi bir niyetinin olmadığını da ortaya koymuştur.³²²

³²⁰ Norbu, a.g.m., s.1081.

³²¹ Norbu, a.g.m., s.1081.

³²² Norbu, a.g.m., s.1081.

2.2.5. Panchsheel Sonrası Gelişmeler Ve Dalai Lama'nın Hindistan'a Sığınması

1951 Antlaşması'ndan itibaren Tibet'te Çin karşıtlığı artmaya başlamıştır. Her şeyden önce Tibetliler zaten Çin'in 1949 müdahalesini ve bu müdahale sonucu imzalanan 1951 Antlaşmasını kabullenememişti. Diğer taraftan Çin 1951 Antlaşmasına da uymuyordu. 1951 Antlaşmasına göre Çin Tibet'in dış ilişkilerinde ve ticaretinde söz sahibiydi; fakat bunun karşılığında Tibet otonom bir bölge olarak kalacaktı ve kendi iç yönetimini Dalai Lama'nın başkanlık ettiği bir komite ile yürütecekti. Fakat Çin hükümeti 1951'den itibaren Tibet'teki tüm kontrolü kendi eline almıştı. Bunun sonucunda öncelikle Kham'da Çin karşıtı militarist hareketler başlamış ve bütün Tibet'e yayılmıştır.³²³

Özellikle Mart 1955'te Pekin'in bölgesel otonomisi ile ilgilenmek üzere bir komitenin oluşturulacağını duyurması ve ardından Lhasa'ya idari görevlilerin yollanması Tibet içindeki Çin muhalefetini arttırmıştır. Bu girişimin Tibet'in ayrıcalıklarını kısaltmaya ve Çin'in diğer azınlıkların yaşadığı bölgelerde yaptığı gibi Tibet'i de sıkı bir kontrol altında tutmaya yönelik olduğu aşikârdır. Bu girişimi de Tibet manastırlarının yağma ve aşırı vergilere tabi tutmaya felce uğratılması takip etmiştir.³²⁴

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Dalai Lama Kasım 1956 ile Mart 1957 arasındaki Hindistan ziyaretinde kendisinden sığınma talebinde bulunmuştur ve Çin'in verdiği garantilere güvenmediğini bildirmiştir. Fakat Nehru Dalai Lama'nın bu teklifini kabul etmemiş ve Çin ile aralarında arabulucuk yapmaya söz vermiştir.³²⁵

³²³ James C. F. Wang, *Contemporary Chinese Politics: an Introduction*, Sixth Edition, New Jersey, Prentice Hall, 1980, s.179.

³²⁴ Patterson, a.g.m., s.97-98.

³²⁵ Patterson, a.g.m., s.98.

Mao'nun Şubat 1957'deki, Tibet'in demokratik reformlar için hazır olmadığına ve bu yüzden reformların en azından 1962 yılına kadar ertelendiğine dair gizli demeci haziran ayında yayınlanınca Tibet'te durum içinden çıkılmaz bir hale bürünmüştür.³²⁶ Bu süreçte Dalai Lama'nın ısrarları sonucu Nehru Lhasa'ya ziyarette bulunmak istediğini belirtmiştir; fakat Çin'den gelen öneri sonucunda bu ziyaret ertelenmek zorunda kalmıştır.³²⁷ Bu arada Hindistan ile Çin'in de sınır bölgelerinde çatışmalara başladığı da unutulmamalıdır.

1958 yılına gelindiğinde Tibet'teki durumun artık bir ayaklanmaya dönüştüğü, Çin'in de bu ayaklanmayı bastırmak için Tibet'e sürekli kuvvet gönderdiği ve Çin kuvvetleriyle çıkan çatışmalarda birçok Tibetlinin hayatını kaybettiği görülmektedir.³²⁸ 1959 yılında Çin kuvvetleri Tibet'teki ayaklanmayı bastırmayı başaramamıştır. Bunun üzerine 14. Dalai Lama'da Mart 1959'da 10.000 kişiden oluşan müritleriyle birlikte Tibet'ten kaçıp Hindistan'a sığınmış ve ardından Hindistan'ın kuzeyindeki dağlık bir bölge olan Dharmsla'da "Tibet Hükümet"ini kurmuştur.³²⁹ Dharmsla'da sürgünde olan Tibet hükümeti Çin'den tam bir bölgesel otonomi talep etmektedir.³³⁰

Pekin bu olay üzerine Dalai Lama'yı Hindistan toprağından Çin'e karşı bölücü faaliyetlerde bulunma ile Hindistan'ı ise topraklarında Çin karşıtı bölücü nitelikli faaliyetlere izin vermekle suçlamıştır. Çin Hindistan'a birçok kez topraklarındaki Çin karşıtı eylemleri engellemesi yolunda uyarılarda da bulunmuştur; fakat Hindistan bu suçlamaların hiç birini kabul etmemiştir.³³¹

1960 yılında yapılan BM Genel Kurulunda Tibet'te yaşananlar gündeme gelmiştir. Fakat Birleşmiş Milletler sadece insan hakları konusuna eğilmiş ve

³²⁶ Patterson, a.g.m., s.98.

³²⁷ Patterson, a.g.m., s.98.

³²⁸ Patterson, a.g.m., s.98.

³²⁹ Wang, a.g.e., s.179.

³³⁰ Jain, a.g.m., s.264.

³³¹ Jain, a.g.m., s.262-263.

bu konuda bir çözüm getirilmesine dair kaygılarını bildirmiş ve Çin'in Tibet üzerindeki egemenliğini tanıdığını bildirmiştir.³³² 1960 yılından sonra 14. Dalai Lama Tibet sorununu uluslararasılaştırmak için çaba harcamaya başlamıştır.

2.2.6. Tibet Sorununda RAW – CIA İşbirliği

1950'leri yılların sonuna gelindiğinde Hindistan ile Çin arasındaki ilişkinin bozulmaya başladığı görülmektedir. Daha sonraki bölümde ayrıntılı olarak değinileceği üzere bu tarihlerde iki ülke arasında sınır sorunu baş göstermeye başlamış, Çin haritalarında geleneksel olarak Hindistan'a ait olduğu kabul edilen bazı bölgeler Çin toprağı olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan da iki ülke arası ilişkiler Tibet'te yaşananlar neticesinde de sertleşmeye başlamıştır. Hindistan Panchseel Antlaşması ile verdiği ödünlerin kendisine geri dönüşünün olmadığını görünce Tibet'e Çin karşısındaki mücadelesinde destek verme ve böylece Çin'in Himalayalardaki gücünü kırma yoluna gitmiştir denebilir. Çin bir taraftan taahhüt altına girdiği halde Tibet'in otonomisine saygı göstermiyor bir taraftan da Çin Tibet'in Çin toprağı olduğunun Hindistan tarafından kabul edilmesinin avantajını kullanarak Tibet'in Hindistan ile olan sınırlarında hak talep ediyordu. Durum böyle olunca 1959'dan itibaren iki taraf arasında sınırda başlayan ufak çaplı çatışmalar 1962 yılında tarafları büyük çaplı bir savaşın içine sokmuştur. Bu savaş sonunda Hindistan'ın büyük bir hezimete uğraması ve ardından Çin'in Pakistan ile stratejik ortaklığa girişmesi Hindistan'ın Tibet'te daha sert bir tutum takınmasına sebebiyet vermiş ve Hindistan'ı Tibet üzerinde ABD ile işbirliğine itmştir.

1949'da Çin'de komünistlerin başa gelmesini "Çin'in kaybedilmesi" olarak değerlendiren ABD Tibet sorunun başlangıcından beri bu sorunda Tibetlileri

³³² Wang, a.g.e., s.179.

desteklemeyi kendi çıkarına görmüştür.³³³ Bu amaç doğrultusunda 1960 yılının başından itibaren Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency / CIA) vasıtasıyla gizliden gizleye Hindistan'da sürgünde olan Tibetli gerillalara ekipman ve para yardımı yapmaya başlamıştır. 1962 savaşıdan sonra da Hindistan istihbarat servisi(Araştırma ve Analiz Kanadı / Research and Analysis Wing (RAW),) CIA ile Tibet'teki gerilla faaliyetlerine destek vermede işbirliğine girişmiştir.³³⁴ Hindistan'ın gerilla faaliyetlerine olan en büyük desteği isyancılara Sikkim ve Nepal'de konuşlanma imkânı sağlaması olmuştur.³³⁵ Fakat Tibet konusundaki CIA - RAW ortaklığı çok uzun sürmemiştir.1960'lı yılların sonuna doğru ABD ile Çin arasında Sovyetler Birliği karşısında Pakistan, Çin ve ABD'nin üçlü bir antant oluşturmasına dair gizli görüşmeler başlamış ve ABD bundan sonra Tibetli gerillalara olan desteğini kesmiştir.³³⁶ Çin ve ABD'den gelen yoğun baskı sonucu Hindistan'da söz konusu desteğini çekmek zorunda kalmıştır.³³⁷

2.2.7. Hindistan'ın Tibet Politikasındaki Yumuşamalar

Hindistan'ın Tibet politikası 1970'lerde yumuşamaya başlamıştır. Bu yumuşamanın en önemli sebebi 1970–71 Bangladeş savaşıdır. Bu savaş esnasında Hindistan Çin'in Himalayalar'daki sınır boyunca herhangi bir eyleme başvurmasından ya da savaşa dahil olmasından çekindiği için 1970'lerin başında Hindistan Dış İşleri Bakanı Çin'e yolladığı mesajla Hindistan'ın Tibet'i Çin'in bir parçası olarak kabul ettiğini ve Hindistan'ın Himalayalar'a dair talebinin olmadığını bildirmiştir.³³⁸

³³³ John Kenneth Khanus, "Official Policies and Covert Programs: The U.S. State Department, the CIA, and the Tibetan Resistance", *Journal of Cold War Studies*, Vol. 5, No. 3, 2003, s. 55

³³⁴ Eric, a.g.e., s.191.

³³⁵ Eric, a.g.e., s.191.

³³⁶ Eric, a.g.e., s.192.

³³⁷ Eric, a.g.e., s.192.

³³⁸ Norbu, a.g.m., s.1091.

1974 yılına gelindiğinde Hindistan'ın Tibet'e dair iddialı politikalar yürütmemesini gereken bir sebep daha ortaya çıkmıştır. Hindistan, Sikkim'i kendi topraklarına katma niyetinden dolayı Çin'in tepkisini çekmemek ve Çin ile bir çatışmanın içine sürüklenmemek için Tibet sorunu karşısında ılımlı tutumunu sürdürmüştür. Özellikle Sikkim'in 1974 yılında Hindistan'a ilhakı ve Çin'in Sikkim üzerindeki Hindistan egemenliğini kabul etmeyi reddetmesi ile birlikte Hindistan bu konuda sorun yaşamamak için Tibet konusunda Panchseel Antlaşması dönemindeki tutumuna geri dönmüştür.³³⁹

2.2.8. Hindistan Çin İlişkilerinde Yakınlaşma Ve Bu Yakınlaşmanın Tibet Sorununa Yansıması

1980'lere gelindiğinde Delhi ile Pekin arasında da yakınlaşma sürecine girilmiş olduğu ve iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarına saygı gösterme taahhüdünde bulunduğu göze çarpmaktadır. İki taraf arasında yaşanan bu gelişmeler Tibet meselesine de yansımıştır ve Hindistan'ın Tibet meselesi karşısındaki tutumu “birbirlerinin sınırlarına saygı gösterme” taahhüdü etkisi altında şekillenmiş ve Hindistan bu dönemde sık sık “Tibet'in Çin'in bir parçası” olduğunu tekrarlamıştır. Diğer taraftan bu dönemde Hindistan'daki Tibet milliyetçilerinin “self determinasyon” hakkına vurgu yapması da artık Hindistan için desteklenebilecek bir durum olmaktan çıkmıştır. Çünkü Tibet'in mevcut durumu Sikkim'in durumu ile doğrudan uyuşmaktaydı ve Delhi Sikkim'de de böyle bir talebin oluşmasından çekinmekteydi.³⁴⁰ Fakat bu durum Hindistan'ın ülkesindeki Tibetlilerden tamamen yardım elini çektiği bir süreci de beraberinde getirmemiştir. Hindistan bu dönemde bir taraftan Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu sık sık vurgularken bir taraftan da Tibetli sığınmacılara ve Dalai Lama'ya desteğini sürdürmüştür.

³³⁹ Amalendu Misra, “A Nation in Exile: Tibetan Diaspora and the Dynamics of Long Distance Nationalism”, *Asian Ethnicity*, Volume 4, Number 2, June 2003, s.199.

³⁴⁰ Misra, a.g.m., s.199.

Hindistan'ın Dalai Lama'ya ve Tibetlilere verdiği desteği sürdürmesinin bir nedenini de bu dönemde uluslararası arenada Tibetlilerin gördüğü sempati oluşturmuştur denilebilir. Çünkü 1980'ler boyunca Dalai Lama sık sık Batı ülkelerini dolaşıp Çin'in Tibet'te insan haklarını ihlal ettiği yönünde lobi faaliyetlerine girişirmiş ve faaliyetler de Batı ülkelerde yankı bulmuştur.³⁴¹ Çin'in Tibet'ten dolayı uluslararası alanda güç bir durum yaşaması da ne kadar yakınlaşırsa yakınlaşırsın Asya'da rekabet içinde olduğu Hindistan tarafından kendisi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Özetle bu dönemde Hindistan'ın Tibet'e yaklaşımını ve yaklaşımın temel nedenlerini şöyle açıklayabiliriz: Hindistan hükümeti bir taraftan Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu sık sık deklare ederken diğer taraftan da Dalai Lama'nın uluslararası girişimlerine destek vermiş ve sürgündeki Tibet hükümetine ve Tibetli sığınmacılara da yardım etmeye devam etmiştir.³⁴² İki ülke arasında yakınlaşma sürecine girilmesine rağmen Hindistan'ın Tibet politikasını böyle bir ikilem üzerine kurmasına şaşırılmamalıdır çünkü Hindistan'ın Tibet politikasındaki bu ikilik Hindistan Çin rekabetine dayanmaktadır ve Çin'in elinde Hindistan'a karşı Keşmir ve Pakistan gibi kozlar varken Hindistan'ın elindeki tek koz olan Tibet'ten vazgeçmesi beklenmemelidir.³⁴³

1990'lı yıllara gelindiğinde de iki taraf arasındaki yakınlaşma sürecinin Tibet sorununa yansıdığı görülmektedir. 1993 yılındaki zirve toplantısında taraflar Pakistan ve Tibet meselelerini birbirlerine karşı kullanmama konusunda anlaşmaya varmışlardır.³⁴⁴

2000'li yıllara gelindiğinde görülmektedir ki -bir önceki bölümde ayrıntılı olarak değinildiği üzere- iki ülke arasındaki yakınlaşma daha da

³⁴¹ Jain, a.g.m., s.294.

³⁴² Norbu, a.g.m., s.1091.

³⁴³ Norbu, a.g.m., s.1091-1092.

³⁴⁴ Misra, a.g.m., s.199.

derinleşmektedir. İki ülke arasındaki yakınlaşa arttıkça da Tibet'in bir sorun alanı olarak iki ülke arasındaki belirleyiciliğinin azaldığını ve özellikle Hindistan'ın Tibet'e dair söylemlerinde ve politikalarında yumuşamalar meydana geldiğini gözlemlemek mümkündür.

2003 yılındaki Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin Çin ziyareti sırasında Vajpayee Tibet'in Çin'in bir parçası olduğu yolundaki Hint görüşünü tekrarlamış³⁴⁵ ve Tibet'in Dharmasala'da kurulan sürgün hükümetine gönderme yaparak Hindistan'ın topraklarında Çin karşıtı eylemlere girişilmesine müsaade etmeyeceğini de sözlerine eklemiştir.³⁴⁶ Tibet'e dair bu görüş iki ülkenin stratejik ortaklığa adım attığı 2005 yılında gerçekleşen Wen Jiabao'nun Delhi ziyareti sonrası yayınlanan ortak bildiride de yer almıştır.³⁴⁷

Sonuç olarak denilebilir ki Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilerin 1980'lerde başlayan normalleşme sürecine girişi ve ardından 1990'larda başlayıp 2000'lere doğru hız kazanan çok kutuplu dünya sisteminden yana olma noktasında girişilen işbirliği süreci Tibet sorunun iki ülke arasındaki ilişkilere sinen hâkimiyetini kaybetmesine neden olmuştur. Hindistan'ın Sikkim'i işgali de Hindistan'ın Tibet politikasında yumuşamalara gitmesine neden olmuştur. Hem stratejik açıdan Sikkim ile Tibet'in dengelenebilecek oluşu hem de Tibet sorununa yapılan vurgunun Sikkim konusunda hem Çin hem de Sikkimliler tarafından Hindistan'a olumsuz geri dönüşlere olanak vermesi Hindistan'ın Tibet politikasında 1962'de başlayan sürece oranla yumuşamalara gitmesine sebep olmuştur. Fakat Tibet sorunun iki ülke arasında önemini tamamen yitirdiğini veya çözüldüğünü iddia etmek olanaksızdır. Ayrıca Tibet sorunun Hindistan ile Çin arasındaki Asya'da etkinlik yarışı sürdüğü müddetçe tamamen çözüme ulaşmasını beklemek de mantıklı değildir. Söz konusu yarışta Hindistan'ın Çin karşısındaki en büyük

³⁴⁵ Ambrosio, a.g.m., s.405.

³⁴⁶ Lancaster, a.g.m., s.A16.

³⁴⁷ Lancaster, a.g.m., s.A16.

kozunu elinden bırakması çok düşük bir ihtimaldir. Nitekim tüm bu kaydedebilen ilerlemelere rağmen Dalai Lama'nın hala Hindistan'da oluşu da bu fikri desteklemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNDİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİNDEKİ DİĞER SORUN ALANLARI

3.1. HİNDİSTAN - ÇİN SINIR UYUŞMAZLIĞI VE 1962 SAVAŞI

3.1.1. Tarafların Sınıra Dair Çatışan Görüşleri

Hindistan ve Çin, üzerinde anlaşmaya varılmamış ve belirlenmemiş dünyanın en uzun sınırlarından birini paylaşmaktadır. Üç ayrı kesimden oluşan ve toplamda yaklaşık olarak 125,000 kilometre karelik bir alanı kapsayan Hindistan Çin sınırını resmi olarak belirleyen bir antlaşmaya iki ülke arasında varılamamıştır.³⁴⁸ Hindistan ve Çin yeni birer devlet olarak ortaya çıktıkları 1947 ve 1949 tarihlerinden önceki dönemlere dair olan karşılıklı ilişkilerinde ciddi boyutlarda hiçbir sınır sorunu yaşamamışlardır.³⁴⁹ Hindistan ve Çin arasındaki sınır sorunu 1950'li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış ve 1962 yılında iki ülkeyi şiddetli bir savaşın içine sürüklemiştir.

Bir önceki bölümde ayrıntılı olarak değinildiği üzere Hindistan ve Çin Nisan 1954'te Tibet sorununu çözmek amacıyla bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşma ile Hindistan İngiliz yönetiminden kendisine miras kalan tüm haklarından vazgeçip Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca bu antlaşma ile taraflar birbirlerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı göstereceklerine dair de taahhüt altına girmişlerdir.³⁵⁰ Hindistan'ın bu antlaşmaya yanaşmasının daha doğru bir ifadeyle Tibet'i gözden çıkarmasının en önemli nedeni Çin ile herhangi bir

³⁴⁸ Waheguru Pal Singh Sidhu, Jing-dong Yuan, "Resolving The Sino-Indian Border Dispute Building Confidence Through Cooperative Monitoring," *Asian Survey*, volume.41, number.2, 2001, s.353.

³⁴⁹ R.K.Patil: "The India-China Border Dispute: The Western Sektor", *International Relations And Foreign Policy Of India-3*, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication,1992, s.367.

³⁵⁰ Swarup, a.g.m., s.52.

sorun yaşamamak ve iki ülke arasındaki ilişkilerin yolunda ilerlemesini sağlamaktı. Fakat olayların gelişimi Hindistan'ın beklediği gibi olmamış ve bir taraftan Tibet'teki konumundan olan Hindistan diğer taraftan da bir komşusuyla daha sınır sorunu içine girmiştir. İlk etapta Çin'de yayınlanan resmi haritalarda daha önceden Hindistan'a ait olduğuna dair herhangi bir Çin itirazına konu olmamış 50.000 mil karelik bir alan Çin sınırları içine alınmıştır. Daha sonra ise Çin hükümeti, Hindistan'a yolladığı mektupla haritalar vasıtasıyla ortaya çıkan durumun arkasında durmuş ve böylelikle Hindistan ile Çin arasında bir diğer sorun alanı olarak sınır uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır.³⁵¹

Olayların gelişimi ve tarafların sınır sorunu üzerinden savaşa tutuşmasına geçmeden önce Çin ile Hindistan arasındaki sınırda itilafli olan bölgeleri sıralamak da fayda vardır:

—Sınırın batı kısmı: Jammu ve Keşmir ile Sinkiang ve Tibet arasındaki sınırda 13.000 ile 15.000 kilometre karelik arasında ölçülen tartışmalı bir bölge bulunmaktadır. Çin'in üzerinde hak iddia ettiği bu tartışmalı bölge Aksai Chin, Changchenmo vadisi, Pengong gölü ve Kuzey Ladak'ta bulunan Spangur Tso adlı bir bölgeyi kapsamaktadır.

—Sınırın orta kısmı: Tibet'in Himachal Pradesh ve Utar Pradesh ile olan sınırında Çin 1,300 kilometre karelik bir alanda hak iddia etmektedir.

—Sınırın orta kısmı: Tibet'in Arunachal Pradesh ile olan sınırında Çin 94,700 kilometre karelik bir alanda hak iddia etmektedir.³⁵²

Görüldüğü üzere ihtilaf oluşturan ve Çin iddialarına konu olan bölgelerin hepsi Tibet ile olan sınırlara dairdir. Çin'in sınır sorunundaki temel tezi de aşağıda görüleceği gibi Tibet'in sınırlarının belirlendiği 1913–1914 tarihli Simla antlaşmasının ve bu antlaşmanın bir ürünü olan Mc Mahon çizgisinin geçersizliği üzerinedir. Yukarıda ayrıntılı olarak değinildiği üzere Çin İngiltere

³⁵¹ M.L. Sali, **India-China Border Dispute A Case Study of The Eastern Sector**, New Delhi, A.P.H. Publishing, 1998, s.83.

³⁵² Sali, a.g.e., s.57-58.

ve Tibet arasında 1913'te Simla'da başlayan görüşmeler 1914'te sonuçlanmış ve Mc Mahon çizgisi ile Tibet'in sınırları belirlenmiştir. 1950'li yılların sonlarına kadar Çin tarafından Mc Mahon çizgisine hiçbir itiraz yükselmemiş; fakat Tibet'in işgalini izleyen dönemde Çin parafladığı; fakat imzalamadığı bu antlaşmanın geçersizliğini ileri sürerek Mc Mahon çizgisini ve bu çizgiyle oluşan sınırı tanımadığını ileri sürmüştür. Her şeyden önce burada dikkati çekmesi gereken nokta Çin'in McMahon çizgisi ve dolayısıyla Simla antlaşmasına olan itirazının düğümlendiği noktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere Tibet 1913'te Simla'da başlayan görüşmelere İngiliz ve Çin tarafı ile eşit bir statüde katılmıştır ve Çin'in paraflayıp imzalamadığı bu belgeyi hiç kimseye danışmadan kendi makamlarınca imzalayıp uygulamaya koymuş ve bu uygulama Tibet'in söz konusu dönemde bağımsız olduğunun bir delili olarak kabul edilmiştir. Tibet'in her zaman Çin'in bir parçası olduğunu iddia ederek "Tibet'i kurtarma" operasyonuna girişen Çin için bu yüzden McMahon çizgisinin kabulü Tibet'e dair argümanlarının altını oymak olacaktır ve bu nokta sınır sorunun asıl düğümlendiği yerdir. Çin'in hak iddia ettiği topraklar stratejik olarak Çin'e Güney Asya'da üstünlük sağlayan ayrıca Tibet'in dış bağlantılarının kontrolü açısından önemli olan bölgelerdir.

Çin Hükümeti tarafından geleneksel olarak kabul edilen Çin-Hindistan sınırına dair ilk reddiye 23 Ocak 1959'da, Nehru'nun 14 Aralık 1958 tarihli mektubuna Chou En-Lai'nin cevabında ortaya çıkmıştır. Nehru 14 Aralık 1958 tarihli mektubunda Çin Başbakanı'na Hindistan hükümetinin Çin'in resmi yayınlarında Çin-Hindistan sınırının yanlış gösterilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.³⁵³

Chou En-Lai ise cevabi mektubunda Çin Hindistan sınırının hiçbir zaman resmi olarak belirlenmediğini, iki tarafın meseleye dair farklı bakış açılarına sahip oldukları ve bundan dolayı koşulların bu konuda bir

³⁵³ Sali, a.g.e., s.57.

anlaşmaya varılması için olgunlaşmadığını düşünen Çin tarafının konuyu 1954 yılında gündeme getirmediğini bildirmiş ve McMahon çizgisinin Çin hükümeti tarafından hiçbir zaman kabul edilmediğini de sözlerini eklemiştir.³⁵⁴ Chou En-Lai mektubunda McMahon çizgisini “ Tibet bölgesine karşı olan İngiliz saldırganlığının bir ürünü” olarak tanımlamıştır ve bu çizgi üzerinden sınırının belirlenmesinin yasal bir uygulama olamayacağına değinmiştir.³⁵⁵

3.1.2. 1962 Savaşı

Bu tarihten itibaren iki ülke liderleri arasında yazışmalar devam etmiş aynı zamanda sınırda çeşitli hareketlilikler de yaşanmıştır. Ardından ilk etapta Haziran ve Temmuz 1960’da Pekin’de daha sonra aynı yılın ağustos ve eylülünde Delhi de ve kasım ile aralıkta Rangoon’da iki tarafın resmi temsilcileri konu üzerinde görüşmek için bir araya gelmişlerdir; fakat söz konusu görüşmeler dizisinden hiçbir olumlu sonuç alınamamıştır.³⁵⁶ Aynı zaman diliminde Tibet’teki krizin tırmanması ve Dalai Lama’nın beraberinde 10.000 sığınmacı ile Hindistan’a gitmesi Hindistan-Çin sınırındaki hareketliliği daha olumsuz bir mecraya taşımıştır.³⁵⁷

Kriz tırmanırken Çin tarafı Hindistan’a Aralık 1961’de yeni bir ticari antlaşma üzerinde görüşmelere başlama önerisi yöneltmiştir; fakat Hindistan Çin’in Hindistan topraklarında bulunan güçlerini çekmediği sürece görüşmelere prensip olarak katılamayacağını bildirerek bu öneriyi reddetmiştir. Bunun üzerine Çin 23 Mayıs 1962’de Hindistan’daki ticaret agentelerini geri çağırmıştır. Hindistan ise 1954 yılında iki ülke arasında imzalanan ticaret antlaşmasını 3 Haziran 1962’de geçersiz addederek karşı

³⁵⁴ Sali, a.g.e., s.53.

³⁵⁵ Chaturvedi, a.g.e., s.54.

³⁵⁶ Sali, a.g.e., s.85.

³⁵⁷ Sali, a.g.e., s.85-86.

tepkisini göstermiştir.³⁵⁸ Bu gelişmeler sonrası diplomatik protesto notalarının birbirini izlemesi ve orduların sınıra yerleşmesi sonucu Hindistan ve Çin 8 Eylül 1962'de savaşa tutuşmuşlardır.³⁵⁹

Savaş sonucu Hindistan tarafı Çin karşısında büyük bir hezimetle uğramıştır. Çin Ekim-Kasım 1962 itibariyle 500 mil karelik bir Hindistan toprağını ele geçirmiş ve 21 Kasım 1962'de tek taraflı olarak ateşkes ilan ederek savaşı sonlandırmıştır. Ateşkes ile birlikte Çin, kuvvetlerinin iki taraf arasında 7 Kasım 1959'da oluşan kontrol hattının 20 kilometre gerisine çekileceğini ve bu alanda Hindistan'dan herhangi bir itiraz gelse bile tek taraflı işlemler gerçekleştireceğini ilan etmiştir.³⁶⁰

1962 savaşı Hindistan-Çin ilişkilerini derinden sarsmıştır ve söz konusu savaşın yarattığı güvensizlik havası uzun yıllar boyunca iki ülke arasındaki ilişkilerin belirleyiciliğini üstlenmiştir. 1962 savaşı ile iki ülke arasındaki ilişkilere 1950'lerde hâkim olan iyimser hava birden kaybolmuş ve yerini hasımlık ve rekabet olgularına bırakmıştır. İki ülke arasındaki ilişkide ağır yaralar açan 1962 savaşı sonrasında taraflar büyük elçilerini geri çağırmış ve ticari ilişkiler on dört yıl sürecek bir kesintiye uğramıştır.³⁶¹

1962 savaşının Hindistan dış politikası açısından en önemli sonucu Nehru politikalarının iflasını göstermesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce 1962 savaşı bağlantısızlık politikasının tüm dünyanın gözü önünde itibar kaybetmesine neden olmuştur. Nehru'ya göre sosyalist Çin bağlantısız bir yönetim anlayışına sahip Hindistan'a hiçbir zaman saldırmazdı. Fakat 1962 savaşı Çin'in böyle düşünmediğini Nehru'ya ispatladı.³⁶² Durum böyle olunca Nehru'nun Çin-Hindistan yakınlaşmasını sağlamak için yaptığı girişimler ve verdiği ödünler de anlamını yitirmiş oldu.

³⁵⁸ Sali, a.g.e., s.86.

³⁵⁹ Sali, a.g.e., s.86.

³⁶⁰ Chaturvedi, a.g.e., s.84.

³⁶¹ Das, a.g.m., s.107.

³⁶² Jain, a.g.m., s.255.

Çünkü Hindistan'ın yakınlaşma çabalarına Çin'in verdiği cevap Hindistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmek ve bozmak olmuştu. Hindistan 1962 savaşında Çin karşısında büyük bir hezimete uğramıştır. Savaş sırasında oldukça zor durumda kalan Hindistan'a ABD ve İngiltere silah ve para yardımı yapmışlardır.³⁶³ Hindistan bu tarihten sonra kendisini korumak ve savunmak için hızla silahlanma yoluna gitmiştir. Hindistan'ın nükleer faaliyetlere girişmesi de yine bu savaş sonucu ortaya çıkan bir gelişmedir.

3.1.3. Sınır Sorunun Çözümüne Dair Çabalar

1962 savaşından 1980'e kadar tarafların toprak meselesi de dahil aralarındaki sorunlara dair düşüncelerinde hiçbir değişim olmamış ve bunun sonucunda da bu tarihler arasında iki taraftan da aralarındaki sınır uyuşmazlığını çözmek ve ilişkileri normalleştirmek adına ciddi bir girişim meydana gelmemiştir. Fakat 1970 ve 1980'lerde başlayan yakınlaşma süreci ile birlikte toprak sorununun çözümüne dair iki tarafında çeşitli girişimlerde bulunduğu görülmektedir.³⁶⁴

1970'lerin sonundan itibaren Pekin ve Yeni Delhi aralarındaki sınır uyuşmazlığını karşılıklı müzakereler ve güven artırıcı önlemler vasıtasıyla çözmek için bir araya gelmişlerdir. 1981 ile 1988 arasında iki taraf, sınır sorununa dair çözüm arayışları için sekiz kere bir araya gelmişlerdir. 1981–88 arası dönemi kapsayan sınır sorununa çözüm arayışları sürecini temelde iki kısma ayırmak mümkündür. Bu kısımlardan ilkinin taraflar arasında sınır çözümüne dair temel prensiplerin neler olacağının üzerinde durulduğu ilk dört görüşme diğerini ise mevcut durumun çözümünün üzerinde durulduğu son dört görüşme oluşturmaktadır.³⁶⁵

³⁶³ Jain, a.g.m., s.255.

³⁶⁴ Chaturvedi, a.g.e., s.103.

³⁶⁵ Samit Ganguly, "The Sino-Indian Border Talks, 1981–1989: A View from New Delhi", **Asian Survey**, Vol.29 No.12, December 1989, s.1126.

Taraflar ilk dört görüşme sonunda sınır sorunun çözüme ulaşması için ilişkilerin normalleşme süreci içine ve doğrudan sınır sorununa bağlanmayan konularda iki ülke arasında ilerleme kaydedilmesi gerektiğine karar vermişlerdir. Bunun sonucunda taraflar bilim, kültür ve ticaret gibi hususlarda ilişkilerini genişletmeye karar vermişlerdir. Ayrıca sürecin ilk kısmını oluşturan bu görüşmeler sonucu taraflar sınır sorununa dair görüşmelerin kısım kısım olarak devam etmesine karar vermişlerdir.³⁶⁶

Sürecin ikinci kısmında ise iki taraf arasında yaşanan sorunlardan dolayı görüşmelerde sınır sorununa dair taraflar ciddi bir ilerleme kaydedememişlerdir. Altıncı görüşmeden sonra 1986 yılında Çin ile Hindistan arasındaki ilişkiler tekrardan bozulmuştur. Bu dönemde Çin'in Pakistan ile Pakistan nükleer programı hususunda işbirliği içinde olduğuna dair Hindistan'da yaygınlaşan inanç ve Hindistan Savunma Bakanlığının yıllık raporunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hindistan'ın ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğuna yer verilmesi gibi nedenler görüşmeleri olumsuz yönde etkilemiştir.³⁶⁷ Ardından Ekim 1986 ile Mart 1987 arasında sınırın doğu kısmında taraflar arasında çatışmaların başlaması iki taraf arasındaki görüşmeleri olumsuz etkileyen bir diğer faktör olmuştur.³⁶⁸ Böylelikle 1981–1988 yılları arasını kapsayan çözüm arayışları süreci tarafların karşılıklı olarak ilişkilerini geliştirme yönünde adımlara sahne olan; fakat sınır sorununa net bir çözüm getiremeyen bir süreç olarak kalmıştır.

Hindistan ve Çin arasında sınır sorunun çözümüne ilişkin bir sonraki girişim Ortak Çalışma Gurubu ve ona bağlı olarak oluşturulan Diplomatik ve Askeri Uzmanlar Grubu çerçevesinde yürütülen görüşmeler olmuştur. Söz konusu grupların çalışmaları sonucunda Hindistan ile Çin arasında, kontrol hattındaki sınır bölgelerinde barış ve istikrarın devamına dair 1993 tarihli ve ardından Hindistan Çin sınırında kontrol hattı boyunca yer alan askeri

³⁶⁶ Ganguly, a.g.m., s.1127-1128.

³⁶⁷ Ganguly, a.g.m., s. 1129.

³⁶⁸ Sidhu, Yuan, a.g.m., s.353.

alanlarda güven artırıcı önlemlerin alınmasına dair 1996 tarihli iki antlaşma imzalanmıştır.³⁶⁹

1989'dan itibaren ortak çalışma grubunun çabaları sonucu sınır sorununa nihai bir çözüm gelmese de söz konusu grubun çabaları kontrol hattında güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunulmuştur.³⁷⁰

2003 yılında gerçekleşen Hindistan Başbakanı Vajpayee'nin Çin ziyareti sırasında iki ülkenin sınır sorununa dair görüşlerini bildirirken kontrol hattına (LAC) referasta bulunması³⁷¹ da iki ülke arası sınırın kontrol hattı olarak kabul görmeye başladığının ve en azından kısa vadede bu konuda bu kabulün devam edeceğinin işareti olarak değerlendirilebilir.

3.2. HİNDİSTAN ÇİN İLİŞKİLERİNDE PAKİSTAN FAKTÖRÜ

Hindistan ile Çin arası ilişkilerde bir diğer sorun alanını Pakistan ile olan ilişkiler oluşturmaktadır. Çin ile Pakistan arasındaki ilişkiler, özellikle Çin'in Pakistan ile Hindistan arasındaki başlıca sorun alanı olan Keşmir sorununda Pakistan'ın yanında yer alması Hindistan ile olan ilişkilerinde sorunlara neden olmaktadır. Pakistan faktörü ve Keşmir sorunun Hindistan ile Çin arasındaki ilişkiye etkilerinin inceleneceği bu bölümde konunun daha iyi kavranması için ilk etapta Keşmir sorununun çıkışına ve gelişimine değinilecek ardından Çin'in bu sorun karşısındaki tutumuna ve bu tutumun Çin-Hindistan ilişkilerine olan etkisine değinilecektir.

³⁶⁹ Sidhu, Yuan, a.g.m., s.354.

³⁷⁰ Sidhu, Yuan, a.g.m., s.361-362.

³⁷¹ Jain, a.g.m., s.259.

3.2.1. Keşmir Sorunu

3.2.1.1. Keşmir'in Tarihçesi

Keşmir'in bilinen tarihi İ.Ö 3. yüzyılda Mauryan imparatorluğu'nun başarılı yöneticisi Aşhoka dönemi (i.ö. 274–237) ile başlatılır.³⁷² İ.S. 1.yüzyılda Keşmir Çin'in kuzey batısından gelen Kuşhanaların yönetimine geçmiştir. Aşhoka gibi daha sonradan Budist olan Kral Kanişka'nın da Keşmir tarihine en önemli etkileri yine Budizm vasıtasıyla olmuştur. 6. yüzyılda Keşmir'in Hunların istilasına uğramasıyla birlikte Keşmir'de Budizm iyiden iyiye gerilemiş yerini Brahmanistik Hinduizme bırakmıştır.³⁷³ 10. yüzyıldan itibaren ise Keşmir, güç mücadelelerine, kısa süreli ve başarısız hanedanlıklara, hanedanlık içi çatışmalara, ciddi ahlaki çöküşlere ve Hinduizmin istismarına sahne olmuştur.³⁷⁴ Özellikle 14. yüzyılda 1320 yılındaki Moğol istilasından sonra Hindu yönetimi düşüşe geçmiştir. Bu tarihten sonra Hindu krallar Kuzey Hindistan'da yayılan İslamiyet'ten çekinerek çareyi izolasyonist politikalarda bulmuşlardır; fakat kendi içine kapanma halkta fakirleşmeyi arttırmış ve çözülme kaçınılmaz olmuştur³⁷⁵

İslamiyet'e dayalı yönetim anlayışının Keşmir'e girişi böyle bir ortamda gerçekleşmiştir. Aslında Keşmir halkının İslamiyet'le tanışması 711 yılında Araplar vasıtasıyla olmuştur. 1300'lü yıllardaki çözülmeyle beraber Keşmir'de İslam yaygın ve etkin bir konuma gelmiştir. Keşmir'in ilk Müslüman sultanı 200 yıl kadar sürecek olan Şemsüddin hanedanlığının kurucusu Şah Mir'dir.³⁷⁶

³⁷² Mushtaqur Rahman, **Divided Kashmir, Old Problems, New Opportunities for India, Pakistan and the Kashmiri People**, London, Lynne Rienner Publishers, 1996, s.10.

³⁷³ Victoria Schfield, **Kashmir in the Crossfire**, London, I.B.Tauris&Co, 1996, s. 7–9.

³⁷⁴ Schfield, a.g.e., s.11-14.

³⁷⁵ Schfield, a.g.e., s.14-15.

³⁷⁶ Nasir A. Nagash, G. M. Shah, **Kashmir: From Crisis to Crisis**, New Delhi, APH, 1997, s.19–27.

Şemsüddin hanedanlığı da 1555 yılında yerini Şii Ghazi Çak hanedanlığına bırakmıştır. 1586 yılında Babür İmparatorluğu Delhi Sultanı Ekber Şah'ın Keşmir'i topraklarına katması ile Keşmir'in bağımsızlığı sona ermiştir. 1753'te Keşmir Afganlıların yönetimine geçmiş ve elli yılı aşkın bir süre zarfında Afganlar tarafından yönetilmiştir.¹⁵ Haziran 1819'da Ranjit Sing'in Keşmir'i fethetmesiyle beş yüz yıldan beri Müslüman yönetimi altında bulunan ve halkının yüzde doksanı Müslüman olan Keşmir tekrardan Müslüman olmayan bir yönetim (Sikh yönetimi) altına girmiştir.³⁷⁷

16. yüzyılda ticaret amacıyla Hindistan'a gelen 1600'de Doğu Hindistan Şirketi'nin kurulmasının ardından Hindistan ile ticaret izni alan İngilizler, yüz elli yıl kadar sonra siyasi emellerini filiyata geçirmeye başladılar. Daha önceki bölümde değindiğimiz gibi 1804'te Delhi'ye egemen olan İngilizler Pencap ve Keşmir'e yöneldiklerinde dönemin Sikh yöneticisi Ranjit Sing ile Keşmir üzerinde egemenlik kurmak için mücadele içerisinde olan Gulab Sing ile işbirliğine girişip Keşmir'e saldırmışlardır.³⁷⁸ İngilizlerle Sikhler arasındaki savaşta başarısız olan Sikhler Keşmir'i 9 Mart 1846'da Lahor Antlaşması ile İngilizlere vermek durumunda kaldılar. Fakat bu sırada İngilizler hem Golab Sing'in Anglo-Sikh savaşındaki İngilizlere yardımı nedeniyle hem de doğrudan yönetimlerini genişletme konusundaki isteksizlikleri sebebiyle Keşmir'in yönetimini 16 Mart 1846 tarihli Amritsar Antlaşması ile 7.500.000 rupi (£500,000) karşılığında Gulab Sing'e vermiştir.³⁷⁹ Böylece Keşmir'de Müslümanlar için oldukça zorlu geçen son derece ayrımcı politikalar içeren Hindu Dogra yönetimi başlamış oldu. Keşmir 1947 yılındaki bölünme sürecine Dogra yönetimi altında bulunan ve bu yönetimden rahatsız olan Müslüman çoğunluğun Keşmir için endişelerini arttırmıştır.

³⁷⁷ Rahman, a.g.e., s.12.

³⁷⁸ Nigar Sajjad Zaheer, "Keşmir Davası (1819–1949)", Çev. Halil Toker, **Keşmir Dosyası**, Halil Toker (der.), İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s.42–43.

³⁷⁹ Alastair Lamb, **Kashmir A Disputed Legacy 1846–1990**, Hertingfordbury, Roxford Boks, 1991, s. 8.

3.2.1.2. Keşmir Sorununun Tarihi Gelişimi

İngiltere'nin Hindistan'dan çekildiği ve Hindistan ile Pakistan'ın ayrı birer devlet olarak ortaya çıktığı 1947 yılında Jammu ve Keşmir, 562³⁸⁰ Hindistan prensliklerinden biriydi. Uygulamada prenslikler 3 gruba ayrılmaktaydı. 1. grup Jammu ve Keşmir'in de içinde bulunduğu yaklaşık 140 adet olan ve yasama ve yargı konularında tam yetkiyle donatılmış prensliklerdi. İkinci grup sayı olarak ilk grupla hemen hemen aynı olmakla birlikte İngiltere'nin bir dereceye kadar iç yönetimine karıştığı prensliklerdi. Bu müdahil olmanın derecesi ise bir prenslikten diğerine değişmekteydi. Üçüncü grupta ise yönetsel hakları ciddi anlamda kısıtlanmış 300 civarında prenslik bulunmaktaydı.³⁸¹ İngiltere Hindistan'a bağımsızlığını verirken bu prensliklerin ortaya çıkacak olan Hindistan ya da Pakistan devletlerinden birine katılacaklarını ilan etmiştir. Teknik olarak prensliklerin iki dominyondan her hangi birine katılımı hususunda prensliklerin başındaki mahajaralar yetkilendirilmişti; fakat mahajaralar bu katılım kararını verirken coğrafi bütünlük ve nüfusun yapısını göz önünde bulunduracaklardı.³⁸² Katılım gerçekleşirken uyulması gereken temel prensip Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu Pakistan'a coğrafi olarak bitişik olan prensliklerin Pakistan'a katılması bunun dışında kalan prensliklerin ise Hindistan'a katılmasıydı. Bu tavsiye ile uyumlu olarak 500'den fazla prenslik Hindistan veya Pakistan ile herhangi bir güçlük yaşanmadan birleşti.³⁸³ Fakat baştaki mahajara ile halkın çoğunluğunun farklı dinlere mensup olduğu Haydarabad, Junagard ile Jammu ve Keşmir prensliklerinin katılımlarında problem çıktı. Halkın çoğunluğunun Hindu olduğu Junagard, baştaki Müslüman yetkilinin kararı üzerine Pakistan'a katılınca Hindistan bu karara halkın fikri alınmadığı

³⁸⁰ Bu rakam bazı kaynaklarda 565 bazılarında ise 584 olarak verilmektedir.

³⁸¹ Lamb, a.g.e., s.8.

³⁸² Pervaiz Iqbal Cheema, "Pakistan, India, and Kashmir: A Historical Review, **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. Thomas (eds), Oxford, Westview Pres, 1992,s.94.

³⁸³ Gowher Rizvi, " India, Pakistan and the Kashmir Problem 1947–1972", **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. Thomas (eds), Oxford, Westview Pres, 1992,s.50.

gerekçesiyle itiraz edip silah zoruyla Junagard'ı ele geçirip orada kendi kontrolünde yaptırdığı plebisit ile Junagard'ı Hindistan'a bağladı. Halkının çoğunluğu Hindu, yöneticisi ise Müslüman olan Haydarabad iki dominyona da bağlanmak istemediğini bağımsızlık yolunu seçeceğini bildirince Hindistan, halkın çoğunluğunun Hindu olduğu gerekçesiyle Haydarabad'ı silahlı mücadele ile kendisine bağlama yoluna gitti. Oysaki prensliklerin bağımsız olma hakları da saklı tutulmuştu. Haydarabad ve Junagard örneklerine bakıldığında Keşmir'in otomatik olarak Pakistan ile birleşmesi gerekirdi; fakat Keşmir konusunda Hindistan Haydarabad ve Junagard politikasında kendisine dayanak noktası yaptığı "çoğunluk prensibini" ve yasal yaklaşımları bir kenara bırakarak zor durumdaki Hindu Mahajaraya baskı yoluna gitti.³⁸⁴

Halkın çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen Müslüman yönetiminde azınlık olmak istemeyen Keşmir'in Hindu Maharajası, Pakistan ile birleşmek istememiş, zaman kazanmak için ilk önce her iki tarafla da mevcut durumu geçici bir süre devam ettirecek şekilde bir antlaşma imzalamıştır. Fakat zaman ilerledikçe Keşmir'deki durum içinden çıkılmaz bir hal almış, Keşmir'deki Müslümanlar Pakistan'a bağlanmak için harekete geçmişler ve komşu bölgelerden ve Pakistan'dan Keşmir'e akıncılar gelmiştir. Keşmir'deki bu durum mahajarayı yardım arayışına itmiştir. Yardım için Hindistan'a başvuran mahajaraya Hindistan'ın cevabı, ilk önce Hindistan ile katılım antlaşmasını imzalaması daha sonra yardımın yapılması yolunda olmuştur. Bu sırada Nehru Keşmir halkına Hindistan'a katılmadan önce iradelerinin belirleneceği bir plebisit yapılacağına dair söz vermiştir.³⁸⁵

Bahsi geçen plebisit yapılmadığı gibi bu noktada ortaya çıkan bir diğer sorun Hindistan'ın Keşmir'e askerlerini ne zaman soktuğudur. Hindistan tarafı, katılım antlaşması sonrası askeri harekâta başladığını iddia etmekte

³⁸⁴ Cheema, a.g.m., s.94–95.

³⁸⁵ Prithvi Ram Mudiam, "The India–Pakistan Dispute over Jammu and Kashmir and the United States", *Global Change, Peace & Security*, Volume 15, Number 3, October 2003, s.265.

Pakistan tarafı ise Keşmir'e Hint askerlerinin herhangi bir antlaşma olmadan geldiğini ileri sürmektedir. Keşmir'in Hindistan'a katılım antlaşmasının 26 Ekim'de gerçekleştiği, İngiliz Genel Valisi Mountbatten'in bu belgeyi 27 Ekim'de kabul ettiği ve aynı tarihte Keşmir'e Hindistan kuvvetlerinin geldiği kabul edilse de³⁸⁶ bu konuda bir otorite sayılan Alastair Lamb söz konusu antlaşmanın üzerine yanlış tarih atıldığını ve Hindistan ordusunun antlaşma yapılmadan önce Keşmir'de bulunduğunu kanıtlarıyla ortaya koymaktadır.³⁸⁷ Böylece Hindistan'ın Keşmir'i bir olupbittiye getirerek işgal ettiği anlaşılmaktadır.

Keşmir'in nüfus yapısına, ekonomisine ve coğrafi durumuna bakıldığında Keşmir'in Pakistan'a katılması gerektiği gerçeği hemen ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce Jammu ve Keşmir Prensiği halkının çoğunluğu Müslüman olan ve Pakistan'ın bir parçası haline gelen, Müslüman çoğunluğun yaşadığı Pencap bölgesine oldukça yakın bir prenslikti. İkinci olarak Jammu ve Keşmir prensliğinin ekonomisi Pakistan'a bağımlı durumdaydı. Dış dünyaya ulaşımı için en elverişli güzergâh Pakistan'dan geçmekteydi. Bir diğer nedeni ise su yolları oluşturmaktadır. Jammu ve Keşmir topraklarından akan Indus, Jhelum ve Chenab'ın suları Pakistan tarımı için hayati önem taşımaktaydı.³⁸⁸

Bölgenin Pakistan ve Hindistan için bir diğer önemi de Keşmir'in, kuruluş aşamasında olan her iki devlet için de stratejik bir toprak olmaktan öte bir anlam taşımasıydı. İki ülke de Keşmir'e dair iddialarını ulus inşa stratejilerine dayandırmaktaydı. Hinduların çoğunlukta olduğu bir ülke olan Hindistan için Keşmir'in varlığı ülkenin seküler kimliğinin kanıtı olacaktı, ayrıca bu politika Nehru'nun uzun dönemde gerçekleştirmek istediği en önemli hedeflerden de biriydi. Pakistan ve Muhammed Ali Cinnah için ise Pakistan ulusunun ilk belirleyici özelliği İslam iken Müslüman bir bölgenin

³⁸⁶ Rahmen, a.g.e., s.74-77.

³⁸⁷ Lamb, a.g.e., s.134-138.

³⁸⁸ Lamb,a.g.e., s.12.

Hindistan içerisinde kalması mümkün değildi.³⁸⁹ Bu yüzden Pakistanlılar Keşmir meselesine her zaman bitmemiş bir mesele olarak, Keşmir'in içinde olmadığı Pakistan'a da "tamamlanmamış Pakistan" olarak bakmışlardır.

Keşmir'e Hindistan kuvvetleri geldiği zaman ilk Pakistan Hindistan savaşı başlamıştır. Pakistan ordusundaki sorundan dolayı Keşmir müdahalesinde tam olarak istediğini bulamamış ve sadece bugün "Azad Keşmir" olarak adlandırılan bölgeyi Hindistan'dan alabilmiştir. Hindistan Keşmir'in dörtte üçlük bölümünü Pakistan'dan ve diğer komşu bölgelerden gelen akıncılardan temizledikten sonra Mountbatten'in tavsiyesine uyarak konuyu Birleşmiş Milletlere götürmüştür ve Pakistan'ı Keşmir'deki akıncılara destek vermekle suçlamıştır. BM, Keşmir konusunda plebisit yapılması gerektiğine karar vermiş ve Keşmir'de plebisit yapılması için gerekli ortamı sağlamakla, kuvvetlerin geri çekilmesine gözetmenlik etmekle görevli bir komisyon (BM Hindistan Pakistan Komisyonu – UNCIP) oluşturmuştur.³⁹⁰ 1 Ocak 1949'da ateşkes sağlanmış, bu ateşkesle Azad Keşmir denilen bölüm Pakistan'ın diğer kısım ise Hindistan'ın kontrolü altında kalmıştır. Tarafların plebisitin nasıl yapılacağı ve yetkililer konusundaki anlaşmazlıkları nedeniyle sorun bu yolla çözülememiştir. Pakistan BM'in aracılığıyla bir plebisitin yapılmasına onay verirken, Hindistan'ın plebisitin ancak Pakistan'ın desteklediği güçler ve akıncılar tümünden Keşmir topraklarından çekildiği takdirde yapılmasını kabul ettiği için söz konusu plebisit gerçekleşmemiştir.³⁹¹ Bu tarihten sonra Keşmir'in geleceğini yoğun çatışmalar dizisi ve Hindistan'ın plebisit konusundaki isteksizliği belirlemiştir.³⁹²

³⁸⁹ Carolyn C. James, Özgür Özdamar, "Religion as a Factor in Ethnic Conflict: Kashmir and Indian Foreign Policy", **Terrorism and Political Violence**, Vol.17, 2005, s.454.

³⁹⁰ Ghulam Nabi Fai, "The Plebiscite Solution for Kashmir: Why and How", **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. Thomas (eds), Oxford, Westview Pres, 1992, s.171.

³⁹¹ Lamb, a.g.m., s.166-167.

³⁹² James, Özdamar, a.g.m., s.453.

Birleşmiş Milletler çatısı altında alınan kararlara ve arabuluculuk çabalarına rağmen taraflar sadece müzakere masasına getirilebilmiş, sorunda herhangi bir ilerleme görülememiştir. Gerek beş yıl kadar süren çok taraflı görüşmeler gerekse altı yıl süren iki taraflı görüşmeler sonuçsuz çabalar olarak kalmış, 1950'li yıllar iki taraf içinde bölünmenin ilişkilere bıraktığı enkazı temizleme amacıyla yapılan ticaret, geçiş antlaşmaları gibi güven inşa etme amaçlı çabalar ile geçmiştir.³⁹³ Ayrıca 1950'li yıllardaki dünyayı iki kutba ayıran Soğuk Savaş düzeni ve beraberinde getirdikleri, sorunun çözümündeki önemli engellerden birini oluşturmuştur. Hindistan 1953–54 yıllarında ABD ile Pakistan arasında kurulan stratejik ilişkiden rahatsız olmuş, Nehru bu ilişkiyi ABD'nin Hindistan'ı tarafsızlıktan uzaklaşmak ve kendisine diz çöktürmek için geliştirdiği bir plan olarak görmüş ve Pakistan ile uzlaşmaya daha şüpheci ve soğuk bakmıştır.³⁹⁴ Sovyetler Birliğinin de BM Güvenlik Konseyinde Hindistan lehine veto hakkını kullanmaktan çekinmemesi sorunun soğuk savaş politikalarının içinde eriyerek iyiden iyiye içinden çıkılmaz bir hale bürünmesini beraberinde getirmiştir. ABD soruna, 1954 yılından itibaren Bağdat Paktı ve SEATO aracılığıyla müttefiki haline gelen ve ABD'den askeri destek almaya başlayan Pakistan yanında bir tutumla yaklaşmıştır.³⁹⁵ ABD ve Pakistan arasında kurulan bu ilişkiyi kendisine ve bağlantısızlık politikasına karşı oluşmuş bir tehdit olarak değerlendiren Hindistan ise çareyi kendisini hem BM Güvenlik Konseyi'nde hem de dışarıda destekleyen Sovyetler Birliği'ne yanaşmada bulmuştur. Böylelikle sorun 50'lerin ortalarından itibaren Soğuk Savaş dönemi dünya politikası anlayışının bir örnek olayı haline gelmiştir.³⁹⁶

³⁹³ Stephen Philip Cohen, "India, Pakistan and Kashmir", **Journal of Strategic Studies**, Vol. 25, No. 4, December 2002, s.35.

³⁹⁴ Devin T. Hagerty, "US Policy and the Kashmir dispute: Prospects for Resolution", **India Review**, Volume 2, Number 3, July 2003, s.95–96.

³⁹⁵ Rathnam Indurthy, "The Turns and Shifts in the U.S. Role in the Kashmir Conflict since 1947: Today's Propitious Times for a Facilitator to Resolve It" **Asian Affairs: An American Review**, Vol.32, Number 11, Spring 2005, s.33.

³⁹⁶ Indurthy, a.g.m., s. 35.

1950'li yıllar geride bırakıldığında Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerin seyrini derinden etkileyen iki sarsıntı karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki 1962 yılında Hindistan'ın Çin karşısında uğradığı hezimet, diğeri ise 1971 yılında Pakistan'ın ülkesel bütünlüğünün Hindistan'ın eliyle bozulmasıdır.³⁹⁷

Sebeplerine ve sonuçlarına dair bir önceki bölümde ayrıntılı bilgi verilen 1962 Hindistan-Çin savaşı'nın Keşmir sorununa doğrudan etkilerini özetle şöyle sıralayabiliriz. Her şeyden önce söz konusu savaş, Hindistan'ı silahlanmaya yöneltmiş ve Keşmir'deki soruna nükleer bir boyut eklemiştir. İkinci olarak bu savaş sonucu Pakistan Çin ile yakınlaşırken Hindistan da Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Son olarak denilebilir ki 1962 savaşının sonunda Hindistan'ın yaşadığı hezimet II. Hindistan-Pakistan savaşının önünü açmıştır.

Hindistan'ın 1962'de yaşadığı hezimet Pakistan açısından Keşmir'in Hindistan'dan alınmasına dair umutların çoğalmasını beraberinde getirmiştir. 1964 yılında Müslümanların kutsal emaneti olan Hz. Muhammed'in saçının bir tutamının Hazratbal türbesinden çalınması ve Hindistan'ın Keşmir'in özel statüsüne son vermeye yönelik girişimleri sebebiyle Keşmir'de Hindistan aleyhine gösteri ve isyanların başlaması³⁹⁸ Pakistan'ın harekete geçmesine neden olmuş ve böylece sonucunda kimsenin kazanmadığı 1965 tarihli II. Pakistan-Hindistan savaşı başlamıştır. BM'in devreye girmesiyle 23 Eylül 1965'te ateşkes sağlanabilmiştir.³⁹⁹ Ateşkesten sonra Sovyetler Birliği'nin girişimleri ile Taraflar Taşkent'te bir araya gelmişler ve 10 Ocak 1966'da Taşkent Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Bu deklarasyonla taraflar; BM antlaşmasının kuvvet kullanma yasağı ve sorunların barışçıl yollarla çözülmesi konularında öngördüğü kurallara uyma, silahlı personelin 5 Ağustos 1965 öncesi konumuna geri dönmesini sağlama (bu durum 1949

³⁹⁷ Cohen, a.g.m., s.35.

³⁹⁸ Lamb, a.g.e., s.247-248.

³⁹⁹ Lamb, a.g.e., s.247-268.

tarihli ateşkes hattının taraflarca kabulü anlamına gelmektedir.), birbirlerinin iç işlerine karışmama, birbirleri aleyhinde propaganda yapmama, normal diplomatik ilişkileri tesisi etme, ekonomi, kültür ve iletişim konularında aralarındaki ilişkiyi geliştirici adımlar atma, savaş esirlerini geri gönderme ve tarafları ilgilendiren konularda görüşmeleri sürdürecektir olan ortak katılımlı üst düzey bir yapı oluşturma konularında görüş birliği sağlamışlardır.⁴⁰⁰

Hindistan-Pakistan arası gerginliği yatıştırma ve ilişkileri normalleştirme amacı güden Taşkent deklarasyonu iki ülke arası ilişkilerinin 1971 yılında yeni bir krize girmesini engelleyememiştir. Hindistan'ın Doğu Pakistan'daki ayrılıkçı harekete destek vermesi ile iki ülke bu sefer Doğu Pakistan üzerinden savaşa tutuşmuşlardır. Bu savaş sonucu Doğu Pakistan Hindistan'ın desteği ile Pakistan'dan ayrılmış ve Bangladeş adlı yeni bir ülke ortaya çıkmıştır. Pakistan için tam bir hezimet olan 1971 savaşı sonrası taraflar Simla'da bir araya gelmişlerdir. Oldukça hararetli geçen müzakereler sonucu 2 Temmuz 1972 tarihli Simla Antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşma tarafların aralarındaki sorunları karşılıklı görüşme ya da diğer barışçıl yollarla çözeceklerini, BM Antlaşmasına uygun olarak tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvete ve kuvvet kullanma tehdidine başvurmayacaklarını dile getirdikten sonra 1949 tarihli ateşkes hattını “kontrol hattı” olarak tanımlamakta ve tarafların bu hattın diğer kısmında herhangi bir tehdide veya kuvvete başvurmalarını yasaklamaktaydı.⁴⁰¹ Bu, Simla antlaşmasından sonra kontrol hattı (Line of Control (LOC) / Line of Actual Control (LOAC)) olarak anılacak olan Jammu ve Keşmir'deki ateşkes hattının Hindistan ile Pakistan arasında *de facto* sınır olarak kabul edilmesi anlamına gelmekteydi.⁴⁰²

1971 yılında yaşanan bu hezimet Pakistan'ı gerçekleştirmeyi planladığı sosyal ve ekonomik reformları bir kenara bırakarak hızla silahlanmaya ve

⁴⁰⁰ Rahman, a.g.m., s.115.

⁴⁰¹ Lamb, a.g.e., s.274-297.

⁴⁰² Lamb, a.g.e., s.297.

ABD ile daha yakın askeri ilişkiler kurma arayışlarına itmiştir. Pakistan ayrıca bu tarihten sonra radikal İslami militanlar aracılığıyla bölgede ve Keşmir’de etkinlik kurma çabalarına girmiştir. Pakistan’ın militanlara arka çıkan bu politikası Afganistan’da Sovyet karşıtı direnişin olduğu dönem boyunca (1979–1988) ABD tarafından desteklenmiş ve finanse edilmiştir. Simla antlaşmasının yaydığı kontrol hattının uluslararası sınır olarak kabul edildiği, Keşmir’de suların durulduğu, Keşmir sorununun çözüme doğru gittiği havası 1980’lerde başlayan ayaklanmalar sonucu kaybolmuş ve Keşmir tekrardan Asya ve dünya gündeminde patlamaya hazır bir bomba gibi yerini almıştır.⁴⁰³ Bu noktada 1980’lerin Afganistan’da Sovyet karşıtı direnişe koşturarak ABD’nin Pakistan’a askeri ve ekonomik desteğini arttığı yıllar olduğu ve bu dönemde Keşmir’de ve bölgede etkili olmak için ortaya çıkan radikal İslami direnişe dayalı politikanın ABD tarafından desteklendiği de akıllardan çıkartılmamalıdır.⁴⁰⁴

Sovyetlerin yıkılması ve soğuk savaşın sona ermesi Keşmir sorununda da yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Sovyetlerin yıkılmasının ardından ilk etapta Hindistan paniğe ve yalnızlık duygusuna kapılsa da soğuk savaş sonrası dünya düzeni Keşmir sorununda Hindistan’ın elinin kuvvetlendiği bir dönemi beraberinde getirmiştir. İki kutuplu düzenin sona ermesiyle tek dünya lideri olarak ortaya çıkan ABD’nin Asya’da etkinliğini sağlama yolunda Hindistan ile olan ilişkilerini düzenleme çabası Keşmir sorununda Pakistan’ın en önemli destekçilerinden birini kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Sovyetlerin Afganistan’dan çıkması ve Soğuk Savaşın sona ermesi ile ABD Pakistan’a olan desteğini azaltmıştır. Bu dönemden itibaren ABD için Hindistan ile olan ilişkileri ön plana çıkmaya başlamış, ABD-Hindistan arasındaki ekonomik ve ticari konulardaki ilişkiler hız kazanmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Husain Haqqani, “Pakistan’s Endgame in Kashmir”, **India Review**, Vol. 2, No. 3, July 2003, s.44–47.

⁴⁰⁴ Haqqani, a.g.m., s.47.

⁴⁰⁵ Robert M. Hathaway, “The US-India Courtship: From Clinton to Bush”, **India as an Emerging Power**, Sumit Ganguly eds., London, Frank Cass Publishers, 2003, s.7-8.

Soğuk savaş sona erdikten sonra Hindistan ile Pakistan 1999 yılında tekrardan savaşın eşiğine gelmişlerdir. Hindistan ile Pakistan nükleer denemelerini yaptıktan bir yıl sonra Mayıs 1999'da, Keşmir sınırına yakın Hindistan kontrolündeki Kargil kasabasında tekrardan bir çatışmanın içine girmişlerdir. Kontrol hattında çatışmaların meydana gelmesi ve İslami gerillaların hattın Hindistan kontrolündeki kısmına geçmeleri ile tırmanan, daha geniş kapsamlı bir çatışmaya dönüşmesi an meselesi olan kriz yaklaşık olarak yedi hafta sürmüş ve ABD'nin araya girmesiyle sona ermiştir. Nükleer bir felaketin eşiğine gelindiği Kargil krizinde Pakistan askeri olarak istediğine ulaşamadığı gibi diplomatik olarak da kendisini saldırgan olarak tanımlayan uluslararası kamuoyunun gözünde itibar kaybetmiş ve Keşmir konusunda yalnızlığa itilmiştir.⁴⁰⁶

Taraflar kriz çıkmadan üç ay önce Lahor'da bir araya gelerek Keşmir de dahil olmak üzere aralarındaki tüm anlaşmazlıkları karşılıklı diyalog ile çözmeye karar vermişlerdi; fakat Kargil krizi Lahor deklarasyonunun yarattığı bu iyimser havayı yok etmişti. Kriz bittikten sonra diyalog çabaları sürmüştü, Temmuz 2001'de taraflar Agra'da bir araya gelmiş; fakat Kargil krizinin ilişkilere verdiği hasar giderilemediğinden Agra'daki zirve sonuçsuz bir çaba olarak kalmıştır. Aralık 2001'de Delhi'de meydana gelen Parlamento baskını ve Hindistan'ın bu terörist eylemin arkasında Pakistan'ın olduğuna dair inancı ilişkilerin tekrardan gerilmesine sebep olmuştur. Baskından sonra Hindistan Pakistan'dan teröristlere karşı acil önlemler almasını talep etmiş ve aksi takdirde savaşa girmekten çekinmeyeceğini belirtmiştir. 2002 yılına gelindiğinde taraflar kendilerini yeni bir savaşın eşiğinde bulmuşlardır. Hindistan bir yandan ordusunu savaş konumuna geçirerek askeri açıdan Pakistan'ı baskı altına almıştır. Diğer yandan da Hindistan ABD ile Pakistan'ın 11 Eylül sonrası ilişkilerinden dem vürmüş, ABD'nin teröre karşı savaşta birleştiği ülkenin teröristleri desteklediğini ve sakladığını ileri sürerek ABD'nin araya girip Pakistan'a baskı yapmasını sağlamıştır. Pakistan

⁴⁰⁶ Sumantra Bose, "Kashmir: Sources of Conflict, Dimensions of Peace", *Survival*, Vol.42, No.3, 1999, s.149-153.

Hindistan'ın bu baskılarına ancak bir süre direnebilmiş ve sonunda Hindistan'ın parlamento baskınından sorumlu tuttuğu Jaish-e Mohammed ve Lashkar-e Tayyiba örgütlerinin liderlerini yakalamış ve Pakistan'ın kontrolündeki Keşmir'de tedbirler alma yoluna gitmiştir.⁴⁰⁷

11 Eylül sonrası duruma Pakistan açısından bakıldığında; Pakistan'ın ABD için öneminin arttığı ve bununla doğru orantılı olarak ABD ve Pakistan'ın tekrardan yakınlaştığı gözlemlenmektedir. Pakistan ordusunun Taliban, Usame Bin Ladin ve El Kaide'ye dair bilgi sahibi oluşu ve Afganistan müdahalesinde komşu Pakistan'a olan ihtiyaç ABD açısından Pakistan'ın önemini arttıran sebepler olmuştur.⁴⁰⁸ 11 Eylül sonrası Pakistan'ın birdenbire teröre karşı savaşta uluslararası koalisyonun içinde yer alması Pakistan'ı hem dışlanmış devlet görüntüsünden uzaklaştırmış hem de Pakistan'a ABD ile olan eski dostluğunu diriltme imkânı vermiştir.⁴⁰⁹ Pakistan'ın bir diğer kazanımı da kesilen ABD ekonomik yardımlarının tekrardan başlaması olmuştur. Jeopolitiğinin Pakistan'a sunduğu bu imkân Pakistan'da Keşmir'e dair umutların tekrardan yeşermesine de sebep olmuştur. Fakat ABD'nin Pakistan ile yakınlaşması ABD-Hindistan ilişkilerinde net ve kesin bir kırılmayı ya da geriye gidişi beraberinde getirmemiştir. Aksine 11 Eylül sonrası ABD ile Hindistan arasındaki bağlar daha da sıkılaşmıştır. 11 Eylül sonrası ABD ve Hindistan aralarındaki politik ve askeri bağları güçlendiren bir dizi konuda bir araya gelmişlerdir.⁴¹⁰ Hindistan 11 Eylül sonrası durumdan ve taröre karşı savaş olgusundan Keşmir konusunda yararlanmak istemiş; fakat tekrardan canlanan ABD-Pakistan işbirliği dolayısıyla bu konuda yapabilecekleri sınırlı kalmıştır.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Sumit Ganguly, Michael R. Kraig, "The 2001–2002 Indo-Pakistani Crisis: Exposing the Limits of Coercive Diplomacy", **Security Studies**, Volume 14, number. 2, April-June 2005, s. 297–303.

⁴⁰⁸ Mohan Malik, "The China Factor in the India-Pakistan Conflict", **Parameters**, Spring 2003, s.37.

⁴⁰⁹ Malik, a.g.e., s.36.

⁴¹⁰ Jessie Lloyd, Nathan Nankivell, "India, Pakistan and the Legacy of September 11th", **Cambridge Review of International Affairs**, Volume 15, Number 2, 2002, s.271.

⁴¹¹ Lloyd, Nankivell, a..g.m. s. 276.

2004 yılına gelindiğinde ise Hindistan ile Pakistan arasında yeni bir barış sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir. Taraflar SAARC bünyesinde bir araya gelmiş ve Keşmir sorununu tartışmak için komiteler oluşturulmuştur; fakat ilişkiler normalleşme sürecine girse de Keşmir sorununa bir çözüm hala getirilememiştir. Hindistan ile ABD, Rice'ın Mart 2005 Yeni Delhi ziyareti ve Manmahan Sing'in Temmuz 2005'teki ABD ziyaretlerinden sonra politik, ekonomik, ticari ve güvenlikle ilgili yeni ortak adımlar atmışlardır.⁴¹² Bush'un Mart 2006'daki Hindistan ziyareti ve iki ülke arasındaki nükleer işbirliği antlaşması da 2005 yılındaki ortak adımların bir uzantısıdır. Taraflar 2005 yılında nükleer enerji de dahil olmak üzere enerji güvenliği hususunda üst düzey görüşmelerde bulunmuş ve bu konularla ilgilenmek üzere görevlendirilmiş çalışma grupları oluşturmuşlardır.

Gerek 2005 yılında iki ülke arasında yaşanan gelişmeler gerek Bush'un Mart 2006 Hindistan ve Pakistan ziyaretlerinde ortaya çıkan tablo (ABD'nin iki ülkeye karşı farklı tutumu, Hindistan ile nükleer bir anlaşmaya varılmışken Pakistan'a kendisiyle böyle bir anlaşmanın olamayacağını belli edilmesi, Keşmir sorununa çok kısa değinilmesi ve Hindistan'ın sivil nükleer programının ABD tarafından desteklenmesi) açıkça göstermektedir ki ABD Hindistan'ı Pakistan'dan önde tutmakta ve Hindistan ile olan ilişkilerine Pakistan ile olandan daha fazla önem vermektedir. Pakistan teröre karşı savaşta ABD için hala stratejik bir ülke olsa da ABD Keşmir de dahil olmak üzere Asya politikalarında önceliği Hindistan'a vermiş bulunmaktadır.

3.2.2. Çin'in Keşmir Ve Pakistan Politikası

Çin'in Keşmir sorununa bakışını ve dahil oluşunu, Hindistan'ın büyüklüğü, gücü, nüfusu ve hepsinin ötesinde niyetinden ötürü kendisine rakip olabileceği algılaması şekillendirmiştir. Çin kendisine rakip olarak

⁴¹² Christina B. Rocca, "United States Policy Towards South Asia", **The DISAM Journal**, Fall 2005, s.99-100.

gördüğü Hindistan'ı baskı altında tutmanın ve güçlenmesini önlemenin yolunu Hindistan'ın komşularını silahlandırmakta ve Hindistan'da azınlıkların yaşadığı bölgelerdeki ayaklanmaları desteklemekte bulmuştur.⁴¹³

Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerin olumlu bir seyir izlediği 1950'li yıllarda Çin'in Keşmir sorunu karşısında belirgin bir tavır almaktan ve tüm dostluk kurma çabalarına rağmen Hindistan'ı desteklemekten çekindiği göze çarpmaktadır. Denilebilir ki Çin'in 1950'li yıllardaki Keşmir politikası Tibet sorununun bir türevi olarak ortaya çıkmıştır.⁴¹⁴ Bu dönemde Hindistan'ın Tibet sorununda Çin ile çatışmaya girmekten çekinmesi ve iki ülke arasında kurulmakta olan dostluğu bozacak herhangi bir eylemden kaçınması Çin'in direk Pakistan'ın yanında bir tavır almasını engellemiştir. Fakat bir diğer taraftan da Çin Hindistan'ın Keşmir sorununun üstesinden gelmesini kendi çıkarına görmediği için Hindistan'a destek vermekten çekinmiştir.⁴¹⁵ Her şeyden önce Çin Hindistan'ın Tibet konusunda sessiz kalmasının en önemli nedeninin Keşmir üzerinden Pakistan ile çatışma halindeyken bir diğer taraftan da Çin ile karşı karşıya gelecek gücü olmamasından kaynaklandığının farkındaydı ve Keşmir sorununda Hindistan'ın lehine bir gelişme olması Çin'in Tibet'teki kazanımlarını tehlikeye düşürebilirdi. Nehru ise bu dönemde Tibet konusunda Çin ile çatışma içine girmemesini Keşmir sorununda Çin'in desteğini almak, en azından Çin'in Pakistan ile yakınlaşmasını engellemek suretiyle bir artıya çevirmek niyetindeydi. Nehru'nun bu dönemde Tibet sorunu üzerinden Hindistan, Çin ve Pakistan üçlüsüne biçtiği politik duruş ancak 1960'ların başına kadar işlemiştir.⁴¹⁶

1959 yılından itibaren Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerin Tibet sorunu üzerinden bozulmaya başlaması, 1962 yılında ilişkilerin iki ülkeyi savaşa sokacak kadar olumsuz bir mecraa kayması ve Pakistan yöneticilerinin Çin ile stratejik bir işbirliği yolunda Çin'i ikna etmeye yönelik

⁴¹³ Malik, "Nuclear Proliferation in Asia: The China Factor", a.g.m., s.32.

⁴¹⁴ John W. Garver, "China's Kashmir Policies", **India Review**, vol. 3, no. 1, January 2004, s.3.

⁴¹⁵ Garver, a.g.m., s.3.

⁴¹⁶ Garver, "Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions" a.g.m., s.129.

çalışmaları Pakistan ile Çin'in 1964 yılında stratejik bir ortaklığa dönüşecek olan bir yakınlaşmanın içine sokmuştur.⁴¹⁷ Pakistan, Çin ile Hindistan arasındaki sınır anlaşmazlığının tırmandığını hissettiği andan itibaren Çin'e yakınlaşma ve Hindistan ile olan rekabetinde Çin'den destek alma arayışları içerisine girmiştir. Çin ile Hindistan arasındaki çatışma devam ederken Pakistan ile Çin aralarındaki sınırı belirlemek için masaya oturmuşlardır. Çin ile Pakistan'ın 2 Mart 1963 tarihli sınır antlaşması yapmaları ve bu antlaşma ile Pakistan'ın 2000 mil karelik⁴¹⁸ bir alanı Çin'e bırakması, Hindistan'ın Pakistan ile Keşmir sorununu çözmek için başlattıkları ve bu tarihlerde de devam etmekte olan görüşmelerden çekilmesine ve bir taraftan da Hindistan-Çin ilişkilerinin yeni bir krize girmesine sebep olmuştur.⁴¹⁹ Böylelikle 1947'deki bölünme ile birlikte Pakistan ve Hindistan arası bir sorun olarak ele alınan Keşmir sorununa 1962 savaşı sonrası Çin'de dahil olmuştur. Çin ile Pakistan arasında sınır antlaşmasından hemen sonra ticaret, ulaşım, teknoloji gibi konularda birçok antlaşma da yapılmıştır.⁴²⁰

Çin'in Pakistan ile stratejik bir ittifak içine girmesinin sebepleri arasında Tibet sorunu ve 1962 savaşına yol açan sınır anlaşmazlıklarının ötesinde başka sebepler de yer almaktadır. Bunları; Pakistan'ı kendine yaklaştırarak CENTO ve SEATO gibi örgütlerin Asya ayaklarını zayıflatmak, Batı'ya, özellikle ABD'ye ve tabii ki diğer bölge ülkelerine Çin'in Asya politikalarında etkin bir aktör olduğunu göstererek gözdağı vermek, Pakistan ile başlayıp diğer bölge ülkelerini de yanına alarak Hindistan'ı Asya'da çevreleyerek Asya'nın liderliğini üstlenmek ve Pakistan üzerinden İslam dünyasını etki altına almak olarak özetleyebiliriz.⁴²¹

⁴¹⁷ Garver, "China's Kashmir Policies", a.g.m., s.3.

⁴¹⁸ Alastair Lamb, a.g.e., s.24-43.

⁴¹⁹ Chaturvedi, a.g.e., s.120-121.

⁴²⁰ Klaus H. Pringsheim, "China's Role in the Indo-Pakistani Conflict", *The China Quarterly*, No.24 oct-dec,1965,s. 3-4.

⁴²¹ Pringsheim, a.g.m., s.173.

Çin ile Pakistan arasında kurulan stratejik ortaklık ile Çin'in 1980'lere kadar süre gidecek olan Keşmir sorununa yaklaşımını da belirlenmiştir. Bu yaklaşıma göre Çin, Keşmir halkına -1948 ve 1949 yıllarına dair Birleşmiş Milletler kararlarında da kendilerine söz verildiği gibi- Pakistan'a ya da Hindistan'a katılmak konusunda seçim yapma hakkının verilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴²²

Hindistan ile Pakistan'ın 1965 yılında Keşmir üzerinden tekrardan bir savaşa tutuşması Pakistan ile Çin arasında oluşturulan ortaklığı daha da ileri boyutlara taşımıştır. 1965 savaşında ABD hem Pakistan'a hem Hindistan'a silah ambargosu uygulama yoluna giderken Çin'in bu savaşta Pakistan'a her türlü desteği sağlaması iki ülke arasındaki ilişkileri daha ileri bir noktaya taşımıştır.⁴²³ Çin söz konusu savaşta Pakistan'a silah yardımı yapmakla kalmamış aynı zamanda ordularını Hindistan sınırında alarm durumuna geçirip Hindistan'a gözdağı verme yoluna da gitmiştir.⁴²⁴ Pakistan ile Çin arası ilişkiler savaş sonrasında da gelişmeye devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Pakistan silah ihtiyacının önemli bir kısmını Çin'den temin etme yoluna gitmiştir.⁴²⁵

Hindistan'ın Doğu Pakistan'daki ayrılıkçı harekete destek vermesi sebebiyle doğan ve Doğu Pakistan'ın Hindistan'ın desteği ile Pakistan'dan ayrılarak ve Bangladeş adıyla yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla sonuçlanan 1971 tarihli Hindistan-Pakistan savaşında bilindiği üzere Pakistan büyük bir hezimete uğramıştır. Savaş sonrasında gerçekleştirmeyi planladığı soysal ve ekonomik reformları bir kenara bırakarak hızla silahlanmaya başlayan Pakistan'a Çin'in desteği artarak sürmüştür. 1971 tarihli Hindistan-Pakistan savaşının sonuçlarına Pekin'in Asya politikaları çerçevesinden bakıldığında söz konusu desteğin artarak devam etmesi ve

⁴²² Garver, "China's Kashmir Policies", a.g.m., s.3.

⁴²³ D.D.Khanna, Kishore Kumar, **Dialogue of the Deaf: The India-Pakistan Divide**, Delhi, Konark, 1996, s.109.

⁴²⁴ Khanna, Kumar, a.g.e.,s.111.

⁴²⁵ Khanna, Kumar, a.g.e.,s.111.

boyutlarının da genişlemesi daha net anlaşılmaktadır. Şöyle ki Pakistan'ın 1971 yılında Hindistan karşısında hezimete uğraması, Hindistan'ın askeri üstünlüğünün ve askeri kapasitesinin diğer Asya devletlerinde bir nevi caydırıcılık unsuru olarak yankı bulması ve Güney Asya'da Hindistan yardımı ile yeni bir devletin üstelik Çin'in yanı başında kurulması Asya'daki stratejik dengeyi Hindistan lehine bozmaktaydı. 1971 savaşı sonrası Hindistan, Asya'da özellikle Güney Asya'da gücü ve etkisi ciddi boyutlara ulaşmış bir rakip olarak Çin'in tahtını tehdit etmekteydi ve Hindistan'ın Asya'da Çin'in çıkarları aleyhine kazanımlar elde etmemesi için Pakistan yoluyla dengelenmesi gerekmektedir.⁴²⁶

Çin'in Pakistan'a yardımı bu tarihten itibaren sadece silah temini ile sınırlı kalmamıştır. 1970'li yıllar boyunca Pekin Pakistan'ın gizli nükleer silah programına, balistik füze programına ve askeri-endüstriyel alt yapı çalışmalarına destek vermiştir.⁴²⁷ Bu dönemde yaşanan Hindistan Sovyetler Birliği yakınlaşması da Çin'de Sovyetlerin Hindistan'ı kendisine karşı silahlandığı yönünde bir endişe ile karşılanmış ve bu endişenin bir sonucu olarak Çin de Pakistan'a olan askeri nitelikteki yardımlarını arttırmıştır.⁴²⁸

1980'li yıllara gelindiğinde Hindistan ile Çin arasındaki ilişkilerin yumuşama sürecine girdiğini görmekteyiz. Hindistan ile Çin arasında karşılıklı ziyaretler başlamış ve iki ülke aralarındaki sorunları çözmek için masaya oturmuşlardır. Bu yakınlaşmaya koşturucu olarak da Çin'in Keşmir sorununa dair tutumunun değişiklik gösterdiğini görmekteyiz. Soruna 1962 yılından beri Pakistan odaklı bakan Çin 1980'lerde söylemlerinde tarafsız bir tutuma yakın durmuştur. Daha önceden Çin'in politika üreticileri Keşmir halkının Hindistan'a ya da Pakistan'a katılma yolunda self determinasyon hakkına sahip olduklarını dile getirirken bu dönemde sorunun Simla

⁴²⁶ Zubeida Mustafa, "Pakistan: The Focus of China's South Asia Policy", **Pakistan in a Changing World**, Masuma Hasan (eds), Karachi, Pakistan Institute of International Affairs, 1978, s.203.

⁴²⁷ Garver, "Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions", a.g.m., s.128.

⁴²⁸ Subrata K. Mitra, "War and Peace in South Asia: a Revisionist view of India-Pakistan Relations", **Contemporary South Asia**, Vol.10, No.3, 2001, s.78.

Antlaşması ve BM kararlı çerçevesinde çözüme kavuşturulmasından yana olduklarını vurgulamaya başlamışlardır.⁴²⁹ Fakat bu durum Pakistan ile Çin arasındaki ilişkilerde top yekûn bir geriye gidiş olarak algılanmamalıdır. Çin'in Hindistan ile ilişkilerini normalleştirme sürecine girdiğinde Keşmir konusundaki söylemleri ve soruna dair politik duruşu değişse de Çin'in Pakistan ile olan ilişkilerini Keşmir konusunda takındığı tavrın dönemsel olarak geçirdiği değişikliklere indirgemek mümkün değildir. 1980 sonrası Çin ile Hindistan arasındaki ilişkiler iyiye doğru gitse de Çin hiçbir zaman Pakistan ile olan ilişkilerini bu uğurda bir kenara atmayı göze almamıştır ve Pakistan'a olan yardımları sürmüştür.⁴³⁰

Hindistan ile Çin ilişkilerindeki herhangi bir ileri gidişin Pakistan-Çin ilişkilerinde bir geriye gidişe işaret ettiğini düşünmenin ne kadar yanlış bir değerlendirme olacağı Çin'in Güneydoğu Asya ve Asya politikaları göz önüne alındığında daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce Hindistan ile Çin arasındaki ilişkiler ne kadar iyi yöne giderse gitsin söz konusu iki büyük medeniyet arasındaki bölgesel liderlik yarışı ve rekabet varken Çin'in geleneksel rakibini stratejik baskı altında tutmasına olanak veren ve bölgesel güç dengesinin kendi aleyhine sonuçlanmasını engelleyen Pakistan faktöründen vazgeçmesi olanaklı değildir.⁴³¹ Diğer taraftan Çin Hindistan'ın (ABD'yi de yanına alıp) Tibet'te Çin'i zor bir duruma düşürebileceğini kaygısını taşımaktadır. Bu yüzden Çin için Hindistan'ın Pakistan ile toprak anlaşmazlığının devam etmesi ve bu konuda Hindistan'ın karşısında ona sorun yaratabilecek bir Pakistan'ın olması hala önemini korumaktadır.⁴³² Ayrıca Pakistan Çin için petrol ihtiyacının sağlandığı Ortadoğu ve Arap Denizine açılan kapıdır.⁴³³ Pakistan'ın Çin'e sağladığı bu avantaja bir de Çin'in Orta Asya devletleriyle olan ilişkilerinde sağladığı

⁴²⁹ John W. Garver, "The Indian Factor in Recent Sino-Soviet Relations", **The China Quarterly**, no.125, May 1995, s.66-67.

⁴³⁰ Malik: "China-India Relations in the Post-Soviet Era: The Continuing Rivalry", a.g.m., s.332-333.

⁴³¹ Malik: "The China Factor in the India-Pakistan Conflict", a.g.m., s.48.

⁴³² Stuart Harris, "China's regional policies: how much hegemony?", **Australian Journal of International Affairs**, Vol. 59, No. 4, December 2005, s.486.

⁴³³ Harris, a.g.m., s.486

avantaj da eklenmelidir. Çin muazzam bir pazar olarak gördüğü Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerinde söz konusu coğrafyaya dair girişimlerine Pakistan'ı ortak ederek Pakistan'ın Orta Asya ile olan etnik, dini bağlarından ve coğrafi yakınlığından yararlanmaktadır.⁴³⁴

Özetle denilebilir ki Çin-Hindistan ilişkilerinde gelinecek durum iki ülkeyi birçok ortak noktada buluşturursa da ve iki ülke arasındaki ilişkiler 1980 öncesi döneme nazaran oldukça gelişmiş bir boyuta ulaşsa da Pakistan faktörü hala Çin için oldukça büyük bir önem arz etmektedir ve bu haliyle de Hindistan-Çin yakınlaşmasının limitlerinden birini oluşturmaktadır.

3.3. HİMALAYALARDA VE HİNT OKUSYANUSU'NDA REKABET

Hindistan ve Çin arasındaki güvenlik sorunun bir bölümünü de Çin'in Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusundaki ülkelerle kurduğu bağlar oluşturmaktadır. Çin ilk etapta Hindistan'ın doğusundaki Tibet'i kendi kontrolü altına almış daha sonra da Hindistan'ın batısındaki Pakistan ile stratejik ortaklık kurmuştur. Tüm bunların yanında Çin'in Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusundaki bazı ülkeleri kendi etki alanına çekmek istemesi Hindistan'da haklı olarak Çin tarafından çevrelenme kaygısı yaratmış ve bunun üzerine Hindistan da bu bölgelerde kendi etki alanlarını oluşturma yoluna gitmiştir. Böylelikle Hindistan ve Çin rekabeti Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusuna taşmıştır.

Hindistan liderleri ve stratejistleri geleneksel olarak Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusunu, buralardaki ülkelerle Hindistan'ın arasında kurulan tarihi, etnik ve dini bağlar ile İngilizlerin Hindistan'a bıraktığı hegemonik miras

⁴³⁴ Malik, "China-India Relations in the Post-Soviet Era", a.g.m., s.344.

dolayısıyla Hindistan güvenlik bölgesinin bir parçası olarak görmüşlerdir.⁴³⁵ Çin'in bu bölgelerdeki bazı ülkelerle kurduğu bağlar da Hindistan'ın güvenlik algılamalarını derinden etkilemiştir. Hindistan'daki bu algılamaya neden olan Çin aktivitelerini şöyle sıralayabiliriz⁴³⁶:

—Nepal ile olan silah temini ve istihbarat alışverişini de kapayan askeri ilişkiler.

—Burma (Myanmar) ile askeri işbirliği

—Bhutan ile normal diplomatik ilişki kurma çabaları

—Çin ordusunun Hint Okyanusunda giriştiği elektronik istihbarat oluşturma girişimleri

Ayrıca bunlara Çin'in Bangladeş ile olan ilişkilerini de eklemek mümkündür.

Hindistan ise etki alanı olarak gördüğü bu yerlerde, Çin'in Hint etkisini nötrlemeye yönelik faaliyetleri karşısında kendi etkisini sürdürme yoluna gitmiştir.

3.3.1. Nepal

3.3.1.1. Nepal'in Hindistan ve Çin açısından stratejik değeri

Nepal denize çıkışı olmayan, Himalayalarda hegemonya kurmak isteyen iki büyük Asya gücü arasında sıkışıp kalmış ve bu iki büyük gücünün

⁴³⁵ John W. Garver, "The Secutity Dilemma İn Sino-Indian Relations", **India Review**, Vol.1, No.4, October 2002, s.4.

⁴³⁶ Garver, a.g.m., s.4-5.

meydan okumalarına rağmen egemenliğini sürdürmeye çabalayan klasik bir küçük, sıkışmış devlet örneğidir.⁴³⁷ Küçük ve denize çıkışı olmayan bir devlet olmasına rağmen iki büyük Asya devleti ile olan sınırlarından dolayı Nepal, Güneydoğu Asya jeopolitik hesaplamalarında büyük önem taşımaktadır. Çin ile 1236 km. Hindistan ile 1690 km. sınıra sahip olan Nepal'ın Çin ve Hindistan için taşıdığı stratejik önem yüz ölçümüne kıyasla oldukça büyüktür.⁴³⁸

Çin için Nepal'ın stratejik önemi her şeyden önce Tibet ile olan coğrafi yakınlığından kaynaklanmaktadır. Çin'in Tibet'i işgalinden sonra Nepal'ın Çin için stratejik değeri artmıştır. Bu açıdan Nepal Çin için ülke içi güvenliğini sağlamada anahtar bir rol oynamaktadır. Bu tarihten itibaren Nepal'ın Tibet sorununa tarafsız bir tutumla yaklaşmasının sağlanması ve Tibetlilerin Çin karşıtı faaliyetlere katılmalarını önlemek için Nepal ile işbirliğinin kurulması Çin'in Nepal politikasının temel önceliği halini almıştır.⁴³⁹ Bu noktada Nepal'ın Hindistan ile Çin arasında yer alması ve Hindistan ile Tibet arasındaki bağlar da gözden kaçmamalıdır.

Hindistan için Nepal, Çin ile arasında yer alan tampon bir bölge olarak ülke güvenliği için oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Tibet'in Çin tarafından işgal edilmesiyle tampon bölgesel konumunun tamamen Nepal'a geçmesi Nepal'ın Hindistan için de taşıdığı değeri artırmıştır. Diğer taraftan Pakistan istihbarat servisinin özellikle 1990'larda Nepal'da gerçekleştirdiği Hindistan karşıtı faaliyetler sonucu Nepal'ın Hindistan için önemi daha da artmıştır.⁴⁴⁰

⁴³⁷ Manish Dabhade, Harsh V. Pant, "Coping With Challenges To Sovereignty: Sino-Indian Rivalry And Nepal's Foreign Policy", **Contemporary South Asia**, Volume.13, Number.2, June 2004, s.157.

⁴³⁸ Dabhade, Pant, a.g.m., s.159.

⁴³⁹ Dabhade, Pant, a.g.m., s.159.

⁴⁴⁰ Dabhade, Pant, a.g.m., s.159-160.

3.3.1.2. Hindistan-Nepal-Çin ilişkileri

1947’de İngilizler Hindistan’ın yönetimini yeni kurulan bağımsız Hindistan hükümetine bıraktığında Hindistan’ın Nepal politikasının temel prensibini İngilizlerin Nepal üzerinde tesis ettiği hegemonyayı devam ettirme olgusu oluşturmuştur. Bilindiği üzere İngilizler Hindistan’dan çekilmeden önce yüz yılı aşan bir zaman diliminde (bu dönemde Asya’daki Çin etkisi düşüşe geçmişti) Güney Asya’nın tek hegemonu idi. İngiltere’nin Hindistan’a bıraktığı bu mirasın yanında Nepal ile Hindistan arasında güçlü sosyal, kültürel ve ekonomik bağlar da bulunmaktaydı. Sosyal ve dini yapıları ortak olan iki ülke arasında çok eski zamanlara dayanan kültürel bağların yanı sıra Nepal’in ekonomisi de Hindistan’a bağımlıydı. Özetle denilebilir ki tüm ticari ve kültürel alışverişin akışı Hindistan’dan Nepal’e doğru bir seyir izlemekteydi.⁴⁴¹

Hindistan, bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Nepal politikasını yukarıda bahsedilen avantajları üzerine kurmuştur ve Nepal’a hegemonyasını dayatma yoluna gitmiştir. Nepal 1947–1954 arası dönemde Hindistan’ın söz konusu dayatmasını kabullenmişse de bir taraftan da ülke içinde bu durumdan duyulan rahatsızlık yükselmeye başlamıştır.⁴⁴² Özellikle Nehru’nun Hindistan parlamentosunda 6 Aralık 1950’de yaptığı konuşmada Nepal’in bağımsızlığını sadece “formel” bir durum olarak değerlendirmesi⁴⁴³, ardından Hintli politikacılarının Nepali Hindistan’ın bir parçası olarak tanımladıkları yargısının çıkarılabileceği esnek bir dil kullanmaları⁴⁴⁴, 1950 yılında Hindistan ile Nepal arasında imzalan ticaret antlaşması ile Nepal’in bağımsız bir ticari politika üretmesinin önüne Hindistan tarafından set çekilmesi⁴⁴⁵, bu antlaşma ile Nepal’in bağımsızlığının ve toprak

⁴⁴¹ Pashupati Shumshere, J.B. Rana, “India and Nepal: The Political Economy of a Relationship”, *Asian Survey*, Vol.11, No.7, July,197, s.646.

⁴⁴² Shumshere, Rana, a.g.m, s.645.

⁴⁴³ Jawaharlal Nehru’s Speeches, New Delhi, Publication Division, Ministry of Information and Broadcasting, 175, **naklen**, Shumshere, Rana, a.g.m, s.646.

⁴⁴⁴ Shumshere, Rana, a.g.m, s.647.

⁴⁴⁵ Shumshere, Rana, a.g.m, s.648.

bütünlüğünün Hindistan tarafından tanınmasına rağmen Nepal'in dış ilişkilerine sınırlamaların getirilmesi⁴⁴⁶ ve bu yıllarda Nepal'daki Hint büyükelçisinin Nepal'in iç işlerine gereğinden fazla müdahale etmesi Nepal'de kaygı ve endişe ile karşılanmış ve Nepal Hindistan'ı bağımsızlığına yönelik bir tehdit olarak görmeye başlamıştır.⁴⁴⁷

Nepal'de yukarıda bahsedilen kaygıların artmakta olduğu sürece eş zamanlı olarak Çin açısından Nepal'in stratejik değeri de Çin'in Tibet işgali vasıtasıyla artmıştır. 1955 yılından itibaren Nepal yöneticilerinin Hindistan'a olan bağımlılıklarını azaltmak için Çin ile ilişkilerini yakınlaştırma çabaları içine girdikleri ve bu çabaların da Çin tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandığı görülmektedir. 1956 tarihinden itibaren Nepal Çin'in yardımını eksik etmediği Güney Asya'daki ülkeler arasında ilk sıralara yerleşmiştir. Çin Nepal'in yol, sulama kanalları, köprü, gıda ve tekstil fabrikaları yapım projelerine hem ekonomik katkı anlamında hem de uzman katkısı anlamında büyük destek vermiştir.⁴⁴⁸

1974 yılında Hindistan'ın Sikkim'i topraklarına katması Nepal'in kendi toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına dair kaygılarını daha da arttırmıştır.⁴⁴⁹ Bunun üzerine 1975 yılında Nepal kralı Birenda Nepal'i barış bölgesi yapma önerisini ortaya atmıştır. Hindistan, bu öneriye, Nepal'in Hindistan ile olan ilişkilerini Çin ile olan ilişkileriyle eşit duruma getirmeyi amaçladığını ve söz konusu planın 1950 antlaşmasına aykırı olduğunu ileri sürerek büyük tepki göstermiştir.⁴⁵⁰

1980'lerin ortalarına gelindiğinde Nepal ile Çin arasındaki ilişkinin daha da ileri boyutlara gittiğini görmekteyiz. Çin ile Nepal arasında 1986'da Nepal-

⁴⁴⁶ Mohan Malik, "South Asia in China's Foreign Relations", **Pacifica Review**, Volume 13, Number1, February 2001, s.86–87.

⁴⁴⁷ Shumshere, Rana, a.g.m, s.647.

⁴⁴⁸ John W. Garver, "China-India Rivalry in Nepal: The Clash over Chinese Arms Sales", **Asian Survey**, Vol.31, No.10, Oct.1991, s.957.

⁴⁴⁹ Malik, "South Asia in China's Foreign Relations", a.g.m., s.87.

⁴⁵⁰ Garver, a.g.m., s.958.

Tibet ticaret antlaşması imzalanmış ardından 1988'de iki ülke arasında istihbarat paylaşımına dair gizli bir antlaşma imzalanmış ve bu antlaşma ile Çin Nepal'e silah yardımı sözü vermiştir.⁴⁵¹ Hindistan'ın buna tepkisi ise bir hayli ağır olmuştur. Hindistan bu olay sonrası Nepal'e 1989–1990 yılları boyunca ekonomik ambargo uygulamıştır.⁴⁵² Söz konusu uygulama ile Hindistan Nepal'in istediği yönde hareket etmesini sağlamak istemiştir. Bazı kaynaklarda Hindistan'ın başından beri Çin'in Nepal'e yardımın sınırlı olacağını bildiğine de değinilmektedir⁴⁵³

Hindistan Nepal'e ekonomik ambargo uygulamaya başlayınca Çin'in Nepal'e olan yardımını arttırmıştır. Çin ile Nepal arasında Nisan 1989'da bir antlaşma imzalanmış ve bu antlaşma ile Çin Nepal'e yakıt ve yiyecek göndermeye başlamıştır. Fakat Nepal Çin'den gelen ürünleri coğrafi nedenlerden dolayı dünya pazarlarından daha pahalıya almaktaydı⁴⁵⁴. Çin'in Nepal'e yardım gönderebileceği tek yol Tibet'ten geçmekteydi ve bu yol oldukça tehlikeli ve kötü şartlar altındaydı.⁴⁵⁵

1989'da Hindistan'daki hükümet değişimi ardından 1990'da Nepal'de Hindistan ile ilişkileri düzelmek isteyen demokratik bir hükümetin başa gelmesi Hindistan ile Nepal arasındaki ilişkilerde yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir.⁴⁵⁶ Taraflar 1991'de yaptıkları bir ticaret ve ulaşım antlaşması ile tekrardan ilişkilerini düzenlemişler ve bu tarihten sonra birbirlerinin güvenlik kaygılarına daha çok itimat etme taahhüdünde bulunmuşlardır.⁴⁵⁷

⁴⁵¹ Dabhade, Pant, a.g.m.,s.161-162

⁴⁵² <http://meadev.nic.in/economy/ibta/volume1/chap38.htm> accessed June 25, 2004.,naklen, Dabhade, Pant, a.g.m.,S., 162.

⁴⁵³ Garver, a.g.m., s.965.

⁴⁵⁴ Garver, a.g.m., s.964.

⁴⁵⁵ Garver, a.g.m., s.966.

⁴⁵⁶ Dabhade, Pant, a.g.m.,s.165.

⁴⁵⁷ Malik, a.g.m., s.88.

Özetle denilebilir ki Hindistan ile dünyanın tek Hindu devleti olan Nepal arasındaki yüzyıllardır devam eden ve sosyal, kültürel, dini, coğrafi, tarihsel ve ekonomik bağların ⁴⁵⁸ yönlendirdiği ilişki 1960'lardan itibaren Hindistan'ın aşırı dayatmacı tutumu nedeniyle eski yoğunluğunu kaybetmeye başlamış ve Nepal bu süreç içinde Hindistan'a olan bağımlılığını azaltmak için Çin ile olan ilişkilerini artırma yoluna gitmiştir. 1980'lerin ikinci yarısında ve 1990'ların başında Hindistan ile Nepal arasındaki ilişkiler keskin bir viraja girse de bir taraftan Nepal'ın coğrafi elverişsizliklere sahip bir ülke olarak Hindistan'a olan bağımlılığını daha uygun bir seçenекle ikame edemeyeceğini anlaması diğer taraftan da Hindistan'ın kendi güvenliği ve ekonomisi açısından çok önemli olan Nepal'i Çin'e kaptırmak istememesi iki ülkeyi tekrardan birbirleriyle iyi ilişkiler içinde yaşamaya itmiştir. Fakat Hindistan Nepal ilişkilerindeki söz konusu düzelme süreci Nepal ile Çin arasındaki ilişkilerde herhangi bir bozulma sürecini beraberinde getirmemiştir. Nepal için Çin ile olan ilişkiler Hindistan'a olan bağımlılığını azaltacak önemli bir faktör olama değerini hala korumaktadır. Ayrıca bölge liderliğinde Hindistan ile çetin bir rekabet içinde olan Çin için de Nepal ile olan ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Fakat Çin ile Hindistan arasındaki Himalayalara dair rekabettin Nepal ayağında Hindistan'ın Çin'e oranla bir adım önde olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

3.3.2. Burma (Myanmar)

1948 yılında bağımsızlığına kavuşan Burma'ya, Burma'da oldukça gevşek bir yönetim sergilemiş ve sadece askeri varlığını bulundurmakla yetinmiş İngiltere'den demokratik bir yapı ve zayıf bir devlet miras kalmıştır.⁴⁵⁹ 1948 ile 1962 arasında demokratik rejimle yönetilen Burma

⁴⁵⁸ Malik, a.g.m., s.86.

⁴⁵⁹ Neil A. Englehart, "Is Regime Change Enough For Burma? The Problem of State Capacity", *Asian Survey*, Vol 45, No 4, July/August 2005, s.624.

1962'den itibaren askeri cunta tarafından idare edilmektedir.⁴⁶⁰ Fakat ülke içinden özellikle 1988'den itibaren demokrasi talepleri ve yönetime ciddi protestolar yükselmektedir ve bu talepleri karşılamayan Burma uluslararası tepkilerle ve izolasyonla da karşı karşıya kalmaktadır.⁴⁶¹

Burma, özellikle 1988'de yaşadığı ülke içindeki demokrasi istekleri ve askeri rejim karşıtlığından itibaren askeri rejime tehdit oluşturmayacak yönetime sahip olan ülkelerle ilişki içine girmeyi bir dış politika prensibi haline dönüştürmüştür.⁴⁶² Bu tarihten itibaren de cunta yönetimine ekonomik destek çıkan Pekin Burma için büyük bir öneme sahip olmuştur. Çin uluslararası arenada yalnız kalan Burma için rejimin anahtar dış destekleyicisi konumuna yükselmiştir.⁴⁶³

Çin ile Burma arasında kurulan yakın ilişkiler Hindistan tarafından endişe ile karşılanmıştır. Hindistan'ın bu endişesi söz konusu ilişkinin bölgesel güç dengelerinde kendi aleyhinde doğuracağı sonuçlardan, Burma'nın Bangladeş ile olan coğrafi yakınlığından⁴⁶⁴ ve Çin ve Burma arasında kurulan askeri bağın Hindistan'ın sınır bölgesindeki ve Hint Okyanusu'nun kuzeyindeki çıkarlarına olan olumsuz etkisinden kaynaklanmaktadır.⁴⁶⁵

1990 sonrası Çin ile Burma arasında kurulan de facto askeri müttefiklik Hindistan ile Burma arasındaki ilişkilerde bir geriye gidişi beraberinde getirmiştir. Çin Burma'daki askeri rejimle bağlarını sıkılaştırırken Hindistan'da Burma'daki demokratik hareketin öncüleriyle iletişime geçmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ Englehart, a.g.m., s.623.

⁴⁶¹ Ian Holliday, "Rethinking The United States's Myanmar Policy", **Asian Survey**, Vol 45, No 4, July/August 2005, s.603.

⁴⁶² Holliday, a.g.m., s.613.

⁴⁶³ Holliday, a.g.m., s.613-614.

⁴⁶⁴ Malik, "China-India Relations in the Post-Soviet Era" a.g.m., s.335.

⁴⁶⁵ Malik, a.g.m., s.337.

⁴⁶⁶ Malik, a.g.m., s.337.

1990'lı yılların ortalarında Hindistan Burma ile ilişkilerini normalleştirme çabaları içine girmiştir. Bu çabayı doğuran en büyük sebep ise Çin'in kurmak istediği Çin, Pakistan, Bangladeş ve Burma bağına kırmaktır. Çünkü bu bağ Hindistan'ın bölgesel liderlik amacına önemli bir sekte olduğu kadar Hindistan'ın Çin taraftarı ülkelerle çevrelenmesi de demektir.⁴⁶⁷ Burma da Hindistan'ın bu çabalarına soğuk bakmamıştır. Hindistan ile olan ilişkileri normalleştirmenin Burma için taşıdığı en büyük anlam ekonomik kalkınmasına ve güvenliğine katkıda bulunmasının ötesinde Burma'nın ulusları arenadaki yerinde Hindistan'ın kendisine politik destek sağlayabilecek olmasıdır.⁴⁶⁸ Böylelikle özellikle 2000'li yıllarda Hindistan ile Burma arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir.⁴⁶⁹ Bu süreç içinde Burma'nın Çin ile olan ilişkisinde herhangi bir geriye gidiş de gerçekleşmemiştir. Çin Burma için hala önemini ve değerini korumaktadır ve Hindistan ile olan ilişkilerinden Çin ile olan ilişkileri daha önde gelmektedir. Denilebilir ki Hindistan Çin rekabetinin Burma ayağında Çin Hindistan'a nazaran epey öndedir.

3.3.3. Bhutan

Bhutan Hindistan ile Çin arasında sıkışmış ve yüzyıllarca egemenliğini Asya'nın bu iki büyük medeniyetine karşı korumaya çalışmış bir ülkedir. Geleneksel olarak monarşi ile yönetilen krallık 19. ve 20. yüzyıl boyunca politik istikrarını ilk önce İngiltere'nin ardından Hindistan'ın müttefikliğine dayanarak sağlayabilmiştir. 1949 yılında Hindistan ile Bhutan arasında imzalanan "Dostluk ve İşbirliği" antlaşması ile Hindistan Bhutan'ın bağımsızlığını tanımış ve ülkenin iç işlerine karışmama taahhüdünde

⁴⁶⁷ Jürgen Haacke, "Myanmar's Foreign Policy towards China and India", *Adelphi Papers*, Volume 46, Issue 381, June 2006, s.34.

⁴⁶⁸ Haacke, a.g.m., s.35.

⁴⁶⁹ Haacke, a.g.m., s 35-38.

bulunmuştur. Bunun karşılığında söz konusu antlaşma ile Bhutan dış ilişkileri üzerinde Hindistan'ın rehberliğini ve gözetimini kabul etmiştir.⁴⁷⁰

1949'dan itibaren Bhutan'ın kalkınma ve gelişimi tamamen Hindistan tarafından finanse edilmiştir. Bhutan'daki yolların yapımı, sivil ve askeri personelin eğitimi, hidroelektrik projesinin hayata geçirilmesi ve diğer benzeri planlar hep Hindistan desteği ile olmuştur.⁴⁷¹ Hindistan'ın bu yardımları karşılığında Bhutan da Hindistan'a Çin ile olan sınırında kontrol mevzileri oluşturma yetkisi vermiştir.⁴⁷² Ayrıca dış ilişkilerini Hindistan'ın gözetiminde yürüten Bhutan'ın ekonomisinin de Hindistan'ın ekonomisine bağımlı hale getirilmesiyle⁴⁷³, Bhutan'ın Hindistan'dan ayrı hareket edeceği alanlar oldukça sınırlandırılmıştır.

Bhutan ile Çin arasındaki ilişkiler ise Çin'in istediği bir biçimde gelişmemiştir. Stratejik konumundan dolayı Çin Bhutan ile ilişkilerini derinleştirmeye ve Bhutan ile Hindistan arasındaki bağları bir parça da olsa kırmaya çalışsa da Bhutan buna pek yanaşmamıştır.⁴⁷⁴ Örneğin Çin Hindistan ile olan 1960 ve 1961 yılındaki sınır sorununa dair görüşmelerinde Bhutan ile olan sınırını Hindistan ile olan görüşmeler çerçevesinde ele almayacağını belirtmiş ve Bhutan'a 1949 anlaşmasının oraya çıkardığı durumu aşacak derecede bağımsız bir varlık olarak yaklaşarak Hindistan ile Bhutan arasında kurulan bağı kırmak istemiştir. Fakat Bhutan'ın Çin'e karşı olan mesafeli tutumu buna izin vermemiştir.⁴⁷⁵ Nepal'in tersine Bhutan hiçbir

⁴⁷⁰ Leo E. Rose, *The Politics of Bhutan*, Ithaca, N.Y. Cornell University Press, 1977, s.72., **naklen**, Arijit Mazumdar, "Bhutan's Military Action Against Indian Insurgents", **Asian Survey**, Vol 45, No 4, July/August 2005, s.566.

⁴⁷¹ Ralph Buultjens, "The Ethics of Excess and Indian Intervention in South Asia", **Ethics & International Affairs**, Vol.3, 1989, s.92.

⁴⁷² Buultjens, a.g.m., s.92.

⁴⁷³ Buultjens, a.g.m., s.92.

⁴⁷⁴ Manaroma Kohli, "China Factor In The Indo-Bhutanese Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-2**, eds Verinder Grover, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, s.204-207.

⁴⁷⁵ Kohli, a.g.m., s.204.

zaman Çin kartını oynayarak Hindistan ile arasında kurulan ilişkinin altını oymaya çalışmamıştır.⁴⁷⁶

Bhutan'ın bu mesafeli durumunun ardındaki en önemli etken Çin'in Tibet'i işgali olmuştur. Bhutan bu olay sonrasında Çin ile olan ilişkilerini sürdürse de aynı durumun kendi ülkesinin başına gelmesinden korktuğu için Çin'e bu tarihten sonra hep şüphe ile yaklaşmıştır. Özetle denilebilir ki Çin'in Tibet'i işgali ise Bhutan'ı Çin'den daha da uzaklaştıran Hindistan'a ise daha da yakınlaştıran bir süreci beraberinde getirmiştir.⁴⁷⁷ Çin ile Bhutan arasında çok fazla ekonomik ve ticari ilişki de olmamıştır.⁴⁷⁸

Hindistan ile yüzyılları aşan dini, kültürel, sosyal ve ekonomik bağları olan ve bağımsızlık sonrasında da bu bağlarla sahip çıkan Bhutan'ın Hindistan ile Çin rekabetinde Çin'e herhangi bir avantaj sağlaması çok uzak bir ihtimaldir.

3.3.4. Bangladeş

Hindistan ve Çin arasındaki rekabetin uzandığı bir başka ülke ise Bangladeş'tir. Hindistan'ın desteği 1971'de ile Pakistan'dan ayrılıp bağımsız olan Bangladeş ile Çin arasında ilk etapta ilişkiler olumsuz bir seyir izlemiştir. Çin doğumunda Hindistan'ın etkin olduğu bu ülkenin Birleşmiş Milletlere girişini bile 1972 yılında veto hakkıyla engellemiştir.⁴⁷⁹ Fakat 1980'lerden itibaren Hindistan ile arasındaki rekabet ve Bangladeş'in Hint Okyanusu ve Bengal Körfezi'ne açılan coğrafi konumu Çin'i Bangladeş ile ilişkilerini normalleştirmeye itmiştir. Bu tarihten sonra Çin Bangladeş'e ekonomik ve askeri yardım yapmaya başlamıştır ve aralarında ticaret ilişkisi de

⁴⁷⁶ Malik, "South Asia in China's Foreign Relations", a.g.m., s.88.

⁴⁷⁷ Malik, a.g.m.,s.88.

⁴⁷⁸ Malik, a.g.m.,s.88.

⁴⁷⁹ Malik, a.g.m.,s.88.

kurulmuştur.⁴⁸⁰ Çin Hindistan ilişkileri konusunda çok sayıda çalışması bulunan Mohan Malik'e göre Bangladeş Hindistan'dan kayıp Çin'e doğru yönelmektedir.⁴⁸¹

3.3.5. Hint Okyanusu

3.3.5.1. Hint Okyanusu'nun Stratejik önemi

Hint Okyanusu'nun Hindistan için taşıdığı stratejik öneminin kaynaklarını şöyle sırlayabiliriz:

Her şeyden önce Hindistan için Hint Okyanusu ülke güvenliği açısından çok önemlidir. Tarihsel deneyimlerinin de etkisiyle Hintliler, Hint Okyanusunda bir gücün yükselmesinin ilk etapta deniz taşımacılığı ve ticaretin bu güç tarafından yürütülmesini ardından bu gücün Hindistan'ın bağımsızlığına tehdit oluşturmalarını beraberinde getireceğini düşünmektedir. Bu yüzden Hindistan için ilk etapta Hint Okyanusu'nun güvenliğinin sağlanması ve burada yabancı bir gücün etkin konumuna gelmesinin önlenmesi gerekmektedir.⁴⁸²

Hint Okyanusu Bölgesi'ni topraklarında çok büyük oranda bir Müslüman nüfusa ev sahipliği yapan Hindistan için önemli kılan bir diğer etken ise bölgedeki Müslüman nüfusun yoğunluğundan ve İslami duruşa sahip terör örgütlerinden kaynaklanmaktadır.⁴⁸³

Hint Okyanusu'nun Hindistan için bir diğer önemi ise Hindistan'ın enerji ihtiyacı ve enerji güvenliği noktasında ortaya çıkmaktadır. Dünyanın

⁴⁸⁰ Malik, a.g.m.,s.88.

⁴⁸¹ Malik, a.g.m.,s.88-89.

⁴⁸² Donald L. Berlin, "India In The Indian Ocean", *Naval War College Review*, Vol. 59, No2, Spring 2006, s.62.

⁴⁸³ Berlin, a.g.m, s.64-65.

dördüncü büyük ekonomisi olan ve enerji açısından yüzde yetmiş oranda dışa bağımlı olan Hindistan için Hint Okyanusu Basra Körfezi ve Arap ülkelerine açılan kapıdır.⁴⁸⁴

Hint Okyanusu'nun Hindistan için bir diğer önemi ise bölgedeki artan konvansiyonel ve nükleer silahlanmadan kaynaklanmaktadır.⁴⁸⁵

Çin için Hint okyanusunun stratejik önemi ise her şeyden önce enerji ve ticaret güvenliğinden kaynaklanmaktadır. Çin global ekonomiye eklemlendikçe Hint Okyanusu'na bağımlılığı da artmaktadır. Çin toplam ticaretinin yüzde dokuzunu Hint Okyanusu vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Ayrıca enerji ihtiyacı bir hayli yüksek düzeyde olan Çin'in petrol ithalinin yüzde atmışı Hint Okyanusundan geçerek kendisine ulaşmaktadır.⁴⁸⁶

Çin için Hint Okyanusunun bir diğer önemi bölgesel üstünlüğünü Hindistan'a kaptırmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Hindistan Hint Okyanusu ve bölgesinde etkinliğini arttırmasını Çin, kendi bölgesel konumuna ciddi bir tehdit olarak görmektedir.⁴⁸⁷

Çin Hindistan ile Hint Okyanusundaki rekabetini kıyı devletleri ile kurduğu ilişkiler üzerinden yürütmektedir. Yukarıda anlatıldığı üzere Çin Pakistan ve Burma ile yakın ilişkiler içindedir. Çin, bir taraftan Pakistan ve Burma'da özellikle Burma'nın çeşitli adalarında liman ve boru hattı projeleriyle⁴⁸⁸ diğer taraftan da bu ülkelerin limanlarında zaman zaman bulunan HKO'na ait gemilerle⁴⁸⁹ Hint Okyanusunda varlığını Hindistan'a ispat etmektedir. Hindistan ve Çin'in üzerinde etkinlik kurmak için rekabet

⁴⁸⁴ Berlin, a.g.m, s. 66.

⁴⁸⁵ Berlin, a.g.m, s.60.

⁴⁸⁶ Garver, "The Secutity Dilemma İn Sino-Indian Relations, a.g.m., s.12.

⁴⁸⁷ Garver, a.g.m., s.13.

⁴⁸⁸ Berlin, a.g.m, s.63.

⁴⁸⁹ Garver, a.g.m., s.13-14.

ettikleri bir diğer ülke de Hint Okyanusunun stratejik bir noktasında konumlanmış olan Sri Lanka'dır.⁴⁹⁰

Hindistan da, Çin'in Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusunda geleneksel olarak etki alanı olarak gördüğü bölgelerdeki faaliyetlerine karşılık olarak Japonya ve Vietnam ile ilişkilerini geliştirmektedir. Japonya Çin'in yükselişi karşısında duyduğu kaygı sonucu Hindistan ile olan ilişkilerini derinleştirmekte ve Asya politikalarında Hindistan ile olan ilişkilerine anahtar bir rol yüklemektedir. Hindistan ise Çin ile olan rekabeti sonucu Japonya'nın kendisine yaklaşmasından memnuniyet duymaktadır.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Malik, "South Asia in China's Foreign Relations", a.g.m., s.89.

⁴⁹¹ Das, a.g.m., s.24-25

SONUÇ

Dünyanın en eski medeniyetleri arasında yer alan Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilerin Asya'nın ve özellikle de Güneydoğu Asya'nın kaderi üzerindeki belirleyiciliği neredeyse aralarındaki ilişki kadar eskiye dayanmaktadır. Kültürel ve ticari alışverişin hemen her dönemde yoğun olduğu bu iki medeniyet arasında cereyan eden ilişkiler hangi yönetim altında yürütülürse yürütülsün bir ölçüde Asya ve özellikle de Güneydoğu Asya temelinde bir "rekabet" olgusu etrafında şekillenmiştir denilebilir. Tibet gibi bu iki büyük medeniyetin arasında yer alan ve kendi öz varlığını koruma çabası içerisinde olan bölgelerin tarihi de büyük ölçüde bu iki büyük medeniyet arasındaki ilişki ve rekabet tarafından belirlenmiştir.

Söz konusu rekabet olgusunun en belirgin bir biçimde ortaya çıktığı dönemi ise İngilizlerin Hindistan'ın yönetimini üstlendiği dönemden başlatmak gerekir. Bu dönemde kendini fazlasıyla hissettiren bu olgu değişimlere ve dönüşümlere uğrayarak, kendini zaman zaman ön plana çıkarıp zaman zaman da geri planda atarak varlığını hala korumaktadır. Tibet meselesi de söz konusu rekabet olgusunun seyrine göre değişim ve dönüşümler yaşayarak günümüze kadar gelmiştir ve bu iki büyük medeniyet arasında rekabet var olduğu sürece de bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmesi beklenmelidir.

İngilizlerin Hindistan'ın yönetimini üstlendiği dönemde İngiliz Hindistan'ı ile Çin arasındaki ilişkilerde Tibet; sınır güvenliği ve Güneydoğu Asya'da etkinlik kurma politikalarının bir uzantısı olarak iki taraf arasında temel bir mücadele alanı olmuştur. İngilizlerin Tibet ile ilgilenmelerinin en önde gelen nedeni Hindistan'daki varlıklarının devamını ve güvenliğini garanti altına almak ve buradan hareketle tüm Himalayalarda etki sahibi olmak olarak açıklanabilir. Çin'in de bu dönemde Tibet politikasını İngilizlerin hem kendi

varlığını hem de Asya'daki etki alanlarını tehdit eden tutumu üzerinden şekillendirmiş ve buna bağlı olarak da Tibet politikasında Tibet'in kapılarını dışarıya kapamaya kadar varan sertleşmelere gitmiştir. Ne var ki 19. yüzyılda Çin'in hem kendi içinde hem de bölgesel ve küresel politikada içine çekildiği sorunlar Çin'i Tibet'ten uzaklaştırmış ve Çin düşüşe geçtiği bu dönemde Tibet'i İngiliz Hindistan'ından gelen nüfuzun etkisi altına sokmuştur. Burada hemen belirtilmesi gerekir ki İngilizlerin daha sonra da Hindistan'a miras bıraktığı Tibet politikası Tibet'i tamamen ele geçirmek veya bir diğer deyişle Hindistan'ın bir parçası yapmaktan ziyade Çin'in Tibet üzerindeki üstünlüğünü tanımak; fakat Tibet'in Çin'in egemenlik haklarını tamamen kullandığı bir toprak parçası haline gelmesinin önünü kesmek ve otonom bir Tibet'te özellikle ticari bazı ayrıcalıklara sahip olmak gibi amaçlar etrafında şekillenmiştir.

Daha sonra İngilizlerin Hindistan çekilmesi ve Çin Halk Cumhuriyetinin kurulmasıyla Tibet sorunu bu iki devlet arasında sınır güvenliği ve Güneydoğu Asya'da etkinlik mücadelesi bağlamında varlığını sürdürmüş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrine uygun olarak inişler ve çıkışlar yaşamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan iki ayrı devlet olarak Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler; 1950'lerde yaşanan dostluk ve işbirliği kurma adımları, 1960 ve 1970 yıllarına damgasını vuran düşmanlık ve rekabet havası, 1980'lerde başlayan ilişkileri normalleştirme çabaları ve 1990 sonrası başlayan ve hala devam etmekte olan yakınlaşma süreci başlıkları altında dört temel noktada toplanabilir. Diğer taraftan Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri, "iki ülke arasındaki sorun alanlarının ilişkiler üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğu dönem" ve "iki ülke arasındaki sorun alanlarının temel belirleyicilik rolünü kaybettiği dönem" olmak üzere iki ana başlık altında da toplamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında başarısız işbirliği çabalarının hâkim olduğu 1950'leri bir kenara

birakacak olursak 1960'tan iki kutuplu dünya sisteminin sona erdiği, Sovyetlerin yıkıldığı ve ABD'nin hegemon güç olarak ortaya çıktığı 90'lı yıllara kadar iki ülke arasındaki ilişkiler; aralarındaki sorun alanlarının birincil belirleyiciliğe sahip olduğu bir dönem geçirmiştir. Bu döneme 1980'lerdeki ilişkileri normalleştirme çabaları da dahil edilmelidir çünkü bu dönemde de iki ülke arasındaki ilişkiler ve bu ilişkileri normalleştirme çabaları hep sorun alanları üzerinden gidilerek yürütülmüştür. 1990 sonrası döneme bakıldığında ise iki ülke arasındaki sorun alanlarının birincil belirleyici rolünü kaybettiği ve ikili ilişkilerin vurgusunun aradaki sorunlardan mevcut ve muhtemel işbirliği alanlarına kaydığı görülmektedir. Bu son dönemin temel belirleyici ise her iki ülkenin de ABD'nin liderliğindeki tek kutuplu dünya düzeninden duyduğu rahatsızlık ve çok kutuplu bir sistemde temel güç merkezleri olarak yer almak amacında olmalarıdır. Bu amaç doğrultusunda iki ülke de enerjilerini sorun alanlarına akıtmaktansa ülkelerinin gelişmesine ağırlık vermeyi ve bu yüzden de iki ülke arası ilişkilerdeki “vurgu”yu sorun alanlarından işbirliği alanlarının üzerine çekmeyi yeğlemişlerdir.

Hala içerisinde bulunduğumuz ve giderek de varlığını daha yoğun olarak hissettiren “Hindistan-Çin ilişkilerinde işbirliği ve ortaklık” dönemi ve bu dönemin hizmet ettiği amacı Hindistan başbakanı Sing'in 2005 yılında Çin Başbakanı Wen'i Delhi'de karşılarken dile getirdiği “Hindistan ile Çin birlikte dünya düzenini yeniden şekillendireceklerdir” cümlesi ile özetlemek mümkündür. Sing'in de meşhur cümlesinde anlatmak istediği gibi dünya nüfusunun üçte birinden fazlasına sahip olan, iki büyük ve yükselen güç olarak Hindistan ve Çin dünya düzenini yeniden şekillendirmek yani dünya düzenin tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçişini sağlamak noktasında birlikte işbirliği içerisinde. Fakat bir diğer taraftan da unutulmamalıdır ki bu dünya düzenin içinde bir de Asya'nın kendi iç düzeni vardır ve Asya'nın iç düzenini de Hindistan ve Çin şekillendirecektir. Fakat Asya'nın iç düzenini şekillendirecek olan gelişmeler “işbirliği” temelinden çok “rekabet” temeli etrafında ortaya çıkacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere Hindistan ve Çin

Asya'da ve özellikle de Güneydoğu Asya'da etkinlik mücadelesi içindedirler ve aralarındaki tüm yakınlaşma ve işbirliğine rağmen Güneydoğu Asya özeline inildiğinde söz konusu rekabet olgusu kendisini hissettirmektedir. Bu olgunun kendisini hissettirdiği alanlar ise kayda değer bir ilerleme sağlanmasına rağmen hala iki ülkenin de üzerinde kesin bir çözüme ulaşmadığı Tibet, sınır sorunu, Pakistan ile olan ilişkiler, Himalayalar ve Hint Okyanusu'ndaki etkinlik çabaları olarak sıralanabilir.

Gelinen son noktaya Tibet sorunu açısından bakılacak olursa ilk göze çarpan unsur Tibet sorunun daha önceki dönemlerde -özellikle 1962 ile 1980 arasını kapsayan süreçte- sahip olduğu "iki ülke arası ilişkilerin belirleyiciliğini üstlenen temel sorun alanı" rolünü kaybettiğidir. Son gelinen noktaya bakıldığında görülmektedir ki Tibet sorunu kendi tarihsel gelişimine uyumlu olarak yine Hindistan-Çin ilişkilerini genel seyrini takip etmiştir ve iki ülke arasında yaşanan yakınlaşmaya koşut olarak Tibet'in iki ülke arasındaki ilişkilerde bir sorun alanı olarak kıymeti azalmıştır. Fakat unutulmamalıdır ki Güneydoğu Asya'daki rekabet bağlamında Hindistan'ın Çin karşısındaki en önemli kozunu oluşturan Tibet'ten vazgeçmesi iki ülke arasında rekabet olgusu var oldukça mümkün değildir. Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu her fırsatta tekrar etse de Hindistan, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki rekabet boyutunun zorladığı noktalarda ülkesinde barındırdığı oldukça büyük rakamlara ulaşan Tibetli sığınmacılar ve Dalai Lama vasıtasıyla Çin'i köşeye sıkıştırma yolunu da saklı tutmaktadır.

Son olarak denilebilir ki iki ülke arasındaki diğer sorun alanları gibi Tibet sorununun da bazı değişim ve dönüşümlere tabi olsa da iki ülkenin arasında rekabet var oldukça, yaşanan yakınlaşmalara ve iki ülkenin global ölçekli hedeflerine bağlı olarak vurgusunu kaybetse de varlığını kaybetmesi beklenmemelidir.

KAYNAKÇA

AMBROSIO, Thomas; “The Third Side? The Multipolar Strategic Triangle and the Sino-Indian Rapprochement” **Comparative Strategy**, Volume 24, 2004,397–414.

ARMAOĞLU, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789–1914**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,2003.

-----; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, 14.bsm, İstanbul, Alkım Yayınevi,2003.

BERLİN, Donald L; “India In The Indian Ocean”, **Naval War College Review**, Volume.59, Number.2, Spring 2006, 58–89.

BOSE, Sumantra; “Kashmir: Sources of Conflict, Dimensions of Peace”, **Survival**, Volume.42, Number. 3, Autumn 1999, 149–171.

BUULTJENS, Ralph; “The Ethics of Excess and Indian Intervention in South Asia”, **Ethics & International Affairs**, Vol.3,1989, 74–100.

CARTER, Ashton B. ;“America’s New Strategic Partner?”, **Foreign Affairs**, July/August 2006, 33–44.

CHATURVEDİ, Gyaneshwar; **India-China Relations:1947 to Present Day**, India, MG,1991.

CHEEMA, Pervaiz Iqbal; “Pakistan, India, and Kashmir: A Historical Review”, **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. THOMAS (eds), Oxford, Westview Pres, 1992, 93–119.

CHOPRA, P. N.; **Social, Cultural and Political History of Tibet**, New Delhi, Criterion Publications, 1989.

COHEN, Stephen Philip; "India, Pakistan and Kashmir", **Journal of Strategic Studies**, Volume. 25, Number. 4, December 2002, 32–60.

DABHADE Manish, PANT Harsh V.; "Coping With Challenges To Sovereignty: Sino-Indian Rivalry And Nepal's Foreign Policy", **Contemporary South Asia**, Volume 13, Number 2, June, 2004, 157-169.

DALAI LAMA; "The International Status of Tibet", (Dalai Lama's speech at the Indian Council of World Affairs, New Delhi, 7 September 1959), **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 459-464.

DAS, Dilip K. ; "China and India: An Era of Escalating Economic Interaction", **China & World Economy**, Volume.14, number.4, 2004,105–119.

DESHINGKAR, G.D.; "India: A Non-Antagonistic Contradiction", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 183-193.

DUTT, Gargi; "India and China: A Reappraisal of Their Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 205–218.

ENGLEHART, Neil A.; "Is Regime Change Enough For Burma? The Problem of State Capacity", **Asian Survey**, Volume. 45, Number. 4, July/August 2005,622–644.

EPSTEIN, Israel; **Tibet Transformed**, Beijing, New World Pres, 1983.

ERIC, Margolis; **War at the Top of the World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir and Tibet**, Florence, KY, USA, Routledge, 2001.

FAI, Ghulam Nabi; "The Plebiscite Solution for Kashmir: Why and How", **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. Thomas (eds), Oxford, Westview Pres, 1992, 168–175.

FENN, Nicholas; "In The Footsteps Of Francis Younghusband The Centenary Tour Of Tibet", **Asian Affairs**, Volume.33 Number 2 july 2002, 179–194.

FEER, Mark C.; "Tibet in Sino-Indian Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 497-514.

GANGULY, Samit; "The Sino-Indian Border Talks, 1981–1989: A View from New Delhi", **Asian Survey**, Vol.29 No.12, Dec. 1989, 1123–1135.

-----; KRAIG, Michael R.; "The 2001–2002 Indo-Pakistani Crisis: Exposing the Limits of Coercive Diplomacy", **Security Studies**, Volume.14, Number.2, April–June 2005, 290-324.

GARVER, John W; "China-India Rivalry in Nepal: The Clash over Chinese Arms Sales", **Asian Survey**, Vol.31, No.10 Oct.1991, 157–169.

-----; "The Indian Factor in Recent Sino-Soviet Relations", **The China Quarterly**, no.125, May 1995, 55–85.

-----; "Sino-Indian Rapprochement and the Sino-Pakistan Entente", **Political Science Quarterly**, Vol.111, no 2, Summer, 1996, 323–347.

-----; “The Security Dilemma In Sino-Indian Relations”, **India Review**, Vol.1, No.4, October 2002, 1–38.

-----; “Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions”, **Journal of Strategic Studies**, Volume.25, Number. 4, December 2002, 109–134.

-----; “China’s Kashmir Policies”, **India Review**, vol. 3, no. 1, January 2004, 1–24.

GOLDSTEIN, Melvyn C.; **A History of Modern Tibet (1913-1951)**, California, University of California Press, 1989.

GRUNFELD, A. Tom; **The Making of Modern Tibet**, New York, M.E. Sharpe, 1996.

HAACKE, Jürgen; “Myanmar’s Foreign Policy towards China and India”, **Adelphi Papers**, Volume 46, Issue 381, June 2006, 25–39.

HAGERTY, Devin T.; “US Policy and the Kashmir dispute: Prospects for Resolution”, **India Review**, Volume 2, Issue 3 July 2003, 89 – 116.

HAQQANI, Husain; “Pakistan’s Endgame in Kashmir”, **India Review**, Volume 2, Number 3, July 2003, 34–54.

HARRIS, Stuart; “China’s regional policies: how much hegemony?”, **Australian Journal of International Affairs**, Vol. 59, No. 4, December 2005, 481–492.

HATHAWAY, Robert M; "The US-India Courtship:From Clinton to Bush", **India as an Emerging Power** , Sumit Ganguly eds., London, Frank Cass Publishers, 2003, 6-31.

HINGORANI, R.C.; **Nehru's Foreign Policy**, New Delhi, Oxford&IBH Publishing, 1989.

HOLLIDAY, Ian.; "Rethinking The United States's Myanmar Policy", **Asian Survey**, Vol 45, No 4, July/August, 2005, 603–621.

HUTHEESING, Raja; **Tibet Fights For Freedom**, India, Longmans, 1960.

INDURTHY, Rathnam; "The Turns and Shifts in the U.S. Role in the Kashmir Conflict since 1947:Today's Propitious Times for aFacilitator to Resolve It", **Asian Affairs: An American Review**, Volume. 32, Number 11, Spring 2005, 31–50.

JAIN, B. M.; "India-China Relations: Issues and Emerging Trends", **The Round Table**, Volume. 93, Number.374, April 2004,253–269.

JAMES, Carolyn C., ÖZDAMAR, Özgür; "Religion as a Factor in Ethnic Conflict: Kashmir and Indian Foreign Policy", **Terrorism and Political Violence**, Vol.17, 2005, 447–467.

KHANNA, D.D., KUMAR, Kishore; **Dialogue of the Deaf: The India-Pakistan Divide**, Delhi, Konark, 1996.

KHANUS, John Kenneth; "Official Policies and Covert Programs: The U.S. State Department, the CIA, and the Tibetan Resistance", **Journal of Cold War Studies** Vol. 5, No. 3, Summer 2003, 54–79.

KNOTT, Kim; **Hinduizmin ABC'si**, çev. Mdet YOLAL, İstanbul Kabalcı Yayınevi, 2000.

KOHLİ, Manaroma; "China Factor In The Indo-Bhutanese Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-2**, eds Verinder GROVER, Delhi: Deep&Deep Publication, 1992, 199–213.

KULESHOV, Nikolai S.; "The Tibet Policies Of Britain And Russia, 1900–14", **Asian Affairs**, Volume. 31, Number.1, March 2000, 41–48.

KULKE, Hermann, ROTHERMUND, Dietmar; **Hindistan Tarihi**, Çev. Müfit GÜNAY, Ankara. İmge, 2001.

KUMAR, Dhruva; "The Current State of Sino-Indian Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 101–123.

LAL, Pandit Sunder; "India-China Relations", **International Relations And Foreign Policy Of India-3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 197–205.

LAMB, Alastair; **Kashmir A Disputed Legacy 1846–1990**, Hertingfordbury, Roxford Boks, 1991.

LANCASTE, John; "India, China Hoping to 'Reshape the World Order' Together Once-Hostile Giants Sign Accords on Border Talks, Economic Ties, Trade and Technology", **Washington Post**, April 12, 2005, A16.

LENG, Shau Chuan; "India and China", **Far Eastern Survey**, Volume 21, Number.8, May 21, 1972, 73–78.

LIN, Hsiao-Ting; "Boundary, Sovereignty, and Imagination: Reconsidering the Frontier Disputes between British India and Republican China, 1914–47" The **Journal of Imperial and Commonwealth History**, Vol.32, No.3, September 2004, 25–47.

LLOYD Jessie, NANKIVELL Nathan; "India, Pakistan and the Legacy of September 11th", **Cambridge Review of International Affairs**, Volume 15, Number 2, 2002, 269–287.

MOHAN, C. Raja; "India and the Balance of Power", **Foreign Affairs**, Vol. 85, No.4, July/August 2006, 17–32.

MALIK, Mohan; "China-India Relations in the Post Soviet Era: The Continuing Rivalry", **The China Quarterly**, No.142, Jun,1995, 317–355.

-----; "Nuclear Proliferation in Asia: The China Factor", **Australian Journal of International Affairs**, Vol. 53, No. 1, 1999, 31–42.

-----; "South Asia in China's Foreign Relations", **Pacifica Review**, Volume 13, Number 1, February 2001, 73–90.

-----; "The China Factor in the India-Pakistan Conflict", **Parameters**, Spring 2003, 35–50.

MANSINGH, Surjit; " India-China Relations in the Post-Cold War Era", **Asian Survey**, vol.34, No.3, March,1994, 285–300.

MAZUMDAR, Arijit; "Bhutan's Military Action Against Indian Insurgents", **Asian Survey**, Vol 45, No 4, July/August 2005, 566–580.

MCKAY, Alex; "The Other 'Great Game': Politics And Sport In Tibet, 1904–47", **The International Journal of the History of Sport**, Vol.11, No.3, Dec. 1994, 372–386.

-----; "Kicking The Buddha's Head: India, Tibet And Footballing Colonialism", **Soccer & Society**, Volume2, Number 2, 27.07.2001, 89–104.

MCNEILL, William H.; **Dünya Tarihi**, Çev.Alaeddin ŞENEL, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 10.bsm, 2005.

MEHRA, Parushotam L; "India, China and Tibet, 1950–54", **International Relations And Foreign Policy Of India–3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 465–487.

MISRA, Amalendu; "Tibet: in search of a resolution", **Central Asian Survey**, Vol.19, No.1, 2000, 79–93.

-----; "A Nation in Exile: Tibetan Diaspora and the Dynamics of Long Distance Nationalism", **Asian Ethnicity**, Volume 4, Number 2, June 2003, 189–206.

MITRA, Subrata K.; "War and Peace in South Asia: a Revisionist view of India-Pakistan Relations", **Contemporary South Asia**, Vol.10, No.3, 2001, 361-379.

MUDIAM, Prithvi Ram; "The India–Pakistan Dispute over Jammu and Kashmir and the United States", **Global Change, Peace & Security**, Volume 15, Number 3, October 2003, 263–276.

MUSTAFA, Zubeida; "Pakistan: The Focus of China's South Asia Policy", **Pakistan in a Changing World**, Masuma HASAN (eds), Karachi, Pakistan Institute of International Affairs, 1978, 194–207.

NAGASH, Nasir A.; SHAH, G. M.; **Kashmir, From Crisis to Crisis**, New Delhi, APH, 1997.

NORBU, Dawa; "Tibet In Sino-Indian Relations: The Centrality of Marginality" , **Asian Survey**, Volume.37,Number.11, November 1997, 1078–1095.

PALACE, Wendy; "The Thirteenth Dalai Lama In Peking September - December 1908", **Asian Affairs**, June 1998, Volume. 29 Issue 2, p171 – 180.

PATIL, R.K.; "The India-China Border Dispute:The Western Sektor" , **International Relations And Foreign Policy Of India-3** ,eds Verinder GROVER, Delhi,Deep&Deep Publication,1992, 367-390.

PATTERSON, George N.; "China and Tibet: Background to the Revolt", **The China Quarterly**, No.1 Jan-Mar., 1960, 87-102.

PRINGSHEIM, Klaus H.; "China's Role in the Indo-Pakistani Conflict", **The China Quarterly**, No.24, October-December,1965, 3-20.

RAHMAN, Mushtaqur; **Divided Kashmir, Old Problems, New Opportunities for India, Pakistan and the Kashmiri People**, London, Lynne Rienner Publishers, 1999.

RİZVİ, Gowher; “ India, Pakistan and the Kashmir Problem 1947–1972”, **Perspectives on Kashmir The Roots of Conflict in South Asia**, Raju G. C. THOMAS (eds), Oxford, Westview Pres, 1992, 47–79.

RİCHARDSON, H. E.; **A Short History of Tibet**, New York, E.P. Dutton & Co, 1962.

ROCCA, Christina B.; “United States Policy Towards South Asia”, **The DISAM Journal**, Fall 2005, 99-103.

ROSE, Leo E.; **The Politics of Bhutan**, Ithaca, N.Y. Cornell University Press, 1977.

SANDER, Oral; **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 13.bsm., 2005.

SALİ, M.L.; **India-China Border Dispute A Case Study of The Eastern Sector**, New Delhi, A.P.H. Publishing, 1998.

SCHFIELD, Victoria; **Kashmir in the Crossfire**, London, I.B.Tauris&Co, 1996.

SHARMA, Bodhraj; “The Indo-Chinese Pact”, **International Relations And Foreign Policy Of India–3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 26–34.

SHUMSHERE Pashupati; RANA J.B.. “India and Nepal: The Political Economy of a Relationship”, **Asian Survey**, Vol.11, No.7.July,1971, 645-660.

SİDHU, Waheguru Pal Singh, YUAN, Jing-Dong; “Resolving The Sino-Indian Border Dispute Building Confidence Through Cooperative Monitoring,” **Asian Survey**, Volume 41, Number 2., 2001, 351-376.

SMİTH, Warren W.; **Tibetan Nation: a History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations**, Oxford, Westview, 1996.

SÖNMEZOĞLU, Faruk; vd. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Statesman, Calcutta, August 6, 1950.

SWARUP, Shanti; “A Brief Note on India’s China Policy”, **International Relations And Foreign Policy Of India–3**, eds Verinder GROVER, Delhi, Deep&Deep Publication, 1992, 42–50.

YANG, Yun-Yuan; “Controversies over Tibet: China versus India, 1947–1949”, **The China Quarterly**, No.111, September 1987, 407–420.

YANNİAN, Dai, vb; **Tibet: Myth vs. Reality**, Beijing, Beijing Review, 1988.

WANG, James C. F. ; **Contemporary Chinese Politics: an Introduction**, Sixth Edition, New Jersey, Prentice Hall, 1980.

ZAHEER, Nigar Sajjad; “Keşmir Davası (1819–1949)”, Çev. Halil TOKER, **Keşmir Dosyası**, Halil TOKER (der.), İstanbul, TATAV Yayınları, 2003.

ÖZET

Sarılioğlu, İrşat. Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Hindistan-Çin ilişkileri neredeyse altmış yıllık bir süre zarfında 1950'lerdeki iyi komşuluk ve işbirliğinden, 1960'lar ve 1970'lerdeki derin düşmanlığa, 1980'lerdeki ilişkileri normalleştirme çabalarından Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını izleyen dönemdeki yakınlaşmaya varan dramatik değişikliklere sahne olmuştur.

Soğuk savaş sonrası dönemde iki büyük Asya gücü ortak bir paydada buluşmuşlardır: Çok kutuplu bir dünya düzeninden yana olmak. Çok kutuplu dünya düzeninin Hindistan ve Çin'e dünyanın belli başlı güç merkezlerinden biri haline gelmelerini sağlayacak olan global politik etki ve ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitelerini geliştirme imkanı verecek olması bu iki ülkeyi soğuk savaş sonrası dönemde işbirliği içine itmiştir.

Fakat Çin Hindistan ilişkilerindeki yumuşama ve yakınlaşmaya rağmen iki ülke arasındaki temel sorun alanları tarafların arasındaki ilişkinin sürmesinde güçlük çıkarmaktadır. Tibet sorunu, sınır sorunu, Pakistan ile Çin arasındaki ilişkiler ve Himalayalar ile Hint Okyanusunda rekabetten oluşan iki ülke arasındaki sorun alanları bu çerçevede Hindistan Çin yakınlaşmasının limitleri olarak tanımlanabilmektedir.

Anahtar kelimeler

1. Hindistan
2. Çin
3. Tibet
4. Güneydoğu Asya
5. Çok kutuplu dünya düzeni

ABSTRACT

Sarılioğlu, İrşat. Tibet Issue in India-China Relations, Master Thesis, Ankara, 2007.

India-China relations have undergone dramatic changes for nearly six decades ranging from a good neighbouring and cooperation 1950's, a deep hostility in the 1960's and 1970's, to a normalization in the 1980's and a rapprochement since the demise of the Soviet Union.

The two big Asian powers have been drawn together lately in the post-cold War era by a common sentiment. Both India and China yearn for a truly multipolar system. The dynamics of a multipolar world require China and India to have global political influence, economic and technological capability and military strength in order to become major power centers of the world.

Despite a thaw and rapprochement in Sino-Indian relations, the basic disputes of the two nations continue to bedevil their relationship. Tibet issue, boundary issue, Sino-Pakistani entente and competition on the Himalayas and the Indian Ocean could be serve as the limits of the Sino-Indian rapprochement.

Key Words

1. India
2. China
3. Tibet
4. Southeast Asia
5. Multipolar World System